

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्यया पिदंगु सफू

१. चुलि (कविता, १०७८), २. तिमिला (कविता, १०७८)
३. स्वासिन्हः (निबन्ध, १०८०) ४. तयजू (निबन्ध, १०८९), ५. क्वाति (निबन्ध, ११००)
६. पौ दुख-सुखयागु (पत्र-निबन्ध, ११०१) ७. बुद्ध व धर्म (प्रबन्ध, १११४)
८. जिगु खँ (निबन्ध, १११६) ९. आनन्दमुनि वज्राचार्यया जीवनय् छपुलु (जीवनी, ११११)
१०. सफू पिकाःपिं वज्राचार्यपिं (चवमि म्हसीका, १११३)
११. श्री बद्दीरत्न वज्राचार्यया सफू म्हसीके (म्हसीका, १११४)
१२. नेपाल भाषा परिषद् छपुलु म्हसीका (म्हसीका, १११९)
१३. च्वापुया जः (बाखं, ११०७), १४. शालिग्राम (बाखं, ११०८)
१५. नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि (ज्यापौ, ११२६)

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्यया पिदंगु सम्पादन

१. साहित्यमाः छमाःगु (मचा साहित्य, १०८७)
२. साहित्यमाः निमाःगु (मचा साहित्य, १०८७)
३. साहित्यमाः स्वमाःगु (मचा साहित्य, १०८७)
४. हृदयया झन्कार (ले. चित्तधर हृदय मे, ११०६)
५. चित्तया चिन्तना-हृदयया रचना (ले. चित्तधर 'हृदय', विविध, ११०७)
६. सिद्धिचरणया ग्वय्त्वां (कविता, १११०), ७. सिद्धिचरणया निबन्ध (निबन्ध, ११११)
८. नारी-हृदय (ले. सिद्धिचरण, बाखं व छधाःप्याखं, १११२)
९. उत्तराविलाप (ले. सिद्धिचरण (महाकाव्यया अंश, १११३)
१०. यक्षी (अनुवादक मल्ल के. सुन्दर, उपन्यास, १११४)
११. मणिहर्ष ज्योति : स्मृति ग्रन्थ (१११५), १२. प्रब्रज्या संवर लुमका-१ (१११६)
१३. सिद्धिचरणया घःमाः (भूमिका, १११६), १४. प्रब्रज्या संवर लुमका-२ (१११७)
१५. वज्रयान पूजाविधि (१११५), १६. म्हपुजाया विधि/म्हपुजाको पद्धति (१११८)
१७. श्री आर्य पञ्चरक्षा धारणी सूत्रम् (११२१), १८. बौद्ध स्तोत्र संग्रह (अनुवाद, ११२३)

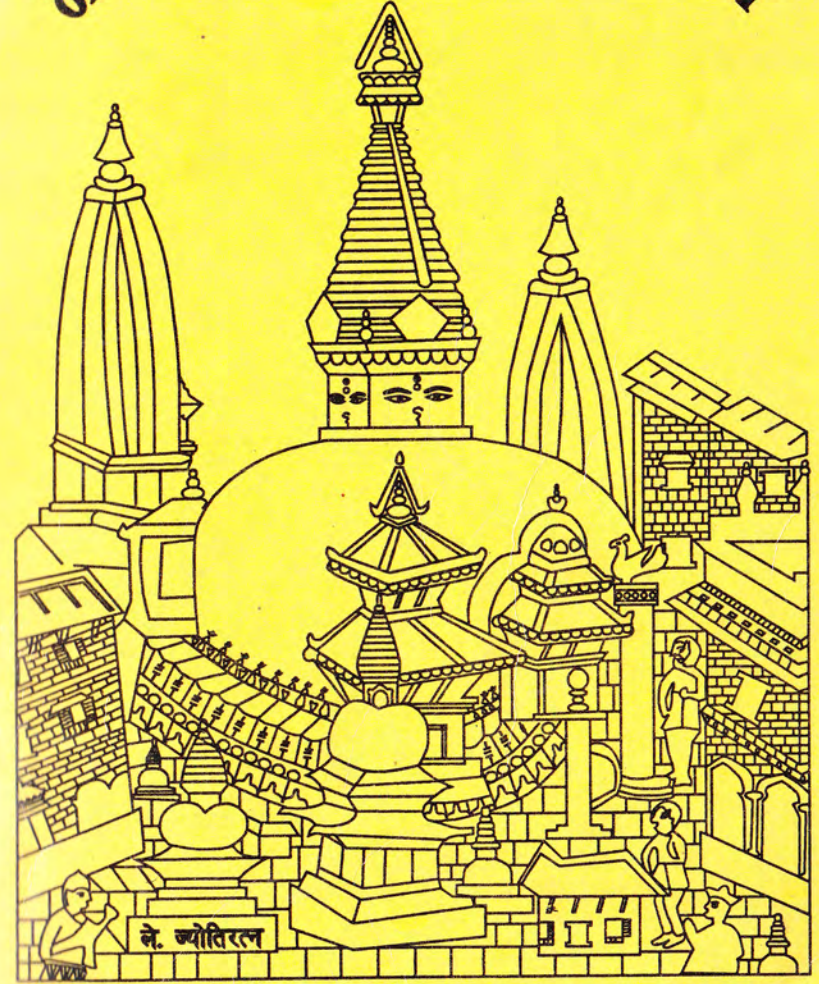
सह-लेखन

१. वज्रयानय् पुलुपालु (निबन्ध, १११२)
२. बौद्ध धर्ममा पूजाका सिद्धान्त तथा व्यवहार (२०५२)

सह-सम्पादन

१. चित्तधर 'हृदय' : स्मृतिग्रन्थ (११०४)
२. मोतिलक्ष्मी उपासिका : स्मृतिग्रन्थ (१११९)
३. धर्मोदय (ल्यपौ, २०१४-२०१६)
४. नसंचा (स्वलापौ, २०१६)
५. नेपाल (ऋतुपौ, २०३९-२०५७)

नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुणि

(नेपालमण्डलया बौद्ध संस्कृति सम्मेलन-१९९९

छगू प्रतिवेदन, पृ. १३९-१८२)

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

रत्न पिथना

१९२६

पिकाकः

रत्न पिथना

१४५/१३क, इवाबहाल, यँ ।

बु. सं. २५४९

ने. सं. ११२६

वि. सं. २०६२

ई. सं. २००५

न्हापां- ५०० गू

सर्वाधिकार लोटस रिसर्च सेन्टरया ।

मू- ४०/-

कम्प्यूटर टाइप सेटिंग व थाकू

लिङ्क, प्रिन्टर्स, ढल्को ।

NEWAH BAUDDHA SANSKRITII GUTHI
BY - PHANINDRA RATNA BAJRACHARYA

2005

निगू शब्द

मानव-समुदायया दथुइ थवं थवय् ग्वहालिया भावना ब्वलंकाः ज्या यानावनेगु हेतुं नीस्वनातइगु संस्थाया नां खः 'गोष्ठी', गुकियात भीसं गुथिया रूपय् म्हसिइका च्वना । भीगु समाजय् परापूर्वकालनिसं गुथिया व्यवस्था जुयाच्चंगु दु । लिच्छविकालया थी थी अभिलेखय् थन लः, हितिया माःगु व्यवस्था यानावनेत 'पानीयगोष्ठी', 'प्रणालि-गोष्ठी' थेंजाःगु गुथि दुसा मत च्याकेत, बाजा स्यनेत 'प्रदीप गोष्ठी', 'वादित्त्र गोष्ठी' नं दु । अथे हे, प्रवहण गोष्ठी, धूप गोष्ठी, अर्चा गोष्ठी, ध्वजा गोष्ठी आदि यानाः थी थी गुथित उबले व्यवस्था जुयाच्चंगु खनेदु ।

नेवाः समाजय् थवं थवय् सहलह ब्याकाः सामाजिक, धार्मिक व सांस्कृतिक ज्या पूर्वकेत छगू छगू खलः पुचः मुनाः माःगु व्यवस्था यानावयाच्चंगु आः तकं दनि । थथे व्यवस्था याइपिं खलः पुचःतय्त गुथियार धाइगु खः । गुथिया प्रकृया स्वयाः थुकी गुथियारपिनिगु ल्याः आपाः-म्ह दयाच्चनी । थुपिं गुथियारपिसं गुथि हनावनेगु भ्वलय् छुं पंगलः मवये थब्यू धैगु हेतुं थःपिनिगु दथुइ छु छु ज्या यायेगु, गुबले गथे यानावनेगु धैगु विषयलय् नियम दयेकाः उकीयात सकसिनं पालन यानाच्चनी । छुं जुयाः नियम हाचांगाःपित दण्ड बिइकथं बौ पुइकेगु व्यवस्था नं नियमय् स्पष्ट जुयाच्चनी । थ्वया नाप नापं गुथिइ थः स्वयां थजिपित हनावना यायेगु थकालिकथं च्वनेगु, गुथिपाः फयेगु आदि थें जाःगु मर्यादित संस्कार नं दुथ्याकाच्चनी ।

गुथिइ थकालिपिनिगु तःधंगु भूमिका दयाच्चनी । छुं कथंया पंगलः बलघाःसा थकालिं हे बांलाक निर्णय बियाच्चनी । थकालिपिनिगु निर्णययात गुथियारपिसं हतपतिं विरोध मयाःसे स्वीकार यानाच्चनी । गुलि नं गुथि दयेकातइ, फुक्कय् धैथें आयस्ताया रूपय् जग्गा दुतिना उकीया आयस्तां गुथि हनाच्चनी । नेवाः समाजय् स्वाना च्वंतले धर्मय् नं कर्मय् नं हंगु संलुहु गुथि, पुन्हि गुथि, लँज्याय् गुथि, स्थं-ल्हवं गुथि, मंका गुथि, सेवा गुथि, नामसंगीति गुथि, तुतः गुथि, भजन गुथि, धलं गुथि, पूजा गुथि आदि दयाच्चनीसा सिनावने धुंकाः सुं नं अनाथ मजुइमा धैगु भावनां बिचाः गुथि, सनाथ (सनाः सी) गुथि दयाच्चनी ।

थजा:गु हे सामाजिक, धार्मिक व सांस्कृतिक व्यवस्था याना: थन च्वंगु बाहा: बही संघया ज्या नं पूर्वकाच्चनी । बाहा: बही संघय् ज्या यानावनेत न्हापा आयस्ताया रूपय् आपालं बुँ दुतिनात:गु ख:सां मल्लकाल व राणाकालय् वया: गुथिया आपा: धयाथें बुँ दुत कयाब्यूगुलिं आयस्ता ब:मलाना: गुलिखें गुथि तना वनेधुकल । अथे नं थ:पिनिगु संस्कृतियात म्वाकातयेगु, थ:पिनिगु जीवनय् मज्जी मगा:गु, भिंगु गुथित आ:तकं ल्यना च्वनतिनी । परापूर्वकालनिसें ज्याय् छ्यले दयाच्चंगु आ:तक नं छ्यले दयाच्चनी ।

थन न्हु-न्हगु व्यवस्थाकथं गुलि नं संघ-संस्थात नीस्वंगु ख:, कथहं लोप जुया वनेधुकल । थातं तयातये मफु । थुजा:गु संघ-संस्थां उलि सेवा नं याये फयाच्चंगु मदु । नेवा:तयगु धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक आदि ज्या यायेत विशेष संगठनात्मक ढाँचा दुगु नेवा: समाजया थां थें ध:स्वानाच्चंगु गुथिइ गुथि संस्थान दयेका: गुथिया व्यवस्था यायेगु या:सा नं गुथिया जग्गा हरण जुजुं वनाच्चंगु महसुस जूगु दु । नेवा:तयगु समाज ध्वस्त जुइगुकथं गुथिया जग्गा हरण याना ब्यूसां तबि आ:तक नं थ:पिनिगु समाजय् स्थिर जुया: सेवा यायेगु सामाजिक व्यवस्थापन अंग जुया: न्हयानाच्चन तिनि ।

थजा:गु महत्त्वपूर्णगु विषयलय् अनुसन्धान यानावनेमा:गु आवश्यकता तायेका: लोटस रिसर्च सेन्टरं थुगु ज्या न्हयाकावनेगु ग्व:सा: ग्वयागु जुल । थुगु ज्या यानावनेत ल्व:म्ह, योग्यम्ह अनुसन्धानकर्ताया रूपय् बौद्ध विद्वान् भाजु फणीन्द्र रत्न वज्राचार्ययात अनुरोध यानागु जुल । वसपोलं नं जिमिगु अनुरोधयात स्वीकार यासे गुथिया बारे दुयंक अध्ययन अनुसन्धान याना: उकिया प्रतिवेदन सेन्टरयात ल:ल्हानाबिज्या:गु जुल ।

अनुसन्धान ज्या पूर्वकेत लोटस रिसर्च सेन्टरया छगू थ:गु हे नीति दुगुकथं वसपोलयागु प्रतिवेदनयात छगू गोष्ठी याना: ज्यापौ न्हयब्वयेगुया नापं उगु विषयलय् छलफल याना: व:गु सुभाब समेतयात विचार याना:, सुधार यायेमा:सा सुधार याना: अन्तिम रूप बिइगु ज्या जुल । उगु गोष्ठी मूल रूपं बेलायतया विद्वान् भाजु डेभिड गेल्लर, भाजु तीर्थमान शाक्यपिसं समीक्षात्मक मन्तव्य बियाबिज्या:गु ख: । लिपा थुगु ज्यापौ नेपालमण्डलया बौद्ध संस्कृति सम्मेलन जूबलय् नं दुथ्याकागु जुल ।

लोटस रिसर्च सेन्टरया मेगु नीति ख:, विभिन्न बौद्ध संस्कृतिया विषययात कया: अनुसन्धान याकेगु अले अध्ययन प्रतिवेदन पूवने धुंका: उगु प्रतिवेदनयात सुं नं इच्छुक संघ-संस्था वा व्यक्तिपिनिगुपाखें प्रकाशन यायेगु अनुरोध बलधा:सा प्रकाशन याके बिइगु । थथे यानावयागु भूवलय् रत्नकाजी वज्राचार्य यानाबिज्या:गु 'बलि पूजाया यथार्थता', हेराकाजी वज्राचार्य यानाबिज्या:गु 'यशोधर महाविहार संघ', तीर्थराज वज्राचार्य व पासापिंपाखें यानाबिज्या:गु 'ख्वपया बाहा:बही', मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य यानाबिज्या:गु 'करुणामय जात्रा' आदि लोटस रिसर्च सेन्टरपाखें अनुसन्धान जुया: विभिन्न प्रकाशकपिनिगुपाखें प्रकाशित जुइधुकूगु दु ।

अथे हे, फणीन्द्ररत्न वज्राचार्यजुं यानाबिज्या:गु अनुसन्धान कृति 'गुथि' यात नं छगू सफूया रूपय् प्रकाशन जुइत्यंगु अवश्य नं हर्षया खँ ख: । थुकिं याना: भीगु बौद्ध संस्कृतिया छगू स्यल्ला:गु अंगया बारे प्रचार प्रसार जुइगु जुल । युकीया लागी प्रकाशकयात यक्व: यक्व: सुभाय् देछायाच्चना । नापं, थुजा:गु पुण्यकार्यय् प्रकाशक परिवारपिं थुज्या:गु ज्याय् न्हयाबलें न्हयचिले फयेमा धका: कामना याना । वथेंनतुं फणीन्द्ररत्न वज्राचार्ययात नं कृतज्ञता देछानाच्चना ।

शुभम् ॥

तिथि - ने. सं. ११२६, थिलाथ्व प्रतिपदा
(वि.सं. २०६२ मंसिर १७)

प्रा. डा. वज्रराज शाक्य
अध्यक्ष, लोटस रिसर्च सेन्टर
ख्वाय्बही - २०, यल ।

कृतज्ञता

लोटस रिसर्च सेन्टरपाखें "नेवा: बौद्ध संस्कृतिइ गुथि"
विषयक सफू रत्न पिथनापाखें प्रकाशन यायेया लागी कृपापूर्वक
स्वीकृति प्रदान या:गुलिं लोटस रिसर्च सेन्टर प्रति सहर्ष कृतज्ञता
ब्रह्मपागु जुल ।

ने.सं. ११२६ सकिमिला पुन्ही

पाणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

धलःपौ

१. पृष्ठभूमि १-६
न्यखँ १, नेवाः म्हसिइका १, नेवाःतय्गु बसोबास क्षेत्र ४,
नेवाः बौद्ध ५, संस्कृति ५
२. गुथि शब्दया उत्पत्ति, अर्थ व विकास ७-२८
गुथि शब्दया अर्थ १०, गुथिया सैद्धान्तिक पक्ष ११,
गुथिया दार्शनिक पक्ष १२, गुथिया आधारभूत नीति १३,
गुथि व्यवस्था व नेवाःत १५, गुथिया विकास १९,
लिच्छविकाल १९, मल्लकाल २३, शाहकाल २५,
गुथिया जग्गाहरण २७, बासट्टी हरण २७, गुथिया आयस्रोत २८
३. गुथिया वर्गीकरण ३०-४६
गुथि ३०, निजी गुथि ३०, राजगुथि ३०,
छूत गुथि ३०, निजी गुथि ३०, भाजु डेभिड गेल्लरं
यानादीगु वर्गीकरण ३१, गुथि व्यवस्था ३१, धार्मिक गुथि ३२,
विहार गुथि ३५, चैत्य गुथि ३५, तुतःगू ३६, पूजा सामाग्री ३६,
वाद्य सामाग्री ३६, पाठगू ३६, लुँमोह छाये गुथि ३६,
नासःपूजा गुथि ३७ घाँय् पुइ गुथि ३७, पुलुं भुने गुथि ३७,
माकः नके गुथि ३७, न्हवँ गुथि ३७, दिशिपूजा ३७,
महाबू गुथि ३८, यँद्याः गुथि ३८, सेवामूलक गुथि ३८,
सनांगू ३९, विच्चाःगू ४०, सीगू ४०, मेमेगु गुथि ४१,
गुथिं दां त्याय विइगु ४२, मंकाः ज्या ४२, जातीय गुथि ४२,
देगुपूजा ४३, पुइँ आचाःगू ४४, थाय्पागू ४४, देआचाःगू ४४,
कसाःगू ४५, थी थी गुथि ४५, मनोरञ्जनात्मक गुथि ४५,
आवधिक गुथि ४५, कचा गुथि ४६
४. गुथिया संरचना ४७-४८
५. गुथिया अनुशासन ४९-५०
६. स्वनिगः दुनेया गुथि : वर्तमान अवस्था ५१-५३
७. गुथि संस्थानया स्थापना व वर्तमान गुथि व्यवस्थाय् थुकिया भूमिका ५२-५६
८. नेवाः बौद्ध संस्कृतिया संरक्षण व संवर्द्धनय् गुथिया स्थान ५७-५८
९. वर्तमान काल व गुथिया भविष्य ५९-६०
१०. सहायक ग्रन्थसूची ६१-६२

नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि

१. पृष्ठभूमि

न्यखँ

नेपालय् प्रचलित गुथितय्गु विषयय् सिइके थुइके माःगु खँ आपालं दु । आःतक गुथिया विषयय् स्वदेशी व विदेशी विद्वान्पिसं अध्ययन अनुसन्धान यानाः आपालं खँ च्वये धुंकूगु दु । तथापि च्वये माक्व खँ च्वये धुंकल धकाः धाये फइमखु । आः थौंकन्ह्य् प्रचलनय् मवये धुंकूगु पुलां पुलांगु गुथितय्गु बारे सिइकेमानिगु खँ आपालं दनि धाःसा वर्तमान कालय् यँ, यल, ख्वप, थिमि, किपू, सक्व, भौत, धौख्यः, पनौती आदि नेवाःतय्गु आधिक्य दुगु नगर वा गां गामय् च्वपिं नेवाःतय् थी थी जातय् चले जुयाच्चंगु गुथिया सन्दर्भय् थुइकेमाःगु खँ नं अतिकं दनि । थथे हे नेपाःगालं पिने विभिन्न जिल्लाय् च्वनाच्चपिं नेवाःतसँ छु गुजाःगु गुथित न्ह्याकावयाच्चंगु दु थुकिया बारे नं सिइकेमानिगु खँ दु । थुजाःगु कार्यपत्रया लागी तथ्यांक संकलन व विश्लेषण यानाः च्वयेमाःगु खः । तर थम्हं थथे यानाः च्वयाच्चने फुगु मखुत, थम्हं मालाः ध्वदुइके फक्व ग्रन्थत व पत्र-पत्रिकात ब्वनास्वयाः व थम्हं खंगु सिउगु व थः हे वनाच्चनागु गुथितय्गु बारे जक छु च्वये फत न्ह्याथेसां थःगु सीमित योग्यता व क्षमताया दुने च्वनाः च्वयागु थ्व कार्यपत्र छगू कुतः जक खः ।

नेवाः म्हसिइका

विश्वया फुक्कं जात जातिइ थःथःगु किसिमया विशेषता दइ । नेपालया प्राचीन जाति मध्यय् छगू नेवाः जातिया नं थःगु पहःगु म्हसिइका दु व विशेषता दु । नेवाःत सामान्यतः शान्त प्रकृतियापिं खः । थुमि धर्मय् विश्वास दु । संस्कृतिइ प्रेम दु । थुमिके व्यापारय् कुशलता दु । कलाकौशलय् निपुणता दु । थुमिके व्यवहारय् इमान्दारी दु व थःथवय् मिले जुयाः च्वनेगु स्वभाव दु ।

नेवाः जातिया उत्पत्ति गबले व गन जुल धयागु सन्दर्भय् आःतक विद्वान्पिसं थःथःगु विचार प्वंका तःगु दु । डा. डी. आर. रेग्मी नेवाःत अष्टो एशियाली, मंगोल, ड्राभिड, आर्य व खसतय्गु संमिश्रण खः धयादिल ।^१ थुकियात

^१ Dr. Regmi - Ancient Nepal rd, ed (Calcutta Firma, K.W. Mukhopadhyay, 1969)P.15

अभक्त स्पष्ट यानाः डोरबहादुर विष्ट ध्यादिल, नेवाःतयगु आदि पुर्खा किरात व लिच्छवित अले विभिन्न इलय् थन आकर्षित जुयाः विभिन्न दिशापाखें वःपिं अनेक उपजातिया फुक मनुत कालान्तरय् नेवाः जुयावन ।^१ जगदीशचन्द्र रेग्मीया धापूकथं नेपालया जातीय वर्गीकरणय् नेवाःत प्राचीन जाति खः ।^२

नेवाःतयगु विषयय् विदेशी विद्वानतयगु विचार नं सकस्यां उत्थें मजू । सी.भी.एफ हाइमन दर्फ^३ नेवाःत नेपाःगालय् इतिहाससिक न्हापा हे दुपिं आदिवासी खः धकाः ध्यादिल धाःसा हैमिल्टन नेवाःत विशुद्ध मंगोल खः ध्यादिल ।^४

थुकथं नेवाःतयगु विषयय् स्वदेश व विदेशया विद्वान्तसैं गुलिसिनं प्राचीन आदिवासी खः धाल, गुलिसिनं मंगोल धाल, गुलिसिनं आर्य धाल । अले गुलिसिनं आर्यत व मंगोलतयगु संमिश्रणं दुगु न्हगु जाति खः धाल । थौकन्हय् अप्वःसिनं थुकियात हे खः धकाः नालाचवंगु दु ।

गुगुं नं देश व देशवासीया खैं सिङ्केत उगु देशया धार्मिक ग्रन्थ वंशावलि व किम्बदन्तीया खैंपाखे नं बिचाः यानास्वयेमाः । नेपालया धार्मिक ग्रन्थ व वंशावलिइ ध्यातःकथं सत्ययुगय् भारतया बन्धुमती नगरं विपश्ची बुद्ध व वसपोलया छुं शिष्यपिं थुगु नेपाल देशया जातमात्रोच्च धयागु जामाच्च पर्वतय् बिज्यानाः समाधिस च्वनाः नागवास दहनय् पलेस्वांया पुसा हवलाबिज्यात । त्रेतायुगय् महाचीनं मञ्जुश्री बिज्यानाः नेपाः गालय् दहंया मुनाचवंगु लः चोभारया डाँडा तछ्यानाः न्हसिकाप दयेकाः लः छवनाबिज्यात व थन मनुत च्वनेगु बस्ती दयेकाः थाय्या नां मञ्जुपत्तन धकाः तयाबिज्यात ।^५

वंशावलिइ थये नं ध्यातःगु दु - दानासुरं नेपाल उपत्यकायात हाकनं लखं थनाः बिउबलय् द्वारकां श्रीकृष्ण व गोपालवंशी जातित नापं वयाः उगु हे चोभारया डाँडां लः पितछवयाः पद्मकाष्ठगिरिया सत्तिक वयाः सा लहिनाः च्वनेगु यात ।^६

प्रागैतिहासिक कालय् हे नेपालय् उत्तरया चीन व दक्षिणया भारत निगुलिं ततःधंगु देशं मंगोल व आर्य जातिया मनुत दुहां वयाः च्वबल । थवया लिपा लिपा नं उत्तर व दक्षिणपाखें मनुत वयाः संमिश्रण जुयाः नेवाः जाति जूगु खः धयागु खैं पुष्टि जूवः ।

ओल्ड फिल्डं बौद्ध ग्रन्थया मूलसर्वास्तिवादविनयसंग्रहय् वर्णन यानातःगुया आधारय् गौतम बुद्धया समयसिकं तसकं न्हापा हे आर्यत नेपालय् दुहां वये धुकल धयागु अनुमान यानादिगु दु ।^७

गौतम बुद्धया समयय् नांजायाचवंगु अनेक जातित शाक्य, लिच्छवि, कोली, मल्ल, वृज्जिक इत्यादि विभिन्न कारणं यानाः नेपाल भूमिइ दुहां वयेगु यात । नेपालया प्राचीन अभिलेखस थुमिगु जातिया नां उल्लेख जुयाचवंगु दु । लिच्छवित व मल्लतसैं तःदैतक राज्य हे न्ह्याकावंगु जुल । शाक्य व मल्ल जात आःतक नं नेवाःतयगु जातय् दनि । कोलीग्रामया कुरिया गां नं आःतक दनि ।

पहादया उखें थुखें कुहाँ वःगु लः दह जुयाचवनी थें नेपाःगालय् उखें थुखें मनुत वयाः छथाय् मुनाः थनयागु व थःपिसं ज्वनावःगु भाषा, धर्म, संस्कृति व संस्कार फुक्क ल्वाकछ्यानाः थः नालाः नेवार धयागु छगू बिस्कं जाति दुगु खः । थव जातिं गुलिस्थां बुद्धधर्म व गुलिस्थां हिन्दूधर्म थः नालाकाल । गथे शाक्य, वज्राचार्य, उदास, ज्यापु, नापित, लौहकार, मालाकार, मानन्धर, तण्डुकार व गुलिं श्रेष्ठ, प्रधान, कायस्थपिं बौद्ध जुल । थये हे मल्ल, आचार्य, श्रेष्ठ, प्रधान, कायस्थ, यलया ताम्राकारपिं हिन्दू जुल ।

२. डोरबहादुर विष्ट - सबै जातको फुलबारी, (साझा प्रकाशन, काठमाडौं, नेपाल) तेस्रो संस्करण २०३४ । पृष्ठ ७

३. जगदीशचन्द्र रेग्मी - नेपालको वैधानिक परम्परा, पा.बि.के.त्रि.वि.वि., काठमाडौं, २०३६ । पृष्ठ १५८

४. Dor Bahadur Bistha - People of Nepal, rd, ed. Kathmandu, Ratna Pustak Bhandar., P. 17

५. प्रेमकुमार खत्री - नेपाली समाज र संस्कृति, पा.बि.के.त्रि.वि.वि., काठमाडौं, २०३६ । पृष्ठ ६९

६. बदीरत्न वज्राचार्य - स्वयम्भू महापुराण, सानुमाया तुलाधर, खिचापुखू ये, १९०३ । पृष्ठ ५, ८

७. बालचन्द्र शर्मा - नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा, नरेन्द्र यन्त्रालय ६५, दुग्ध विनायक, बनारस-१ प्रथम संस्करण, २००८ । पृष्ठ ६२

८. बालचन्द्र शर्मा - नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा, नरेन्द्र यन्त्रालय ६५, दुग्ध विनायक, बनारस - १ प्रथम संस्करण, २००८ । पृष्ठ ५८

मिथिलापाखें बया: नेवा: जुयाछव:पिं मिश्रत हिन्दु जुल धा:सा १२ गूगु शताब्दिइ कपिलवस्तुपाखें व:पिं मैथिल ब्राह्मणत श्री सुनयश्री मिश्र संस्कारित महाविहार (ईबही) काश्यमित्र संस्कारित ललितवन महाविहार (कोन्तिबही) व श्री गोवर्द्धन मिश्र संस्कारित महाविहार (दुन्तुबही) स बदे छुनात:पिं शाक्य जुयाचवन ।^९

श्व क्रम लिपातक नं न्ह्यात । ने.सं. ४४४ स राजा हरिसिंहदेवया लिसें व:पिं ब्राह्मण, आचार्य, वैद्य, खड्गी, तेली, रजिक, सुवार, ज्यापु जातित फुकं नेवा: वर्गया दुने लात ।^{१०}

थुपिं मध्यय् खड्गी (नाय), तेली (मानन्धर), सुवार (सुवाल) जातित बौद्ध जूगु जुल ।

अतएव नेवा:तय्गु उत्पत्ति स्थल नेपाल हे ख: गनं मा:वने मा:गु मदु धका: चित्तरञ्जन नेपालीं धयादीगु पाय्छि हे जू ।^{११}

नेवा:तय्गु बसोबास क्षेत्र

नेवा:त नेपा:गा:या दकसिबे पुलांपिं आदिवासी जाति ख: । थुमिगु मूल कुलछें काठमाडौं उपत्यकाय् हे ख:सा नं समय न्ह्याना: हिलावलिसे नेवा:त बनय्ज्या व बुँज्या यायेगु लजगा: ज्वना: नेपाल अधिराज्यया ७५ गू नं जिल्लाय् आपा: भति थ्यनाचवंगु दु । अथे नं अधिक रूपं नेवा:त दुगु मुख्य मुख्य शहर यें, यल, ख्वप, सक्व, किपू, पांगा, थिमि, भौत, धौख्यः, बितलाड, दोलखा, भोजपुर, चैनपुर, धनकुटा, हेटौडा, नारायणघाट, वीरगञ्ज, गोरखा, पोखरा, पाल्पा, बुटवल, सिलगढी व डोटी थ्यंक नं थ्यनाचवंगु दु । छुं भतिचा जक नेवा:त थ्यनाचवंगु जिल्लाया नां कयां साध्य मजू ।

थुलिजक मखु नेवा:त थ:गु देशं पिहां वना: भारतया कालिम्पोङ, दार्जिलिंग, खर्स्याङ, कलकत्ता, बनारस, दिल्ली, बम्बई व चीनया ल्हासा थ्यंक

९. रत्नकाजी, विजयरत्न वज्राचार्य - नेपा:देया विहारया ता:चा, पचली भैरव प्रेस, मुसुबहा:, बरेननी, २०२९ । पृष्ठ ४१, ४२

१०. भाषा वंशावलीकार - भाषा वंशावली, भाग २, श्री ५ को सरकार शिक्षा मन्त्रालय, पुरातत्व, विभाग, प्रथम संस्करण, २०३३ । पृष्ठ ३०

११. चित्तरञ्जन नेपाली - नेपालका प्रमुख ऐतिहासिक मोडहरू, रूपरेखा विशेषांक, वर्ष १८, पौष २०३४ । पृष्ठ ४४९

नं वनाचवंगु दु । थुपिं नेवा:त न्ह्याथाय् वंसा नं थ:गु स्वजातिपिं नाप छें दयेका: चवनेगु व थ:पिनिगु पुलांगु धर्म बौद्ध वा हिन्दु छु ख: वहे धर्म ज्वनाचवंगु दु ।

नेवा: बौद्ध

भगवान् गौतम बुद्धया अनुयायीतय् बौद्ध धाड । नेपालय् श्रावकयान धालसां स्थविरवाद वा थेरवाद बौद्ध धर्म न्हापा नेपालय् दुगु ख: धयागु वीर पुस्तकालय विनय पिटकया छुं अंश लुयाव:गुलिं पुष्टि जू, तर थन थेरवाद ताकालतक लोप जुयाचवन । २० गूगु शताब्दिया बा वंका:निसें थन हानं थेरवाद पुन: प्रचार जुयावल । नेपालया उत्तरी भेगय् महायान बौद्ध धर्म न्यनाचवंगु दु । काठमाडौं उपत्यकाया नेवा: बौद्धत मध्यय् गुलिं महायानी जक ख:सा गुलिं महायानी वज्रयानी नित्तां ख: । वज्राचार्य, शाक्य व उदासतय् विहारय् छेलिया तलाय् अक्षोभ्य तथागत आदिया मूर्ति दइसा मातं तलाया दिगिइ व थ:थ:गु आगमय् हेरुक, चक्रसंवर, वज्रदेवी आदिया मूर्ति स्वनात:गु दइ । थुपिं देवतापिं वज्रयानी देवतापिं ख: । उकिं थुपिं खनेदयेक महायानी व खने मदयेक वज्रयानी बौद्ध ख: । ज्यापु (महर्जन, डंगोल, सिंह, सुवाल, प्रजापति, मुल्मी) मालाकार, नापित, लौहकार, रंजित, तण्डुकार, मानन्धर, खड्गी आदि नेवा:त नं बौद्ध ख: । थुमिसं भगवान् बुद्धया उपासना याइ । स्वयम्भू, करुणामयया देके वनी, धलं दनी । न:रां पञ्जदां समेत नं याइ । थुपिं महायानी बौद्ध ख: वज्रयानी मखु । थौकन्ह्य् थेरवादया विहारय् वनाचवंगुपिं उपासकतसैं महायान वज्रयानयात त्व:ता हयाचवंगु दु । थथे थीथीकथं खनेदुसा नं भगवान् बुद्धया अनुयायीत सकलें बौद्ध हे ख: थुकिइ भेद मदु ।

संस्कृति

“गुगुं राष्ट्र वा जातिया परम्परागत रुचिं थुइकीगु बांला:गु चालचलन, नृत्य, गीत, वाद्य, नख:चख:, पर्व, जात्रा आदि व थ:गु समाजया कलाकौशल, बौद्धिक विकास आदि न्ह्यब्वडगु भावना प्रधान सामाजिक गतिविधि ता:हाक:गु समयतक गुगुं राष्ट्र वा जातिं थ:के आत्मसात् यायेधुंकुगु भावना प्रधान रहनसहन, आचार, विचार सम्बन्धी भावना व उकिया चारित्रिक उपलब्धियात संस्कृति धयातल ।”^{१२} बौद्ध संस्कृति धायेबले भगवान् बुद्ध देशना यानाबिज्या:गु धर्मयात

१२. सूर्यविक्रम ज्ञवाली - नेपाल संक्षिप्त कोष, नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, २०४० ।

पालना यानाः थुक्रिया विपरीत मजुइक व्यवहार यायेगु व थुक्रियात हे ल्वयेक नखःचखः, पर्व-जात्रा हनेगु खः ।

नेपालय् बौद्ध धर्म व हिन्दु धर्म परापूर्व कालनिसें नापनाप न्ह्यानावयाच्चन । स्वयम्भू महाचैत्य व पशुपति मन्दिर, खास्ति बौद्धनाथ व वूढानीलकण्ठ (भुइजःसि नारायण) ससतिक दु । पशुपतियात पञ्चबुद्ध दुगु मुखलं पुइकइगु, भुइजःसि नारायणया मतुकय् अक्षोभ्यया मूर्ति दुगु थन नेपालया धर्मसमन्वयया विशेषता खः । हिन्दु राजा वृषदेव सुगतशासनपक्षपाती धकाः बौद्ध जुयाच्चंगु व अनया सन्तान राजा मानदेव मानदेव संस्कारित बौद्ध विहार दयेकूगु ऐतिहासिक प्रमाण दुगु खँ खः ।

राजा प्रताप मल्लया स्वयम्भू महाचैत्य सेवा व राजा पार्थिवेन्द्र मल्लया स्वयम्भू महाचैत्यया जीर्णोद्धार आदि मल्ल जुजुपिसं बखत बखतय् बुद्धधर्मयात तेवा बिउगुया उदाहरण खः ।

थ्वहे भुवल्य् लिपा शाह राजापिं नं बुद्धधर्म अनुसार न्यायेकिइगु सम्यक् आदि पूजाय् सवारी जुयाबिज्याःगु खँ भ्नीसं सिउगु हे खः । थये हे कुमारीया ल्हाःतं सिन्हः तिनाबिज्याःगु नं खँ । थन नेपालय् न्हापानिसें हे बौद्धत महादेव, नारायण, सरस्वती मन्दिरय् देके वनीगु व सनातनी हिन्दुत भगवान् बुद्धया मन्दिर व बुंगम लोकेश्वरया थाय् देके वनीगु जुया हे च्वंगु दु । थये जुउगुलिं मुक्कं बौद्ध संस्कृति थ्वहे खः धकाः त्याछिनाः धाये थाकु । थये खःसा नं बौद्ध संस्कृतिया अलग परिचय धाःसा मदुगु मखु । थ्व कार्यपत्रय् गुथिया सन्दर्भय् फछिफक्व बौद्ध संस्कृतियात वालाः मालास्वयेगु जुइ ।

२. गुथि शब्दया उत्पत्ति, अर्थ व विकास

“गुथि” शब्द संस्कृत भाषाया गोष्ठी शब्दपाखें वःगु खः । मन्तयगु प्रारम्भिक अवस्थाय् बुँज्यालिसें बनय् सा जयाः जीवन निर्वाह याइगु खः । थ्व सा जइपि सापूत मुनाच्चनीगु थाय् (गोष्ठ) यात गोष्ठी धाल । लिपा थ्व गोष्ठी शब्दया अर्थ विकास जुयाः थ्वया अर्थ साजवाःत मुनीगु धयागु मजुउसे छगू हे उद्देश्य कयाः न्ह्याम्हं मनूत छथाय् मुनाः परस्पर सहयोग यानाः ज्या यायेगु जुल । छगू हे शब्दय् धालधाःसा गोष्ठीया अर्थ समूह, सभा, सम्मेलन जुल । थ्वहे गोष्ठी शब्द अपभ्रंश जुयाः तद्भव शब्दया रूपय् नेपालभाषाय् “गुथि” जुयाः दुहां वल । नेपालभाषाया प्रवृत्तिअनुसार शब्दया लिउने च्वंगु आखः ज्यलाः तनाः उक्रिया चिं न्ह्योनेयागु आखः दीर्घ जुउवनी गथे सफुतिया सफू, भुतुलिया भुतू, तुथिया तू आदि । थयेहे गुथि खँवःया “थि” लोप जुयाः “गू” दीर्घ जगू खनेदत गथे सीगू, सनांगू आदि । तर थ्व गुथिया चीहाकःगु रूप “गू” शब्द याकःचा प्रयोग मजुउसे मेगु शब्दनाप हवनाः जक प्रयोग जुइ ।

पशुपतिया ने.सं. ५२३ या छगू अभिलेखय् “भूमि समत थ्व गुथि गंद” धकाः उल्लेख जुयाच्चंगु दु । ने.सं. ५२६ (वि.सं. १४६३) आश्विन शुक्लयागु ललितपुर जिल्लाया लेम्बटी धयागु लेले गामय् च्वंगु शिवदेव अंशुवर्माया शिलाअभिलेखय् गौष्ठिक शब्द उल्लेख जुयाच्चंगु थये दु ।

“श्री महासामन्तांशुवर्मादिनुमोदनया शिलापट्ट शासनमिदन्दत्तवान् भगवद् वासुदेव ब्राह्मण गौष्ठिकनाम्ना”

थ्व गौष्ठिक शब्द गोष्ठी शब्दपाखें दुगु खः । थ्व शिलालेखय् ब्राह्मण गोष्ठी गुथियारयात ब्राह्मण गौष्ठिक धयातल ।

ने.सं. ६१४ (वि.सं. १४५१) भाद्रशुक्ल चतुर्थी मितियागु ख्वप यक्षेश्वरया सिजःपतिइ “गुथि” खँवः प्रयोग यानातःगु खनेदु ।

१३. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, त्रि.वि.वि. द्वितीय संस्करण, २०५३। पृष्ठ २८३

“स्वस्ति । श्री श्री श्री यक्षेश्वर भट्टारकसके प्रतिदिन निस्तरये यकं निमित्तिन श्री श्री जयराम मल्लदेव प्रभू ठाकुरत्वं प्रमुखन त्रिपुरराजकुलस विज्याक ठाकुरलोक समस्तसनं गुथि चिनकं तंव सासन टास्यं चोस्यं तथा”^{१४}

चव्य उल्लेख जुउकथं ५०२ दै न्हयो हे गुथि खँवः छ्यलातःगु खनेदत ।

ने.सं. ७९८ (वि.सं. १७३५) या यलया जुजु श्रीनिवास मल्लदेवया मंगःया भाइदेगःया अभिलेखय् “श्वतेया चिन्तायाक गोष्ठी”^{१५} धकाः चिन्तायाक गोष्ठी शब्द प्रयोग यानातःगु दुसा ने.सं. ८०० (वि.सं. १७३७) या यल क्वन्ति सत्तिक चवंगु वंशगोपालया अभिलेखय् “चिन्तायाक गोष्ठी.....श्व गुथिभारो पनिसं.... गुथिभारो पनिसके”^{१६} धकाः चिन्तायाक गोष्ठी व गुथिभारो पर्यायवाची शब्दकथं छ्यलातःगु दु । चिन्तायाक गोष्ठीया शाब्दिक अर्थ गोष्ठीया चिन्ता याइम्ह धयागु जुइ । संस्कृत भाषाया गोष्ठीभट्टारकया अपभ्रंश शब्द गुथिभारो खः । श्वहे गुथिभारो शब्द स्यनाः गुथियार शब्द जूगु खः । गुथियार शब्द नं स्यनाः गुथ्यार व गुथ्याः जुल ।

ने.सं. ८१८ (वि.सं. १७५५) या ख्वपया जुजु भूपतीन्द्र मल्लया पालेयागु मालती चुकयागु शिलाभिलेखय् “गुथिजन”^{१७} धकाः चवयातःगु दुसा ने.सं. ८३८ (वि.सं. १७७५) यागु कान्तिपुर केरतोर (केलत्वाः) या शिवधुतिया दानपत्रय् “गुथिकतक”^{१८} धका छ्यलातःगु दु । ने.सं. ८८८ (वि.सं. १८२५) यागु विष्णुनाथ शर्मा थः स्याय्यात बिउगु बकसपत्रय् “गुथिगण”^{१९} धकाः चवयातःगु दु । ने.सं. ७९३ (वि.सं. १७३०) या यलया जुजु श्रीनिवास मल्लया पर्याययागु तःबाहाया अभिलेखय् “गुथि समूह”^{२०} धयातःगु दु । थये गुथिया सदस्यतय् थुइकीगु खँवः बखत बखतय् व थासंथासय् चिन्तायाक गोष्ठी, गुथिभारो, गुथिगण, गुथि समूह धकाः थी थी किसिमं चवयातःगु जुल ।

१४. चित्तधर “हृदय” - नेपाल भाषा साहित्यया जातः, नेपाल भाषा परिषद्, प्रथम संस्करण, १०९१। पृष्ठ २०

१५. चित्तधर “हृदय” - नेपाल भाषा साहित्यया जातः, नेपाल भाषा परिषद्, प्रथम संस्करण, १०९१। पृष्ठ ६५

१६. ऐजन । पृष्ठ ६५

१७. ऐजन । पृष्ठ ७९

१८. ऐजन । पृष्ठ ९८

१९. ऐजन । पृष्ठ १३२

२०. ऐजन । पृष्ठ ५४

थये हे ख्वपया जुजु रणजित मल्लया पर्याययागु ने.सं. ८८९ (वि.सं. १८२६) यागु नकदेश गणेशया अभिलेखय् व बोदेया महालक्ष्मीया अभिलेखय् गुथियात “गुथ”^{२१} धकाः प्रयोग यानातःगु दु । ने.सं. ६७९ (वि.सं. १६१६) यागु दिवंगत जुजु अभयमल्लया नामं सतः दयेकाः जती जंगम योगी परदेशी नकेगु गुथियात “दत्त”^{२२} धकाः धयातःगु जुल । गुथियात दत्त धकाः धायेगु चतान आःतक नं दहे दनि । “आजुपिनिगु दत्त छय्पिनि चत्त” धयागु उखान छ्यलावयाचवन व थौकन्हय् थये हे जुयाचवन । शाब्दिक अर्थकथं दान बियातःगुयात दत्त धका धाइगु खः ।

नेवाःत नेपालं पिने ल्हासा वनाः अन नं गुथि दयेकाः गुथियात “पाला” व गुथियारयात “पालाकतक”^{२३} धायेगु यात ।

याकःचां मब्बाःगु ज्या मुनाः यायेमाःगु व मिलेचले जुयाचवनेमाःगु जूगुलिं गुथिया इतिहास मनूतय्गु इतिहासलिसें स्वापू दयाचवंगु जुल । उबले थये यानाःमिले जुयाचवनेगु व ज्या यायेगुयात गुथि नां मदुसा नं उकिया उद्देश्य गुथियागु थें हे खः। उकिं गुथियागु इतिहास सिइकेया लागी उगु देशया मनूतय्गु इतिहास सिइकेगु आवश्यक जुल ।

नेपालया रूपंदेही जिल्लाया लुम्बिनी वनय् जन्म जुयाः कपिलवस्तु नगरय् ब्वलंम्ह शाक्यमुनि बुद्धं बुद्धधर्मय् प्रव्रजित जूपिं भिक्षुपिनि संख्या अप्पो खानावसेलि भिक्षुसंघ दयेकाबिज्यात । थुगु संघयात व्यवस्थित यायेत समय समयय् यानाबिज्याःगु धर्म व्याख्या, नीति नियम बौद्ध जगतय् विनयपिटक नामं प्रख्यात जुल । प्रत्येक विहारय् भिक्षुपिं दइ । भिक्षुपिनि पुचःयात भिक्षुसंघ व भिक्षुणीपिनि पुचःयात भिक्षुणीसंघ धाइ । थये हे उपासकसंघ व उपासिकासंघ नं दु । श्व गुथिया पूर्वरूप खः ।

राजा मानदेवया सक्वचंगुया स्तम्भलेख स्वयाः नं पुलांगु चाय्बहिलिइ बुद्धचैत्यया न्ह्योने चवंगु शिलाभिलेखय् थये कियातःगु दु ।

“भूयः संघस्य भक्तार्थं पूजार्थं च महामुने ।

क्षेत्रन्दत्तन्त्या यत्र ह्यष्टाविंशति मानिका” ॥^{२४}

२१. ऐजन । पृष्ठ १३३

२२. ऐजन । पृष्ठ २५

२३. ऐजन । पृष्ठ १७४

२४. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली केन्द्र, त्रि.वि.वि. द्वितीय संस्करण, २०५३। पृष्ठ २

अर्थ - हाकनं संघयात भोजन याकेत व महामुनि (भगवान् बुद्ध) या पूजा यायेत २८ मानिका कुत वडगु बुँ दान बिउगु जुल ।

ललितपुर चपःटोलया अभिलेखय् भिक्षुणीसंघ नां न्ह्यथनातःगु दु व थये खः-

“महायान प्रतिपन्नार्य भिक्षुणीसंघ परिभोगाया क्षयवीणी प्रतिपादिता.....”^{२५}

अर्थ-महायान सम्प्रदायया आर्य भिक्षुणीसंघयात नकेत गुथि तयाबिउगु जुल ।

श्व अभिलेखं उबले चाय्बहिलिइ महायानी सम्प्रदायया भिक्षुणीसंघ दु धयागु सिइदत ।

बुद्धधर्मय् भगवान् बुद्ध, वसपोलं प्रतिपादन यानाबिज्याःगु धर्म व जिनसंघ नं उलि हे प्रदक्षिणीय जुउ । थये जुउगुलिं बौद्धतय् लागी गुथि स्वयाः नं न्हापा व्यवस्थाया निं ज्ञान दत जुइ ।

बुद्धधर्म गबलेनिसैं नेपालय् प्रवेश जुल धयागु विषयय् शाक्यमुनि बुद्ध नेपालय् बिज्याःगु खँ चव्य हे वने धुकूगुलिं आः हानं धयाचवनेगु आवश्यक मन्त ।

गुथि शब्दया अर्थ

गुथि छु खः मनुखं गुथि छाय् दयेकल, थुकिं छु ज्या काल धयागु विषयय् विद्वान्पिसं विभिन्न विचार व्यक्त यानातःगु दु । डी. सी. सरकारं गोष्ठी व गौलिकया अर्थ सभा व सभा सदस्य (Committee of Assembly and Member of Assembly) खः धयादिल ।^{२६} तर धनवज्र वज्राचार्यया धापू थये दु- चिचीधर्पि, बमलाःपिं तःम्ह मनुत मुनाः उमित वडगु आपत विपतय् गुहालि कायेत दयेका तःगु संगठन हे गुथि खः ।^{२७}

डी. आर. रेग्मी धयादिल, गुथि छु उद्देश्य दुपिं व्यक्तिपिनिगु समूह खः ।^{२८}

चित्तधर “हृदय” धयादिल, मनुतय्गु जीवनस्तर थकायेत दयेकातःगु व्यवस्थित

२५. ऐजन । पृष्ठ २८२

२६. जगदीशचन्द्र रेग्मी - लिच्छवि संस्कृति, रत्न पुस्तक भण्डार, काठमाडौं, नेपाल, प्रथम संस्करण, २०३६ । पृष्ठ ३३५ र ३३६

२७. धनवज्र र टेकबहादुर - दोलखाको ऐतिहासिक रूपरेखा, नेपाल एशियाली अध्ययन संस्थान, त्रि.वि.वि. कीर्तिपुर, २०३१ । पृष्ठ ६७

२८. D.R. Regmi - Ancient Nepal, rd,ed. Calcutta Firma, K.W. Mukhopadhyay, 1969, २१।

संस्था हे गुथि खः ।^{२९}

मनुतसैं थःपिनिगु जीविकोपार्जन व सुरक्षाया लागी थःथः मुनाः परस्परय् सहयोग यानाः जीवन निर्वाह याइ । थये नापं मुनाः ज्या यायेगु गुथिया पूर्वरूप खः ।

धार्मिक भावनां प्रेरित जुयाः छगू हे उद्देश्य दुपिं मनुत मुनाः जनसहभागिता मुंकाः ज्या यायां थुकिं गुथिया रूप काल । मनुतय्गु श्व सहकार्य सम्पादन धार्मिक भावनाया लिसैं आवश्यकता व विकासया पलाः नं खः ।

गुथि नेवाः समाजया न्हापानिसैं न्ह्यानावयाचवंगु परम्परा खः । गुथि जीवन सुचारु व सभ्यरूपं न्ह्याकेगु व्यवहारया लैपु खः । गुथि समाजय् च्वनाः अनुशासित जीवन हने सयेकेगु गुलुपं खः । गुथि नेवाःतय्गु समाजय् महत्वपूर्ण प्रभाव लाकावयाचवंगु दु । गुथिया प्रभाव नेवाःतय्गु समाजय् थुलि क्वातु, थुलि ख्वातु कि नेपाःगालय् च्वपिं जक मखु, नेपाःगालं पिने पिने च्वपिं नेवाःत नं छु न छु किसिमं गुथिया चाकःया दुने म्वानाचवंगु दु । बुसानिसैं जीवन हुना च्वतले जक मखु सिइ धुंकाः तक नं सांस्कृतिक संस्कार विधि न्ह्याना तुं वनी । अज्ज मनुत सिइगु गुलि गुलि वर्ष दये धुकइ, वयागु नामं श्राद्ध याना हे च्वनी । सिनावने धुंकुम्हयात पितृदेव धकाः पूजा यानाच्वनी । उकिं धायेफु गुथि हे नेवाः समाजया जीवन खः । अले गुथि हे जीवनशक्ति खः ।

नेवाः समाजय् गुथि व्यवस्था तसकं ताःहाकःगु समयनिसैं न्ह्यानावयाचवंगुया कारण छु धकाः वालास्वयेबले गुथि देशय् धार्मिक, सांस्कृतिक एवं लोकहित जुइगु ज्या यानाः वयाचवंगुलिं खः धकाः ध्वायुइकेफु ।

गुथिया सैद्धान्तिक पक्ष :

१. गुथि मुनाः ज्या यायेत दयेकातःगु खः, थुकिया प्रतिफल गुथियारत सकसितं बराबर लाः वनी ।
२. गुथि उदार मन मस्तिष्कया उपज खः । निःस्वार्थ त्यागया दसु खः ।
३. गुथि शरीर व मनयात जागरुक यायेत दयेकातःगु खः । गुथिया गुथियार गबलें निष्क्रिय जुयाः च्वने दइमखु ।

२९. चित्तधर “हृदय” - गुथि, नेपाल ऋतुपौ, कान्तिपुर, न्यत तुछें, १०७२ । दँ २, ल्याः ३, पृष्ठ ४६

४. गुथि पारस्परिक सहयोगया दृष्टान्त खः । संगठित रूपं जीवन हनेगु शैली खः ।
५. धार्मिक भावना मन्त धाःसा गुथिया अस्तित्व हे दइमखु । उकिं गुथिया कर्म धर्म खः ।
६. चैत्य देगः, सतः फलेचा, तुं, हिति, बुंगाः, पुखु, ख्यः, चपाः गुथिया हे देन खः । दुबले दयेकेमाः उकिया रक्षा सकसिनं यायेमाः ।
७. न्ह्यागु ज्या नं निर्दिष्ट दिनय् यायेमाः । यायेमाःगु ज्या न्ह्यकाये जिउ, लिछ्वये मज्यू ।
८. थजिपिन्त हनेमाः, क्वजिपिन्त मान यायेमाः ।
९. गुथिइ तःमि-चीमि, सःम्ह-मसःम्ह, बुरा-न्याय्म्ह धकाः भेदभाव याये मज्यू ।
१०. गुथिइ जग्गा दान यात धाःसा दिवंगत परिवारपिनि दुर्गति मोचन जुइ, सजीव दातातय् कल्याण जुइ । उकिं गुथिइ बुँ वा फलेचाः सतः थलबल दान यायेगु उत्तम जू ।
११. गुथि न्यायेकेत पाःलाःयात आर्थिक व्यवस्था जुइगु आयस्ता दयेमाः, आयस्ता मदुसा गुथियारतसें ल्हापं बिइमाः, ल्हापं नं मबिइगुसा छुं भचासां फुत बिइमाः ।
१२. पाःलाखं गुथि न्यायेकेत व्यवस्था यायेगुलिइ हीन याये मज्यू । न्हापानिसें गथे यानावःगु खः अथे हे यायेमाः ।
१३. म्हुयनं गुथियात कुत इलय् हे पुले हयेमाः, महल धाःसा पाःलाखं म्हुयाः काः वनेमाः । थुकिइ गुथियारतसें नं सहयोग यानाबिइमाः ।
१४. गुथिइ गुथियारत सकसियां समान अधिकार दइ । गुथिइ माःमाःगु ज्या यानाबिइगु गुथियारतय् कर्तव्य जुइ ।
१५. गुथिया चल अचल सम्पत्ति सुरक्षा यायेगु फुक्क गुथियारतय्गु नं कर्तव्य जुइ ।
१६. गुथि लोप यात धाःसा समाजं निन्दा याइ । नरक वास लाइ ।

गुथिया दार्शनिक पक्ष :

१. सकलें जानाः व मुनाः यानागु ज्या सिद्ध जुइ ।
२. गुथि पाः फयेगु थें जाःगु ज्या हिलाः हिलाः पालंपाः यायेमाः ।

३. प्रत्येक गुथिया निर्दिष्ट उद्देश्य दइ, उद्देश्य सकलें मिले जुयाः पूर्ति यायेमाः ।
४. गुथिया ज्या धार्मिक कृत्य खः । थुकिइ हीन व लोभानि पापानि यायेमजिउ ।
५. गुथिइ थकालिया निर्देशन सकसिनं पालन यायेमाः ।
६. प्रत्येक गुथिया छम्ह आराध्यदेव दइ, व हे गुथिया रक्षक जुइ ।
७. गुथिं गुथियारतय् भिं याइ, मभिं याइमखु ।

गुथिया आधारभूत नीति (Basic Principles)*

विद्वान् भाजु डेविड गेल्लरया विचारअनुसार गुथिया आधारभूत नीति थथे दुः

१. गुथि छगू त्वाः, देश वा छुं छगू थासय् अवस्थित जुइ ।
२. गुथिया नेतृत्व ज्येष्ठाधिकार (Seniority Principles) अनुसार थकालिनिसें क्वकालितक कुहां वइगु नियमय् आधारित जुइ ।
३. गुथिइ यायेमाःगु ज्या पालंपाः याइ ।
४. गुथियारत अप्वः यानाः मिजंत जुइ । व गुथियार हे वयागु छँया प्रतिनिधि जुइ ।
५. गुथिया एकता क्यनेकथं छम्ह छो दइ, गुम्हेसित सकस्यां माने याइ व उम्ह छोयात पूजा यानाः भोय् नयेगु याइ ।

द्यक्कः गेल्लर भाजु न्ह्यब्वयादिइगु आधारभूत नीतिइ मेगु नं छता निता नीति थप यायेफु गथे :

१. गुथिइ आपाः यानाः छगू हे जातयापिं जक गुथियार दइ ।
२. गुथिया प्रमुख आयस्रोत जग्गा जुइ । जग्गा मदुसा ल्हापं जुइ ।
३. मिसात नं गुथिइ वनेदु । छँय् मिजंत मदुसा मिसा हे गुथियार जुइ ।
४. गुथिइ न्ह्याःपिं दुहां वनेज्यू, मंमदुसा त्वःता नं वनेज्यू ।
५. गुथियात हानि याःम्हयात गुथिं पितिनाछ्वइ ।
६. मुद्दा मामलाया खँय् गुथि व्यक्तिसरह जुइ ।

गुथिया उद्देश्य

उद्देश्य मदयेकं मनुखं छुं नं ज्या याइमखु । थुजागु ज्या गुलिस्थां छुं नं आकांक्षां याइ, रहरं याइ व बाध्यतां याइ । धर्म चित्तोत्पत्ति जुयाः चैत्य, विहार,

१०. प्रा. डा. वज्रराज शाक्य - नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि, गोष्ठीया प्रतिवेदन, लोटस रिसर्च सेन्टर, २०५३, पृष्ठ ३५

मन्दिर तु, सतः आदि दयेकेगुयात “कीर्ति” धकाः धाइ । थुजागु धार्मिक कीर्ति व कृतिया स्थापना यायेगुलिं लोकयात हितसुख जुइगुया नापनापं थुजागु कीर्ति तःम्ह दाताया नां अमर जुयाः ल्यनाच्चनी, मनुष्य जुयाः जन्म जुउगु सफल जुइ, शरीर व मन शुद्ध पवित्र जुइ, थुकिं शान्ति प्राप्त जुइ । सिद्धुंकाः थुकिया हे पुण्यफलं मोक्ष प्राप्त जुइ धयागु जनधारणा दु । मनुष्य जन्म जुया केवल नये, त्वने, पुने, मोजमज्जा यायेगु जक यानावन धाःसा वयागु मनुष्य जीवनयात सफल जुल धाइमखु । छायाःसा नये, त्वनेगु व सुखं च्वनेगु ज्या ला पशुपंक्षीनिसैं कीत पर्यन्ततसैं यानाच्चंगु दु । मनू जुयाः जन्म जुसैंलि धार्मिक कीर्ति तयावने फयेकेमाः । थुकिं इहलोक व परलोक निथाय्सं शान्ति सुख प्राप्त जुइ । उकिं गुथि मानव जीवनया उद्धारक खः ।

न्ह्याक्व हे गुण दुम्ह, चरित्र बांलाःम्ह धन मान दुम्ह जूसां, जुजु हे जूसां परन्तु तक ल्यनाच्चनीगु कीर्ति तयावने मफुत धाःसा सिनावनेवं वयात ल्वःमंका छ्वइ । उकिं कीर्ति विनाया जीवनयात सार्थक मखु धयागु लिच्छविकालया जनमानसया धारणा खनेदु । लिच्छविकालय् धार्मिक कीर्ति तयेगुपाखे जन-धारणा छु दु धकाः उलाक्यनीगु छु अभिलेखया खँ थन न्ह्यब्वये । यल मंगलबजारय् च्वंगु भारविया छगू अभिलेखय् थये धयातःगु दु-

“नित्यंख्यातगुण प्रभावचरिते वंशेपि लब्धास्पदे
जातस्यात्र जनस्य जन्म विफलं कीर्त्याविना जीवतः
दुष्टसौख्यवताम्परत्र च सुखं प्रा..... कीर्त्या यया
तां कर्तुं नसमुत्सुकः प्रयतते को नाम मूढः स्वयम् ।”^{३१}

अर्थ- गुण, प्रभाव व चरित्रद्वारा सदा प्रख्यात जूम्ह, तःधंगु पद दुगु कुलय् जन्म जूम्ह मनू जूसां कीर्तिविना म्वानाच्चंगु जुल धाःसा वयागु जन्म सफल जुइमखु । थन सुख सियाच्चपिं नं थुगु कीर्तिं यानाः मेगु लोकय् नं सुख सिइदइ । थुजागु कीर्ति तयेत गुजाम्ह मूर्ख उत्सुक जुयाः थम्ह हे कुतः याइमखु ।

पशुपति क्षेत्रय् च्वंगु छगू अभिलेखय् आभीरी गोमिनी नाम्हे छम्ह मिसां थःगु मनोवांछा थये उलातःगु दु-

“पतिदेवप्राणाभीरी गोमिन्या पतये त्रिदिवस्थाय पुण्याप्याय

नार्थमायुस्मताञ्चापत्यानाम्भौमगुप्तादीनाम्भोगारोग्यायुरनन्त्यावाप्तये ।
वेम्पाग्रामे स्वयमुपारोपित नदीक्षेत्र खण्डद्वयं दत्तमिति संवत् ४६२
ज्येष्ठ मासे तिथौ द्वितीयायाम् ।”^{३२}

अर्थ- पतिदेवयात प्राण भाःपाच्वंम्ह आभीरी गोमिनी स्वर्गवासी स्वामीया पुण्य बढे जुइमा धकाः व चिरञ्जीवी सन्तान भौमगुप्त आदि सन्तानपिनि सुखभोग आरोग्य आयु बढे जुइमा धकाः वेम्पा प्रदेशय् स्वयमुपारोपित खुसि सियागु निकू बूँ दत्त तःगु जुल । संवत् ४६२ ज्येष्ठ मासया द्वितीया ।”

छुं कथंया धर्मकीर्तिं तयेधुंकाः जग्गा दत्त तयागुया फल गुलि दइ धयागु खँ सक्वचंगुया शिवदेव अंशुवर्माया छगू अभिलेखय् थये धयातःगु दु-

“यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तथा फलम्
षष्टिं वर्षं सहस्राणि स्वर्गं मोदति भूमिदः
आक्षेप्ता चानुमत्ता च तावन्ति नरकं वसेत् ।”^{३३}

अर्थ- सुयागु सुयागु पालय् गुगु गुगु जग्गा दुगु खः, उगु बखतय् उकियागु फल वयात हे दइ । जग्गा दान बिउम्ह मनू खुइदः दै तक स्वर्गय् च्वनी । जग्गा हरण याःम्ह व याके बिउम्ह मनू उलि हे दै तक नरकय् लाइ ।

गुथि व्यवस्था व नेवाःत

नेपालीतय्गु जनजीवनया छगू अभिन्न अंग जुयाः न्ह्यानावयाच्चंगु गुथि व्यवस्था लिच्छविकालया गुलिखे शताब्दि न्ह्योनिसें प्रचलनय् वयाच्चंगु खः । किन्तु लिच्छविकाल न्ह्योयागु दसित लुयामवःगुलिं उबलेयागु गुथि गथे खः छु खः धकाः धायेगु ऐतिहासिक प्रमाण भीगु न्ह्योने मदु । सिँ चा आदिइ दुगु प्रमाण स्यनाः चनाः व भुनाः अबले हे लोप जुइधुकल । ल्वहंपतिइ आखः कियाः, धायेमाःगु खँ धयाः शिलापत्र तयेगु यानावःगु लिच्छविकालं तिनि खनेदत । लिच्छविकालय् हतपतिं स्यना मवनीगु शिलाभिलेख तयाथकेगु चलन वसैंलि प्रामाणिक रूपं गुथिया सत्ता दुगु खनेदत ।

नेपाली पूर्वपुरुषपिसं तयाथकगु गुलि शिलाभिलेखत आःतक नं मखनाच्चंगु व चाया दुने लानाच्चंगु नं दइ । खनेदुकथं संवत् ३८६ ज्येष्ठ शुक्ल प्रतिपदायागु

३१. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, त्रि.वि.वि. द्वितीय संस्करण, २०५३। पृष्ठ २०८ - २०९।

३२. ऐजन । पृष्ठ १७० - १७१।

३३. ऐजन । पृष्ठ २३४।

चाँगुनारायण स्थानया मानदेवया अभिलेख खः । मानदेव प्रथमया शासनकालसिकं न्हापा हे नेपाली जनजीवनय् गुथि व्यवस्थां हा कायेधुंकूगु खँ श्व अभिलेखया धापुतिं खनेदु । मुख्यतः नेपालया जुजु खलःनिसँ प्रजाजनया धर्म चित्तोत्पत्ति जुयाः देगः, विहार, चैत्य, गुम्बा, ल्वहंहिति, तुं, बंगा, सतः, फलचा, घाट आदि धार्मिक कीर्ति स्थापना यानावयाच्चंगु खः । थये स्थापना जुइगु धार्मिक कीर्तितयाखँ दातायात पुण्य लाभ जुइगुया लिसँ समाजयात उपयोगी जुइमा, निरन्तर रूपं श्व गुथि न्ह्यानावने फयेमा, थुगु कीर्ति ज्यलाः स्थानावनीगु बखतय् श्वया मर्मत सम्भार, जीर्णोद्धार व संरक्षण जुइमा धइगु तातुनाः थुजागु ज्याया जिम्मा काइपिं व याइपिं गुथियारत चाःलाकाः वर्षवन्धन पूजाआजा यायेगु यानावयाच्चंगु खः ।

लिच्छविकाल व मल्लकालनिसँ शाहकालतक नं आपालं गुथित स्थापित जूगु दु । तात्कालिक अवस्थाया थुपिं गुथितपाखँ उबलेया सामाजिक, धार्मिक आदि पक्षत व उगु बखतया समाजया प्रवृत्ति व आस्थाया विषयया जः उलाः क्यनाच्चंगु दु ।

नेपालय् लिच्छविकालय् हे गुथि व्यवस्था विकसित जुइ धुंकूगु खनेदु । थुबले विकसित जुइ धुंकूगु मेमेगु गुलिखे संस्कृति कालक्रमं यानाः थौकन्ह्य हिलेधुकल । तथापि नेवाःतय्गु गुथि व्यवस्था आःतक नं छुं भति परिवर्तन वये धुंकूसा नं न्ह्याना हे च्वंगु दनि । थुकिया प्रमुख कारण नेवाःतसँ गुथियात थःपिं स्वानाच्चवनेत मदयेक मगाःगु छगू व्यवस्था भाःपाः श्वयात आःतक नं ज्वनावयाच्चवने । सलंसः दँ पुलांगु गुथि आःतक नं न्यायेका वयाच्चवने । गुथिया द्वारं नेवाःतसँ थःपिनिगु सामाजिक, आर्थिक व धार्मिक अनुशासनय् चवने फयाच्चंगु दु । थःपिसं यायेमाःगु कर्तव्य पालन यायेत समर्थ जुयाच्चंगु दु ।

श्व कार्यपत्रय् बौद्ध नेवाःतय्गु गुथि धकाः ध्वायुइक धयातःगुलिं बौद्ध मखुपिं नेवाःतय्गु गुथिया विषयय् प्रशंगवश गनं उल्लेख मयासे मगाःथाय् जक उल्लेख यानाः विशेषतः बौद्ध नेवाःतय्गु संस्कृतिं कःघानातःगु गुथिया विषयय् जक वालाः मालाः स्वयेगु जूगु खः ।

नेवाःतय् बुसानिसँ सिइबलेतक नं स्वानाच्चंगु गुथि देगुपूजा खः । देगुपूजाया गुथियारतय्त फुकी धाइ । फुकिजय् दुने सुयां मचा बुल धाःसा जयबिलि (सुतक) माली, सित धाःसा दुःखं चवनेमाली । मिसामचा बाःहा तयेबलेतकं कौचिकं साये

धुनकि बारे यायेमाः । थये बुल सित जुइबले व बाःहा ब्यंकेबले लुसि ध्यनाः मिजंतय् सँ खानाः मोल्हुयाः पंचगव्य काये धुनकि तिति शुद्ध जुइ । म्ह जक शुद्ध जुयां मगाः, पुनातयागु वसः हियाः छँ छ्वां बँ थिलेमाः । थये जयबिलि माःपिं व दुःखं च्वंपिसं पूजाआजा छुं याये मजिउ । ब्यंके धुंकाःतिति पूजा आजा चले जुइ । न्हापा जूसा ल्हासा वनाः लिहां वःपिनि पू चवनाः नी ब्यंके धुन धायेव तिति शुद्ध जुइ ।

छगू हे देगुपूजाय् हवनाच्चंपिं जुल धाःसा तापाःगु पुर्खायापिं जूसां फुकीतय् जयबिलि मालाः दुःखं चवनी तर देगुपूजा बायेधुकल कि सत्तीगु पुर्खा जूसा नं थये जयबिलि व दुःखं चवनीमखु ।

नेवाःतय्गु जनजीवनय् जन्म जुसँनिसँ मचाबू ब्यंके, मचाजंको मिजंमचातय् कय्तापूजा, बंदे छुये, मिसामचातय् इही, बाहा तये, ब्याहा, बुधाबुधि जंको व मृत्युया अन्तिम संस्कार, घःसु, लत्या, स्वला, खुला, दकिला तक नं देगुपूजा गुथिया महत्वपूर्ण भूमिका दु । इही, बंदे छुइगु छँय् पिने वनाः यायेगु जूगुलिं फुकीत सःताच्चवने म्वाः मेबले फुकीत सःताः भोय् नकेमाः ।

थन सिइकेमाःगु खँ श्व खः कि बौद्ध धाःसां नं फुक बौद्धतय् संस्कार उत्थें मजू । मचाबू ब्यंके, मचाजंको, कय्तापूजा, बाहा तये, ब्याहायात पुरोहित तयाः विधिवत् पूजा संस्कार खंकेमाःपिं नं दु, म्वाःपिं नं दु । वज्राचार्य, शाक्य व उदासतय् च्वय् धयागु संस्कार विधि, फुकस्यां मखुसां, याये माःपिं आपाः दु । च्वय् धयापिं बाहेक मेपिं बौद्ध नेवाःतय् थुजागु संस्कार यानाच्चवने म्वाः ।

बुसानिसँ सिइबलेतक नं फुकी बाकाय् थये हवनाच्चवने माःगुलिं नेवाः बौद्धत थःगु बाहाः बही, ननि, त्वाः त्वःताः तापाक च्ववने मछिगु खः ।

मध्यकालया राजनीतिक अवस्थां यानाः नं नेवाःतय् छगू हे थासय् चवनाच्चवने माःगु करं क्यंकाबिउगु खः । सुरक्षाया दृष्टिं नं थये थः कवः हवनाच्चवनेमाःगु खः । थये नापं चवना नापं हवनाच्चवने माःगुलिं गुथि थें जोगु संगठनया उत्तरोत्तर विकास जुयावःगु खः । मध्यकालया अन्तिम चरणतक थ्यंबले गुथि व्यवस्थां नेवाःतय्गु समाजय् दुथ्यंक हा काःगु खः ।

दिगुपूजाया फुकीत बाहेक पिनेयापिं मनूत मदयेक मगाःगु गुथि सनांगू, सीगू, बिचाःगू खः । सित धाःसा फुकीतसँ सीम्ह म्ह ग्यलाः सी कुबुया यंके मज्यू । सी उइ नं मज्यू । उकिं तःम्ह खलः दुगु सीगुथि दयेकेमाःगु खः ।

गुथियारतलिसे सत्तीगु सम्बन्ध दइगु व उमिसं दुबिस्तायागु नं खँ सिइगु जुयाः यदि सुयां परिवारया दुने दाजु-किजाया ल्वापु जुल धाःसा न्हापां गुथियारतय्के हे हारगुहार फ्वनी । उमिसं वयाः निखलःयातं मर्का मजुइकथं सल्ला साहुति यानाः सुलह यानाबिइ । थुकथं गुथिं न्यायालयया ज्या नं यानाच्चनी ।

न्ह्यागु गुथि नं निश्चित दिनय् न्यायेकेमाः । उखुन्हु गुथियारत सकलें इलय् वयेमाः । मलाः धाये दइमखु मवसे हे मगाः । इलय् मथ्यनाः ज्या याये मलात कि वा वहे मवल कि उगु माथं बं पुइकइ । बं धयागु छुं कसूर यानाः पुइकइगु आर्थिक दण्ड खः । बं पुले मालीगु बांलाःगु मखु । उकिं गुथियारत सकलें पाय्छि इलय् चाःलानाः गुथि न्ह्याकिइ । गुथिइ केबल ज्या हे जक जुइमखु, थःथवय् खँल्हाबल्हा नं जुइ । थुबले थःपिनिगु दुःख सुखया थिथि खँ ब्याकाः थवं थवय् सहयोग यायेगु व आत्मीयता जायेकेगु ज्या नं खने मध्येक गुथिं यानाच्चनी ।

छम्ह नेवाः बुइबले गुथिइ बुइ व सिइधुंकाः नं व गुथिया हे ल्हातय् लाइ । उकिं गुथि मदुम्ह नेवाः हाःनाः मदुम्ह जुयाः वया समाजय् महत्व दइमखु । थुजोकथं गुथि व्यवस्थां नेवाः समुदाययात तःधंगु प्रभाव लाकातःगु दु । थुकथं गुथि व छम्ह नेवाःया ला व लुसि थें अभिन्न सम्बन्ध दुगु जुल ।

गुथिया नियम नीतियात सुनानं उल्लंघन याये मज्यू, गुथिया थकालिं धाःगु खँ मन्यने मज्यू । यदि विपरीत ज्या सुं नं गुथियारं यात धाःसा न्हापां वयात खँ न्यंकाः सुधार यायेगु स्वइ, थये यानाः नं माने मजुल धाःसा बं पुइकइ, थये यानाः नं मजिल धाःसा वयात गुथिं हे पितिनाछ्वइ । उकिं गुथिया नियमयात हतपतिं सुनानं उल्लंघन व विरोध याइमखु ।

बौद्ध नेवाः जातिइ वज्राचार्य, शाक्य, उदास, श्रेष्ठ, महर्जन, नापित, मालाकार, लौहकार, तण्डुकार, रंजितकार आदि तःता जातय् थःगु जातयाम्ह बाहेक मेगु जातयाम्ह भौमचा दिगुलिइ दुकाइमखु । काय्मचा हे जूसा नं देगुपुजाय् दुकायेत लसकुस यानाः दुकायेमाः । गुलिस्थां म्हाय्मचा नापं दिगुपुजाय् दुकायेत दुतेमाः । ब्याहा यानाहयाम्ह भौमचा दिगुपुजाय् दुकायेत न्हापां फुकीत सकसितं ग्वय् कायेकाः उमित ग्वय्काभू नकेमाः । जातं मखःम्ह जुल धाःसा ग्वय्काभुइ गुथियारत वइमखु । देगुपुजाय् दुमथ्याःम्ह भौमचा मेमेगु गुथिइ नं दुथ्याइमखु । अन्तरजातीय विवाहयात देगुपुजां थुकथं पनातःगु दु ।

न्ह्यागु नं गुथि पालंपाः पाः फयाः न्ह्यानावयाच्चनीगु खः । यदि सुनानं

गुथिपाः मफल, गुथिइ पुलेमाःगु दस्तुर मपुल धाःसा वयात बं पुइकइ । गुथिया चल अचल आयस्ता हिनामिना यात धाःसा गुथिं हे पितिनाछ्वइ । गुथिं पित्युंका च्वनेमाली धकाः छँ बूँ हे बन्हः तयाः वा मियाः गुथि पाःफःगु नं खनेदु । चीमिपिनिगु लागी गुथिपाः दुःखया छँ जुयाबिइयः । थथे गुथिपाः फयाः छँ बूँ मदयाः मेमेगु जिल्लाया वनाः जीविका याःवनाच्चपिं नं मदुगु मखु । मेमेगु छुं हे गुथिइ मवपि नं देगुपुजा व सनांगुथिइ वनाच्चनी । उकिं गुथिइ मवपिं नेवाःत कम हे जक दइ ।

गुथिया विकास

छगू हे तूजं छुं नं स्थिर जुयाच्चनी मखु, समय व खुसि न्ह्याःथें रीति स्थिति, व्यवहार परिस्थिति न्ह्याना हे च्वनी । गुबलेनिसं नेपालय् इतिहासया ज्वलं शिलालेख तयेगु यात उबलेनिसं तात्कालिक गतिविधि छुं अंशय् अंकित यायेगु यात । थवहे क्रमय् गुथि व्यवस्थाया खँत नं शिलापत्रय् तत्कालीन जुजुया नां व मिति समेतं तयाः च्वयातयेगु यात । थुजागु अभिलेख लिच्छविकालयनिसं खने दुगुलिं नमूनास्वरूप छुं गुथित थन भूवः छुके त्यनागु जुल ।

लिच्छविकाल

स्वयम्भूइ चवंगु छगू अभिलेखय् “.... क्षेत्रञ्चाक्षयं दत्तं (श्री) मानविहारे”^{३४} धकाः च्वयातःगु दु । मिति च्वयातःगु आखः स्यनाः ब्वने मफये धुकूसा नं श्रीमान विहारयात बूँ दान बिल धयागु खँ सिइदु ।

सकल जगदुदन्या शान्तये शीत तोया

मिह यतिवरवासे पातयित्वा प्रणालीम् ।^{३५}

अर्थ- सकल संसारया प्याय् चाःगु तंकेत थन भिक्षुवरपिनिगु वासस्थानय् (विहारय्) हिति तयाः थथे धकाः शासनं किया तःगु जुल ।

फपिइ चवंगु अंशुवर्माया पालय्पागु छगू अभिलेखय् थथे कियातःगु दु- सकल संसारया प्याय्चाःगु तंकेत थन भिपिं भिक्षुपिं वास याइगु विहारय् हिति तया ।

३४. धनबज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, त्रि.वि.वि. द्वितीय संस्करण, २०५३। पृष्ठ ७५

३५. ऐजन पृष्ठ ३६८

गोकर्णय् चवंगु छगू ल्वहँपतिइ “(व)ज्जयानंअंशुवर्मा

(स्वयम्भू) चैत्य भट्टा (रक) ११ शब्द अंकित जुयाचवंगु दु । आखः ब्वलावयाः मेमेगु आखः स्पष्ट सिइ मदुसा नं राजा अंशुवर्माया पालय् भारतय् नकतिनि प्रचारय् वःगु वज्जयान नेपालय् नं दुहां वल धयागु सिइदु । श्व हे शिलापत्रय् “.....रपि प्रति वर्ष”धयागु शब्दत नं सिइदयाचवंगुलिं दँय् दँसं गुथि न्यायेकेगु खँ च्वयातःगु दु जुइ धकाः अनुमान यायेफु ।

ने.सं. २१३ श्रावणशुक्ल त्रयोदशी खुन्हु वज्जशील महाविहार इकुबाहाःया वज्जाचार्य धर्मसिंहं थः दिवंगत मां अबुया नामं सुख शान्ति कामना यासे आयस्ता स्वरूप जग्गा तयाः स्वयम्भू वैरोचनस देव छ्यःचायेके गुथि तया थकल । उगु गुथिया बुसादं खुन्हु स्वयम्भू व शालिक, पौबाहाः एवं कुलदेवता पूजा यानाः व दानपतिया सपरिवार म्हायाम्मचा भिनामचा समेत भ्वय् नकेमाःगु दु, सुनां गुम्हसिंन थुगु गुथिइ लोभानि पापानि याइ वयात पञ्च महापाप लाइ, संरक्षण यात धाःसा स्वस्ति कल्याण जुयाः अन्ते मोक्ष लायेमा धकाः आशिका यानातःगु जुल । थुगु शुभकार्यया साक्षी वज्जसिंह जुल । थुगु सिजःपौया अभिलेख आनन्दमुनि वज्जाचार्ययाके व प्रतिलिपि पं. हेमराज शाक्ययाके दुगु जुल ।^{३९}

थुगु सिजःपौया अभिलेखय् खने दुगु मू खँ थथे जुलः-

१. गुथिया नां ।
२. दानपति ।
३. दानपतिया मां अबु ।
४. दान ब्यगु जग्गा ।
५. दान याःगुया कामना ।
६. बुसादं खुन्हु यायेमाःगु देवपूजा ।
७. बुसादं खुन्हु भ्वय् नकेगु ।
८. गुथि लोप मयाकेत चेतावनी ।
९. गुथि संरक्षण याःम्यात लाइगु पुण्य ।
१०. गुथि न्याः मन्याः बिचाः याइम्ह साक्षी ।
११. गुथि तःगु मिति ।

३६. ऐजन । पृष्ठ ३६८

३७. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, प्रथम संस्करण, १०९८ । पृष्ठ १२४

श्व सिजःपतिइ खने मदुगु खँ थथे दुः-

१. गुथि न्यायेकेगु दिन
२. गुथियारतय् नां व संख्या ।
३. बँया परिमाण ।

साधारणतः मेमेगु गुथिइ नं बँ आदि दुन्ता च्वयातइगु शिलापत्र, तामापत्र आदि थथे हे दु ।

“राजा श्री विश्वदेव १०० तेन कृत सीनगु विहार चैत्य भट्टारिक प्रतिष्ठित सम्पूर्ण कृतम् तत्रेव पालिका च तस्य मृत्ती स्वपुत्रेण रात्रे पनालिका स्थाने शिरश्छित्वा पिताज्ञा कृतम् ॥ तस्य पुत्र श्रीमानदेव वर्ष ४१ तेन अज्ञानेन पिता वध कृत्य । महाघोर पातक कृतेन महारोदनमान उमित्वा गुं विहार शिखरे तप कृतम् । तपः प्रभावान्महाचेत मतपद्यते प्रतिष्ठितस्व ॥ तत्राद्यो बहुतर विहारस्थान....स्थितम् ॥ स्वनामेन मानविहार प्रतिष्ठितं ...”^{४०}

अर्थः- राजा श्री विश्व (वृष) देव, वर्ष १०० । वय्कलं सीनगु (स्वयम्भू) विहारय् चैत्य भट्टारकया प्रतिष्ठा यात । अन हे ल्वहँहिंति नं दयेकल । रात्रिस ल्वहँहितिया थासय् काय्या पाखें छ्यौं त्वाःल्हाःगुलिं अनया मृत्यु जुल, अबुयागु आज्ञां श्व याःगु जुल । अनया काय् श्रीमानदेव जुल, वर्ष ४१ अनं मसिसँ अबुयात स्याये लात । थुजागु महाघोर पाप याःगुलिं तसकं छ्वल्लं गुविहारया शिखरय् वनाः तपस्या यात । तपस्याया प्रभावं तःधंगु चैत्य उत्पन्न जुल व थुकिया प्रतिष्ठा अन न्हापायागु आपालं विहारया स्थानय् थःगु नामं मानविहार प्रतिष्ठा यात ।

गोपालराज वंशावलीया चव्यचवंगु उद्धरणय् राजा वृषदेवं सीनगु धयागु स्वयम्भू विहारय् श्री स्वयम्भू चैत्यया प्रतिष्ठा याःगु व अनया काय् मानदेवं सकवया गुविहारया शिखरय् च्वनाः तपस्या याःगु व अन न्हापा आपालं विहार दुगु व थम्हं नं मानविहार दयेकाः प्रतिष्ठा याःगु खँ च्वयातःगु जुल ।

“राजश्री शिवदेव वर्ष १६ तेन श्रीपशुपति भट्टारकाय रजतपद्मं निर्मितम् नन्दिशाला विहार प्रतिष्ठितम् भिक्षु भोग्य सचकृतम् ॥ राजा श्री नरेन्द्रदेव वर्ष ३५ तस्य आचार्य बंधुदत्तद्वयेन श्री बुगम लोकेश्वर भट्टारकस्य जात्रा कृता भवति”^{४१}

४०. Dhanavajra Vajracharya, Kamal P. Malla, The Gopal Raja Vansavali (Franz Steinger Verlag Wiesbaden GMBH, 1985) P. 28 - 29

अर्थ- राजा श्री शिवदेव जुल, वर्ष १६ । अनं श्री पशुपति भट्टारकयात वहःया पलेस्वां छाल, नन्दिशालायागु विहारया प्रतिष्ठा यात । भिक्षुपिनिगु भोजनया लागी भोज्यपत्र तयाबिल । राजा श्री नरेन्द्रदेव जुल, वर्ष ३५ । थुम्ह जुजुं आचार्य वन्धुदत्तलिसे जानाः श्री बुंगम लोकेश्वरया जात्रा न्यायेकल ।

गोपालराज वंशावलीया चव्य च्वंगु खं छु सिइदत धाःसा राजा शिवदेवं पशुपतियात वहःया पलेस्वां छाल व नन्दिशालायागु विहार प्रतिष्ठा यात । थुबलेया जुजुपिं शिवमार्गी जुयाः नं बौद्धधर्म्यं नं श्रद्धा दुपिं जुयाच्चन । उकिं नन्दिशालाया विहार दयेकल । तर नन्दिशाला विहारया नामं थौकन्ह्य नक्साल धयागु थाय्या नां ला प्रचार जुल विहार जक वायेत्यो फ्वायेत्यो जुयाः वास्ता मदयाच्चन । थये हे न्हापायापिं जुजुपिं व जनतां दयेकाथकूगु विहारतयगु नां जक दनि ।

जुजु नरेन्द्रदेव, आचार्य वन्धुदत्त, भरिया रथचक्र स्वम्ह कामारूकामाक्ष वनाः बुंगम लोकेश्वर कयाहल धयागु खं प्रसिद्ध हे जुल । थुगु वंशावलिइ अनपिसं बुंगम लोकेश्वरया जात्रा चले याःगु खं तयातःगु जुल ।

यैय् स्वयम्भू व सकोय् वज्रजोगिनी, यलय् बुंगद्योया सेवा यायेत दयेकातःगु आपालं गुथित दु । छुं छुं गुथित थन न्हयथने ।

“आचार्य शान्तिशील भिक्षुयागु उपदेशद्वारा प्रभावित जुयाः बुद्धधर्म्य दीक्षित जूम्ह गुम्ह खः अनन्य बुद्धभक्त राजा वृषदेवं स्वयम्भू महाचैत्य पुनर्निर्माण यानाथकल । थुगु स्वयम्भू महाचैत्य विराजित विहारया निम्ति राजा वृषदेवया सुपुत्र शंकरदेवं थः अबुजुयागु विशुद्ध कीर्ति परन्तु चिर स्थायी जुइमा धइगु शुभ प्रतिज्ञा यासे अक्षय दान स्वरूप जग्गा प्रदान यात । थुकिया उपलक्ष्यम् महान् यज्ञादि नं जुल ।”^{४०}

“थौतकया काठमाडौं उपत्यकाय् लुयावःगु अलिभेख मध्यय् चांगु स्थित संवत् ३८६ यागु प्रथम ऐतिहासिक मानदेव राजायागु विजयस्तम्भ लेख सर्वप्राचीन मानय् याना वइच्चंगु खः । तर यथार्थ रूपं विचार यायेगु खः धइगु जूसा सर्वप्राचीन अभिलेख उक्त चांगुयागु स्तम्भ लेख मज्जसे स्वयम्भू स्थित मानदेवया

बाज्या शंकरदेवया अभिलेख जूवइ ।”^{४१}

राजा शंकरदेवं स्वयम्भू स्थित बौद्ध विहारया निम्ति जग्गा प्रदान यानावंगु, खलकं बौद्ध विहारया लागि बूँ तयावंगु न्हापांगु ऐतिहासिक प्रमाण खः । थव खँ उल्लेख जूगु शिलापत्र स्वयम्भूया सख्याः दयेकइगु गालय् दु । विहारया संघ छगू किसिमया गुथि खः उकिं विहारयात बिउगु बूँ गुथियात हे बिउगु थें जुल ।

मल्लकाल

लिच्छवि कालया शिलापत्र संस्कृत भाषं चवयावयाच्चंगु खः । मल्लकाल थ्यँसेलि शिलापत्र दानपत्र आदि नेपालभाषां हे चवयेगु यात । थये नेपालभाषां चवयातःगु यें गंबहाःया छगू दानपत्रया नकल थये दुः-

“श्री नेपाल मण्डले.. श्री मत्कान्तिपुरी महानगले श्री स्वर्णपनारी महास्थाने श्री सान्तिगलस्य इहीव पुण्य भूमौ श्रेयोस्तु संवत् ३२७ वैशाख शुक्ल पूर्णमासि चन्द्रग्रह महापर्वदिनस श्री वज्रासन अक्षोभ्य प्रितिनं श्री वज्राचार्य रत्नदेवजु श्री पात्र ब्रह्म थाकुर श्वते उभयनं संकल्प यान्या रोहल क्षेत्र इतायित्ता बु रो १६ गंरषु ओर क्रख दुदाहागृह पाताल केव खा १२ श्वति दोहलपं ज्येष्ठ शुक्ल दशमि श्व कुन्हु गंथिबाहा श्री अक्षोभ्य गंथि चैत्य श्री आगमजु प्रतिष्ठा याडु श्री वज्राचार्य अमृतपारजुत्वं श्री वज्राचार्य अमृतचन्द्रजुत्वं श्वते निम्ह फुकीजया हस्तेस लव ल्हान्या जुरो । श्वते भास ..स्ते सनि सुभा तध.....धि पूजा आगं..... तन्ते वर्षपति च....म वृद्धिं थें निस्तलप्य मार । घण्टचिन ओय पुर्वभ्यां च....पश्चिम खण्ड चुक....द विरखु पिखालखुतो ओय मार । श्वते सहासन ग्वम्हानं लोभ मतेओ रोमान्यं ग्वम्हनं स्यनकलसा ग्वहथ्या गुरुहथ्या ब्रह्महथ्या त्रिलिहथ्या एते पंचमहापाप राक ग्वमसेनं निदान यास्य निस्तलपलसा इह रोके सुख सम्पति जन धन सन्तान चतुषष्टि बृहिलक्ष्मी वृधिरस्तु । परलोके श्री अक्षोभ्यस्य सलनं सोखावति फलं प्रापोवन्तु । श्वतेया दृष्ट साक्षी श्री ३ जावत चन्द्रार्क मेदिनी शुभ । शुभ ।”^{४२}

चव्य च्वंगु दानपत्रया छुं आखः सिइ मदये धुकूसा नं थुपिं खँत सिइदु । गंबाहाःया निम्ह वज्राचार्यपिसं बहाःया क्वाःपाःद्यो चैत्य व आगमय् पूजा यानाः दैय् दैय् गुथि, न्यायेकेत बूँ व छँ दातव्य तयाबिल । लोभ यानाः श्व विहार व गुथि, सुनानं स्यंकल धाःसा वयात पंचमहापाप लाइ । विहारया सुरक्षा यानाः

४१. हरिराम जोशी - अमृत पत्रिका - श्री ५ महेन्द्र जन्मोत्सवांक । पृष्ठ ४३

४२. चित्तधर “हृदय” - नेपाल भाषा साहित्यया जातः, नेपाल भाषा परिषद्, ३६१ न्यत -

तुँछें, कान्तिपुर १३, प्रथम संस्करण, १०९१ । पृष्ठ ३-४

३९. Dhanavajra Vajracharya, Kamal P. Malla, The Gopal Raja Vansavali (Franz Steinger Verlag Wiesbaden GMBH, 1985) P. 30-31

४०. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, प्रथम संस्करण, १०९८ । पृष्ठ ९३

गुथि यथावत् न्यायेकल धाःसा म्वाना च्वंतले सुख सम्पत्ति जन, धन, सन्तान व वा, छो, बूवः, आदि दयाचवनेमा सिद्धुंकाः सुखावती भुवनय् वास लायेमा । थ्व गुथि तयागु खं पिं साक्षी चन्द्रमा, सूर्य व पृथ्वी तयातःगु जुल ।

थःगु छँया परिवार सित धाःसा उमिगु नामं नं गुथि तयेगु याः, थुकिया छगू नमूना भक्तपुर तधिबजार सतःया छगू शिलालेखय् थये दुः-

“श्रेयोस्तु संवत ६७९ कार्तिककृष्ण श्रीमत शंकरपत्तन राजधान्यायां श्री श्री स्वयम्भू चैत्यस्थाने श्री श्री जय अभय मल्ल देव प्रमु ठाकुरस दिवंगत संग्रहणी स्वभार्या लक्ष्मीदेवी दिवंगत स्वपुत्र कृष्ण सिंह ते सहगामिनी जयतदेवी हिकुदेवी हेरादेवी थ्वते सकलस नामन सतल दयकाव जती जंगम योगी परदेशी नकेयात दत्त दयकं विन्याडा...”^{४३}

थ्व शिलापत्रय् जती जंगम योगी परदेशीपिन्त दत्तगुथि पाखें नकेमाःगु खँ उल्लेख यानातःगु दु ।

ने.सं. ७२५ माघशुक्ल श्रीपञ्चमी वृहस्पतिवारया दिनस प्रतिष्ठा सम्पूर्ण यानाः दानपति वंदु जाम्बुनद विहारया शाक्यभिक्षु श्री जयलक्षजु प्रभृति सकल परिवारया शुद्ध चित्त जुयाः निकोगु पतिइ स्वयम्भू जीर्णोद्धार याःगु जुल । थुकिया वर्ष बन्धनया निमित्तय् साखुराय बु ४ पी शुभ संकल्प याःगु व थुगु आयस्तां दँय् दँय् महादीप छवयेकेगु, श्री पञ्चमी खुनु यज्ञ यासे नामसंगीतिसूत्र पाठ यायेमाल । शान्तिपुरीस खापा चायेकाः पूजाविधि दुत बिइमाल । थुकिया पुण्य व फल थये लायेमा धकाः धयातःगु दु :-

एतत्पुण्य प्रसादादभिमत फलदां मेदिनी पान्तु भूपाः

मेघा वर्षन्तु काले त्रिदशपुरगताः सन्तु लोकास्त्वशोकाः ॥^{४४}

अर्थः- तसकं फल बिइगु थुगु पुण्यया प्रभावं जुजुपिसं पृथ्वी पालन पोषण यायेमा, बेला बखतय् वा वयेमा, स्वर्गवासी जुइ धुंकूपिं स्वजनपिनि छुं शोक मदयेमा, फय्, पृथ्वी, लः, तेज आकाश आदि पञ्च भूत गबलेतक दयाचवनी लोकजनपिनि सुखं न्हिले दयेमा, अन्त्यय् तःधंगु गति जुयाचवंगु मोक्ष मागरूपी निर्वाण प्राप्त जुइमा ।

४३. ऐजन् । पृष्ठ २५

४४. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, प्रथम संस्करण, १०९८ । पृष्ठ १६० - १६१

थ्व शिलापत्रय् गुथि तयावंह दातां जितः भिनेमा, सुख जुइमा, जितः निर्वाण लायेमा धकाः मधासे जुजु भिनाः देशया जनतायात पालन यायेमा, मौसमय् वा वयेमा, सत्त्व प्राणीयात सुख जुइमा, निर्वाण लायेमा धयातल । महायानी बुद्धधर्मया भावना थुकिइ व्यक्त जुयाचवंगु दु ।

गुथि न्यायेकेत आयस्ताया निम्ति प्रायः बुँ हे दान याइगु खः । बुँ अचल सम्पत्ति जूगुलिं थ्व स्यनाः तनाः फुनाः वनीमखु । गुलिसिनं बुँ मतसे रकम तयाबिउगु नं दुगु जुयाचवन ।

“राजा प्रताप मल्लया पर्याय ने.सं. ७८३ स्वांयांपुन्ही खुन्हु केलतोलया शिव भारो सत्यहरी भारोसेनं थव अबुजु श्री विष्णुरामया नामं श्री स्वयम्भू चैत्यया अग्रे महादीप छजो, त्वादेवा चाकदलू आदि मत च्याकाः दीपदान पूजा यायेगु, देवदेवताया थाय् सद्धर्म ग्रन्थ पाठ याकेगु गुथि तयाबिउगु जुल । थुकिया आयस्ता कवीन्द्र मल्ली तका १५० जगीरा तयाबिउगु जुल ॥^{४५}

नेपालमण्डलय् राजा व प्रजा निखलकं नेवाः जुयाः ताकालतक राज्य सञ्चालन जुल । लिच्छविकाल व मल्लकालया जुजुपिं थःपिं शिवमार्गी जूसा नं स्वयम्भू व बुंगम लोकेश्वरया अति हे श्रद्धा तयाः पूजा भाव यायेगु यानावयाचवंगु खः । गुथिगाना तयेगु, विहार दयेकेगु नं यानावयाचवंगु खः । ने.सं. ८८८ (वि.सं. १८२५) स कान्तिपुर व ने.सं. ८८९ (वि.सं. १८२६) तक गोरखाया राजा श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं यल व ख्वप नं थःगु ल्हातय् लाकाः एकछत्र राज्य यात । शाह जुजुपिं नेपालया हे लाय्कुलिइ च्वंवःसा नं न्हापायापिं जुजुपिं थें नेवाः मजुल । थःपिं शिवमार्गी जूगुलिं बुद्धधर्मयात जुजु खलःपिनिपाखें न्हापायापिं जुजुपिसं थें वास्ता मतल । अथेसा नं करं क्यनाः छुं छुं ज्या धाःसा जुया हे चवन ।

शाहकाल

श्री ५ पृथ्वीनारायण शाह ल्याय्म्हचाबले थः अबुजु श्री नरभूपाल शाहया आज्ञाकथं त्वाय्अबुजु ख्वपया जुजु रणजित मल्लया लाय्कुलिइ स्वर्दंतक च्वनाः यनया चालचलन, राज्यनीति फुक थुइकूगु जुल । थुबले नेवाःतय्त व्यवस्थित व

४५. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, प्रथम संस्करण, १०९८ । पृष्ठ ११८

सभ्य सुसंस्कृत यानातः गु गुथि व्यवस्थाया विषयस्वये खनाच्चंगु जुल । उकिं श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं नेपालमण्डल थः गु ल्हातय् काये धुंकाः नेवाः तय्गु गुथिगानायात मस्यंकुसे न्हापा थें हे न्ह्याके हे बियातः गु जुल । शाहकालया प्रारम्भ कालय् नेवाः तय्गु गुथिप्रति बांलाः गु धारणा व व्यवहार दुगु जुल । लिपायापि शाहवंशीय जुजुपिसं नं नेवाः बौद्धतय्गु गुथिप्रति थः पिं सतातन हिन्दू धर्मावलम्बी जुउसां उदार दृष्टिकोण तथा हे च्वंगु जुल । समय समयय् दयेकगु ऐन कानूनय् नं बौद्धतय्गु गुथि सम्बन्धय् संरक्षणया दृष्टि तः गु जुल ।

धात्यें धायेगु खः सा श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं नेपाल उपत्यका दुनेयागु व श्वयां पिने भाँत दोलखा आदि प्रदेशयागु प्रचलित गुथियात यथावत् यानाः उदार नीति काः गुलिं हे एकीकरण अभियान सफल जुइफुगु खः ।

“वि.सं. १८५६ आश्विनशुक्ल अष्टमीयां दिने सुवर्ण दक्षिणा तसे श्री ५ गीर्वाणयुद्ध विक्रमपाखें स्वयम्भू शान्तिपुर पूजा याकगु जुल, बाः छिलिपा आश्विनकृष्ण अष्टमी खुन्हु २२४ मुरी उठये जुइगु कुशोदक जग्गा शान्तिपुरया नामय् प्रदान यासे ताम्रपत्र बक्स जुउगु जुल ।”

“संदेश (भुटान) या प्रसिद्ध देवधर्मा लामाजुया उपायद्वारा गोरखाया राजा नरभूपाल शाहया महारानी कौशल्यापाखें पृथ्वीनारायण शाहया जन्म जुल । राजा नरभूपालं देवधर्मा लामाजुयात धाःबले धाःगु बिइ धकाः लालमोहर यानाबिल । लिपा श्री ५ रणबहादुरया पालय् उम्ह देवधर्मा लामाजुया नामय् बुँ व पहाडयागु १५/२० ग्राम लालमोहर बक्स जुल । थुगु लालमोहरय् च्वयाबिउगु सम्पूर्ण जग्गा जमीन व ग्रामया आयस्ता श्री स्वयम्भू महाचैत्य अभिताभ बुद्धया न्ह्योने च्वंगु गुम्बा दयेकाः पर्वकालय् पूजा आज्ञा यायेगु यानाः गुथि तथाः लामाजु लिहाँ वन ।”

शाहकाल आः तक नं न्ह्याना हे च्वंगुलिं थुगु कालय् तयावंगु मेमेगु गुथिया खँ माः माः थाय् प्रसंग स्वानाः प्रस्तुत जुइ ।

गुथिया जग्गाहरण

गुथिया मूल उद्देश्य अनुरूप थुकिया सदुपयोग जुइमा, दुरुपयोग दुर्व्यवहार जुइ मजिउ धयागु शाहवंशीय जुजुपिनि धारणा दुसां नं समय समयय् गुथि जग्गाहरण जुयाः गुथि व्यवस्थायात आघात मलाः गु धाः सा मखु । श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहं नेपाल विजय यायेधुंकाः एकीकरण अभियानय् ज्यान पानाः युद्धय् ल्वाः पिं सैन्यतय् व उमि काय् कलाः पिल्ल जीवन-वृत्तिया लागी नगदया पलिसा जागीर, विर्ता वा माना चामलया रूपय् नेपाः गाः दुने व पिनेयागु जग्गा बिउगु जुल । थये जग्गा जागीर कथं बक्सिस बिउबले गुथियागु जग्गा नं लाइगु आपालं संभव दु ।

श्री ५ रणबहादुर शाह थःगु घरेलु समस्यां यानाः धर्मप्रति निराश जुल, अले हानं दक्षिणपाखे दनाच्चंम्ह अजंग शत्रु अंग्रेजलिसे ल्वायेमालीगु सम्भावना न्ह्योने वःगुलिं युद्धया लागी धन मुने मालाः थुजागु कारणं गुथिया जग्गा हरण याःगु जुल । १८६२ सालया गुथिहरण धकाः नेपालया इतिहासय् तसकं चर्चित विषय खः । श्व गुथिहरणय् नेवाः बौद्धतय्गु गुथि नं अवश्य लात खइ ।

बासठ्ठी हरण

बासठ्ठी हरणबारे भाषावंशावलीइ थये च्वयातः गु दुः-

“ब्राह्मणका कुश कस्तो हो भनी मुख्या थापा विश्राम षत्री सांद्दया दापल प्रभृति अषत्यारी गराई थुम थुममा जाँच पठाई यस्तै कुसही विसही गरी ६२/६३ सालमा भरमुलुकका ब्राह्मणहरुका विर्ता खेत जफत गरी देवताको पनि जफत गरी पल्टनका जागीरमा भर्ना गरिदिया ।”

“देवताको पनि जफतगरी” धकाः धाःगुलिं बौद्धतय्गु गुथिया जग्गा नं श्व हे जग्गाहरणय् लानाः फुत जुइ ।

राणाकालय् वयाः लि राणा परिवारयात ततः खागु दरबार, क्याम्पा दयेकेमाः गुलिं यें व यल देशया आपालं बुँ सरकारं दुकाल । थुबलय् थन च्वपिं दुनियादारतय्गु निजी व गुथिया बुँ नं आपालं लात । थये जुयाः गुथिया बुँ मदयावन । कुत वइगु बुँ हे मदुसैलि उगु आयस्तां न्ह्यानाच्चंगु गुथिइ नं असर लाइगु हे जुल ।

४८. डा. जगदीश चन्द्र रेग्मी, पशुपतिकुमार द्विवेदी - श्री आदिनाथ द्वारिकामान नेमकुल, आदिनाथ अनुसन्धान निधि, २०४६ । पृष्ठ २१ - २२

४६. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, प्रथम संस्करण,

१०९८ । पृष्ठ २६३

४७. ऐजन । पृष्ठ २६७ - २६८

गुथिया आयस्रोत

गुथिया प्रमुख आयस्रोत जग्गा खः । गुथिया जग्गाहरण क्रम समयलिसँ भन भन न्ह्याः वन ।

चन्द्रशमशेर नेवाःतयगु गुथियात स्यकेगु नियतं गुठी अड्डा दयेकाः पिने संरक्षण याये थें क्यनाः गुथिया जग्गा दुकाल । जिउ धन सरकार धकाः नीति जुयाच्चंबलय् दुनियादारं थुकिया विरोध यानाः नवाये मफुत ।

२००७ सालय् प्रजातन्त्र वसेलि सरकारया अड्डाखाना, कारखाना व स्कूलत नं यक्को दयावल । थुकियात सरकारं अधिग्रहण यानाः जग्गात धमाधम दुकाल । थये अधिग्रहण यानाः दुकाःगु जग्गाय् मुआब्जा कम जक बिइगु यात । मुआब्जा रकमं मेगु जग्गा न्यायेत मगाः उकिं थुजागु रकम उगुं थुगुं जुयाः म्हासे जुल । गुथिइ आयस्ता मदयावन ।

भूमियागु व्यवस्था यानाः कृषिइ सुधार हयाः देशया आर्थिक अवस्था थकाये माल धकाः भूमिसुधार कार्यक्रम लागू यात । “भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१” व “भूमिसुधार सम्बन्धी नियमहरू २०२१” पिहां वल । गुठी संस्थानं अधीनस्थ जग्गा भूमिसुधार कार्यक्रमं पिने लाकाः संरक्षण यायेगु बन्दोदस्त यानाबिल । तर जनतायाके च्वंगु गुथिया जग्गा गुथि संस्थानय् दर्ता याकातःगु मदु । थये जबले गुथिया जग्गा नं निजी विर्ता सरह रैकरय् परिणत यायेमाःगु जुल ।

भूमिसुधार कार्यक्रमं यानाः गुथिया जग्गा विषयय् आपालं खिचोला पिहाँ वल । गुथिया जग्गा गुलिं गुथिथकालिया नामय् दुसा आपाः थें यानाः दातापिनिगु नामय् हे लानाच्चन । जग्गा दातातः सिनावने धुकूगुलिं उमि सन्तानं गुथिया जग्गा नं थःगु हे सुनाविर्ता यानाः थःपिनिगु नामय् रैकरय् परिणत यायेगु यानाहल । गुथिया थकालित सिना वलिसे थकालित हिलावं वनी । थये थकालि सित धाःसा हकवाला काय्महं छोडपत्र यानाः तोता मबिइकं मेम्ह थकालिया नामय् नामसारी यायेत थाकुल । न्हूम्ह थकालिं थःत मदइगु गुथिया जग्गा थकालिया नातां जक नामसारी यायेत उलि कुतः मयाइगु जुल । गुथिया जग्गा जूगुलिं गुथि न्याइबले छको खँ ल्हाःसां गुथियारतसें थव जग्गा रैकरय् परिणत यायेगु, नामसारी यायेगु, दाताया पाखें छोडपत्र याकाः गुथिया नामय् नामसारी यायेगु आदि अड्डाखानाया भ्रमेलाय् जुइ न्ह्याःपिं उस्त दइगु मखुत व कुतः दइगु नं मजुल । जग्गाया भाः बढे जुयाः जग्गा न्याः वःपिं यक्व दयावसेलि गुथिया जग्गाया रकम गुथिइ जक

दुहां मवसें हिनामिना जूगु खनेदयावल । गुथिया जग्गा स्वस्व खँखं हे तनावन ।

२००७ सालय् प्रजातन्त्र वसेलि जग्गा सम्बन्धय् “जसको जोत, उसको पोत” धकाः राजनैतिक पार्टीपाखें प्रचार जुल । म्हायतसें बालि तये महल । तये हःसां कम जक तये हइगु जुल । बालि न्ह्याबले छम्हस्यां जक दुकायेगु मखयाः गुथिया बालि तःवइपिं म्हायतसें नं गडबड याइगु जुल । बालि दुकायेगु खँय् गुथि पाःलाः छम्हेसित बाहेक मेपिन्त वास्ता मदइगुलिं म्हायतसें बालि तये महल । थये जुयाः गुथिया आयस्रोत धमाधम पाः जुयावन ।

गुथिया बुँइ न्हापा सस्वा जाकि, छे, सिं, सु, घाँय्मो आदि कायेगु यानावयाच्चंगु खः, थुपिं छुं हे काये मन्त । तःसिं ब्वति निश्चित यानाः कुत ठेक यानाबिल । छगू सामाय् छगू जक तःसिं ब्वति दइगु जुल, म्हायतसें गुथियागु ज्याय् न्हापा थें ज्या याः वयेगु कर मन्त । बुँज्या याइपिं शिक्षित जुयाः सियाः थुयाः वःगुलिं उमिगु आर्थिक स्थिति बल्लानावःगुलिं, किसान संघ व पार्टी आदि उमित लिधंसा बियाच्चंगुलिं गुथिया बालि दुकायेत साप थाकुल । बालि हे तःवइपिंसे नं न्हापा स्वयाः बच्छि जक तःवइगु जुल । जग्गा मिउसां म्हायत मोहियानी भाग बच्छि बिइमाःगु जुल । थव फुक्क कारणं यानाः गुथिया आयस्रोत भंभं हे बांमलानावन ।

समय वलिसे थव क्रम भन हे न्ह्याः वन । नेपाःगालं पिनेयापिं व विदेशयापिं मनूत तक नं थन नेपाःगालय् घडेरी न्यानाः च्वंवल । धाक्व धाक्व दां पुलाः जग्गा न्यानाकाल । नेवाःतयगु जग्गा मेपिनिगु ल्हातय् लाः वन । धेबा ल्हातय् लाःवःबले नेवाःतसें मेगु छुं सखन । गुथियागु जग्गा नं मिल । गुथियागु रकम थःपिसं पचे यानानल । उमित धर्म नं माःगु मखुत, संस्कृतिया मतलब नं दुगु मखुत । मेपिं गुथियारतसें धाइ ल्हाइ धयागु भय व लज्या नं दुगु मखुत । समाजं नं गुथियागु जग्गा मियाः वा त्योगु मत्योगु न्ह्यागु ज्या यानाः कमाय् याःसां सुयाके धन दु, ततःखागु छँ दु वयात हे इज्जत बियाच्चन, मान तयाच्चन ।

थुकथं सलंसः दैनिसें अविच्छिन्न न्ह्यानावयाच्चंगु नेपालया गुथि परम्परा इलय् ब्यलय् उगुंथुगुं विघ्नबाधा वःसां छुं छुं गुथि स्वये खने मदयेक तनावने धुकुउसा नं आः नं आपालं गुथित भीगु न्ह्योने प्रत्यक्ष दनि । थव गुथिं याना हे स्वयम्भू, जनबाहाद्यो, बुंगद्यो, चोबाहाद्यो आदि बौद्ध देवस्थल भक्तः धायाः अन्तरराष्ट्रिय नापं गौरव प्रतिष्ठा तयाच्चने फुगु खः । स्वयम्भूयात अन्तरराष्ट्रिय संस्था युनेस्को विश्व सम्पदाया धलकय् दुथ्याकेगु यात ।

3. गुथिया वर्गीकरण

वर्तमान काल्य गुथिं यानाच्चंगु ज्या व प्रकृति स्वयाः गुथियात थुकथं वर्गीकरण यायेकु-

(क) गुथि			
राज गुथि	निजी गुथि	छूट गुथि	
(ख) निजी गुथि			
धार्मिक गुथि	सेवामूलक गुथि	जातीय गुथि	मनोरञ्जनात्मक गुथि
- चैत्य विहार गू	- सीगू	- देगु पूजा	- नासः गुथि
- पूजापाठ गुथि	- लःत्वकेगु गुथि	- आचागू	- लस्ता गुथि
- धलं गुथि	- सिथि गुथि	- बरेगू	
- सम्यक् पञ्चदान	- मंकाःगू	- देभोगू	

राजगुथि :

साधारणतः जुजु व जुजु खलकं तयाथकूगु गुथि व प्रजावर्गं तयाथकूगु गुथि विभिन्न कारणं सरकारं दुक्यातःगु गुथियात राजगुथि धाइ । श्व कार्यपत्रया क्षेत्र राजगुथि म खुगुलिं थन थुलि हे जक धायेगु जुइ ।

छूट गुथि :

छूट गुथि राजगुथिया हे छगू भेद खः । गुथिया जग्गाया आयस्ताद्वारा पर्व पूजा आदि चले यानाः ल्यं दुगु गुथिया शेष कसर वा सलामी राजगुथिइ दुत बिइगु व सरकारी गुथिया लगतय् दर्ता यानातःगु गुथियात छूट गुथि धाइ । वि.सं. २०३३ सालया गुथि संस्थान ऐनं ब्याक्क छूट गुथि राजगुथिइ परिणत याःगु जुल ।

निजी गुथि :

थःगु स्वामित्वय् दुगु जग्गा व बिर्ताया आयस्तां गुगुं धार्मिक वा लोक व्यवहारया कार्यया स्थायित्व एवं निरन्तरताया निम्ति प्रजाजनं तयातःगु गुथियात निजी गुथि धाइ । थुकियात प्रजा गुथि, दुनिया गुथि नं धाः । निजी गुथिया सरकारलिसे तप्यंक स्वापू दइमखु । थुजागु गुथि सरकारी लगतय् दर्ता जुजुगु नं दइमखु ।

भाजु डेभिड गेल्लरं यानादीगु वर्गीकरण^{४९}

१. आर्थिक गुथि : यँया मानन्धर (सायमि) व ख्वनाय् च्वंपिं महर्जन आदि चिकं दयेकेगु ज्या याइपिंथाय् जक थुगु गुथि दु ।
२. सार्वजनिक गुथि : थुकिया अन्तर्गत फलेचाः हिति दयेकेगु, जीणोंद्वार यायेगु, खुसिइ ताँ दयेकेगु आदि ज्या जुइ ।
३. जातीय गुथि : मानन्धर, चित्रकार, राजोपाध्याय आदि जनसंख्या कम दुगु जातय् जातीय गुथि दु । यक्को मनू दुगु शाक्य, महर्जन आदि जातय् श्व गुथि दइमखु तर व अपवाद कथं यँया वज्राचार्यपिनि श्व गुथि दु ।
४. दिगुछो गुथि ।
५. धार्मिक गुथि : संलू, गातिला गुथि, यँया गुथि आदि विशेष द्योयात पूजा यायेत दयेकातःगु गुथि ।
६. सीगुथि : श्व नेवाःतय् मदयेकं मगाःगु गुथि खः ।

गुथि व्यवस्था

लिच्छविकाल न्ह्योनिसें हे निजी गुथि न्ह्यानावःगु खः धयागु प्राप्त अभिलेखं सिइदु । लिच्छविकालनिसें निजी गुथिया अभिलेखत खनेदत । जनताया सक्रियताय् स्थापित जुजुगु गुथित आपालं दु । थुजागु निजी गुथित सुव्यवस्थित रूपं संचालन यायेत व दत्त रूपय् तयातःगु बुँ गुगुं कारणवश हरण मजुइमा, गुथिया लोप मजुइमा धकाः शासन च्वइबले तत्कालीन जुजुया नां न्ह्यथनेगु व लालमोहर याकातयेगु नं चलन दु ।

निजी गुथिया निगू भेद दु- १) स्वगुथि व २) गुथियार दुगु गुथि । स्वगुथि सुं दातां गुथि तयाः व गुथि थःगु हे परिवारं जक न्यायेकेगु यानातइ । गुथि न्यायेकेत आयस्ता वइगु बुँ दुता तइ । गुथि मन्यायेकिइ धकाः साक्षीत नं तयातइ थुजागु स्वगुथि दाताया सन्तानं दानपत्र, शिलापत्र वा तिकापू अनुसार न्यायेकिइ । थुजागु गुथिइ तयातःगु बुँ सुयातं मिये, दि तये, दान-दातव्य बिये मदइगु जुल । गुथियार दुगु गुथिइ निखलः वा निखलकं अप्पो गुथियारत दइ । गुथियारत प्रायः

४९. प्रा. डा. वज्रराज शाक्य - नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ गुथि, गोष्ठिया, प्रतिवेदन, लोटस् रिसर्च सेन्टर, २०५३, पृष्ठ ३६

स्वजातियापि हे जुइ । गुगुं गुथिइ विभिन्न जातयापि नं दयेफु । गुथियारत विशेषतः छँया हामा व मिजंत जुइ । छँया मूली वने मलात धाःसा जक किजा कायपि पलिसा बनी गुलिं गुथि मिसात पलिसा वने जिउगु नं दु । मिसात हे जक मुनाः न्यायेकिइगु गुथि खनेमदु ।

गुथियारत भूवः छुना च्वनीबल्य ज्येष्ठता क्रमानुसार भूवःलाक च्वनी । आपाः थें गुथिइ गुथि पाः फयेगु कन्थ नं थजिकथें जुइ । गुगुं गुथिइ कवःकथें पाः फइ । गुथिइ दकले थेंजिमह्यात थकालि वा थाकुलि धाइ । उच्च पद थुइकिइगु ठाकुर शब्दं थाकुलि, थकालि जुउवःगु खनेदु । थकालिया कलाःमय्जुयात थकालि नकिं धाइ । मिस्त नं दुथ्याःगु गुथिइ जक थकालिनकिं दइ । गुगुं गुथिइ गुथियार खलः बाहेक निव्व अप्वः तइ, गुकियात घःव्व वा छँव्व धाइ । थव घःव्व गुथि स्वयाः गनं पाःलाखं काइ, गनं भरी व सुलिं काइ । गनं धाःसा घःव्व नइपिं मिसात निम्ह अलग हे दइ । थव घःव्व नःपिं मिसातसें नुचायेकेगु, चिप कायेगु ज्या याइ । थुजागु चलन मेमेथाय् मेमेगु किसिमं नं दुगु जुइफु । पूजाविधिकथं पूजा यायेमाःगु देगुपूजा सीगू आदि गुथिइ वज्राचार्य गुरुजुयात गुथिइ सःतेगु याइ । थव गुरुजु गुथिया हे गुरुजु वा पाःलाःया गुरुजु जुइ । चचा हालाः पुज्याये माःगु गुथिइ चचापा गुरुजुपिं नं सःतेगु याइ । मुहालि पुये माःगु व बाजं थाये माःगु गुथिइ त्वाजं भुजंतय्त सःतेगु याइ । गुथिया वुं ज्यानाच्च्वंमह् म्हायात पुजाकु कुबियेगु वा मेगु छुं ज्या याये माःसा याकाः वयात नं गुथिइ दुथ्याकातइ तर म्हाय् गुथियार जुइमखु ।

द्यो पूजा याये म्वाःगु गुथि छुं नं दइमखु । द हे दुसा म्हो जक दइ । द्यो पूजा सिधयेकाः द्योया प्रसाद काइ, समे नइ, भोय् नइ । धार्मिक, सांस्कृतिक न्ह्यागु हे किसिमया ज्या याःसां मनसे सुं च्वने फइमखु । छँय् न्ह्यागु किसिमयागु नसा नःसां गुथिया भोजय् साक्क भिंक हे नइ । न्ह्यागु गुथिइ नं भोय् नये माःगु जुयाः गुथि धयागु भोय् नयेगु जक खःला धया थें नं च्वं वन । गुथिया मूल ज्यायात प्रमुख स्थान बिइमाः, भोय्यात गौण स्थान जक बियेमाः । अले जक गुथिया महत्व दइ ।

धार्मिक गुथि :

निजी गुथिइ दकले अप्पो ल्याः धार्मिक गुथियागु जुइ । अझ धातयें धाये धाःसा गुथि धयागु फुकं धर्मलिसे सम्बन्ध दुगु संस्था खः । अथे नं मुक्कं धर्मलिसे

जक सम्बन्ध दुगु गुथियात धार्मिक पुचल्य् तयाः मेगु सामाजिक ज्याखँलिसे अप्पो स्वापू दुगु गुथियात उगु उगु हे कथं वर्गीकरण यानागु जुल ।

उबलय्या समाज धर्मप्रति अटल विश्वास दुगु जुयाः धर्मय् हे समर्पित जुयाच्चंगुलिं निजी रूपं स्थापना यानातःगु गुथित निःस्वार्थ रूपं संचालन जुयाच्चन, धर्मया गुथिइ लोभानि पापानि यायेमत्यो, धर्म लोप याये मत्यो, मेमेपिसं गथे गुथि पाः फःगु खः थमं नं अथे हे पाः फयेमाः, थुकिइ छुं म्हाति याये मज्यू धयागु भावनां हे आयस्ता दुसां मदुसां नं परम्परानिसें वयाच्चंगु गुथि त्वाःमदःसे निरन्तर रूपं न्ह्यानाच्चंगु खः ।

बुद्धधर्म अनीश्वरवादी धर्म खःसा नं महायानी व वज्रयानी सम्प्रदायया दुने आपालं देव-देवीपिनिगु सृष्टि जुल । भगवान बुद्ध अनीश्वरवादया प्रतिपादक खःसां नं नेपालय् शाक्यमुनि बुद्धया लिसें पञ्चध्यानी बुद्ध, दीपंकर तथागत, अले अवलोकितेश्वर आदि बोधिसत्वपिं, तारापिं व हारीति, वसुन्धरा आदि देवीपिनिगु नं मूर्ति प्रतिष्ठापित जुल । बाह्य रूपं थथे देव-देवीपिं खनेदत धाःसा गुह्य रूपं वज्रसत्त्व, हेरुक, चक्रसंवर, वज्रदेवीपिं भावित जुल । थुलि जक मखु हिन्दू धर्मया देव-देवीपिं नं नेपालया बौद्धतसें उलि हे श्रद्धां पूजा यायेगु यानावयाच्चन । त्वाःत्वालय् च्वपिं स्थान गणेश, नासःद्यो, अष्टमातृका, भगवती, सरस्वती आदि । महाकाद्यो, हाथुद्यो, पाल्हाद्यो, भैरोद्यो, नारांद्यो नं अथे हे पुज्यानाच्चंगु दु । नेपालया बौद्ध नेवाःतसें हनावयाच्चंगु गुथि व जात्राय्, पर्व व प्याखनय् च्वय् उल्लेखित जूपिं द्योपिनिगु आराधना धार्मिक भेदभाव मतःसें यानावयाच्चंगु दु ।

स्वयम्भूपुराणय् उल्लेख यानातःगु अनुसार महाचीनं महामञ्जुश्री नेपालय् बिज्यानाः नागवासदहया लः क्वदुवालं फ्वानाः मन्त च्वने जिउगु भूमि यानाबिज्यात । स्वयम्भू ज्योतिरूप धर्मधातुया उत्पत्ति जुल । नेपालया बौद्धतय्गु लागी स्वयम्भू भगवानया तःधंगु स्थान दु । उकिं श्री स्वयम्भू सम्बन्धित असंख्य धार्मिक गुथित दुगु जुल । छुं भति गुथिया नां थन भूवः छुके- स्वयम्भू चैत्यया गजुलिइ उष्णीष छत्र छायेगु लिबिं गुथि, थव हे गजुलिइ च्वंगु फटकिर बाता पुज्यायेगु फकीबाता गुथि, पञ्चामृत स्नान याकेगु महास्नान गुथि, चैत्यया भंगिइ सख्याः पायेगु सख्याःपा गुथि, छचाखेरं मत च्याकेगु चाकःमत गुथि, वर्षां वा वइबलय् गजुलिइ पुलुं खुइगु पुलुगुथि, थथे हे वर्षां बुयावःगु घाँय् पुइगु घाँय्पु गुथि । थुकथं छता छता ज्या यायेत छगू छगू गुथि तयातःगु दु । गुथिया आयस्ता नं दु । थव हे स्वयम्भूइ बिज्याःपिं हारीति, शान्तिपुर, वसुन्धरा, फय्ख्याःद्योया गुथि नं दु । दसुया लागि

छुं नां थन न्ह्यब्वये- हारीतिया वहः व सिसजःयागु मूर्ति ब्वयेगु म्हुकं गुथि, लुंपी पताः व अनेक किसिमया तिसा तयातःगु बुसाधं गुथि, शान्तिपुरय् दुहां वनेगु दशमी गुथि, मञ्जुश्रीइ पुज्यायेगु श्रीपञ्चमी गुथि आदि ।

स्वयम्भूलिसे सम्बन्ध दुगु मेमेगु नं ततःधंगु गुथि दु, थुपिं खः- दैय्दैसं न्यायेकेगु दे आचाःगु, भिनिदैय् छको न्यायेकेगु सम्यक् महादान, सुयां धर्मचित्त उत्पत्ति जुल कि न्यायेकीगु पञ्चदान ।

यें देया ४ गू पुईया १८ गू विहारया २४०० वज्राचार्यपिं समुचय जुयाः शान्तिपुरय् न्यायेकीगु दे आचाःगुथि छन्हु छैय् नं न्यायेकेमाः । वज्राचार्यपिं मुनाः न्यायेकइगु थव आचाःगु यल व ख्वपय् नं दु । ल्हासाय् च्वपिं वज्राचार्यत मुनाः अन नं आचाःगु न्यायेकाच्चंगु खः । सम्यक् महादान गुथि न्यायेकेबलय् घ्योचाकु संलुछुन्ह्यो दीपंकर आदि विभिन्न छोपिं येंया लाय्कुलिइ हइ, स्वयम्भूया भगवान जात्रा याना हयाः दकलय् च्वय् तइ, घ्योचाकु संलु खुनु सकल छोपिं भुवन क्षेत्र (भुइल्यल)य् बिज्याकाः सम्यक् महादान बिइ । थुबलय् राष्ट्राध्यक्ष देशया जुजु नं बिज्यायेमाःगु जुल । यल व ख्वपय् नं सम्यक् पूजा न्यायेकाः दीपंकर आजुयात पुज्यानाः पञ्चदान आदि बिइमाःगु जुल ।

यलया बृंगम लोकेश्वर सम्बन्धित गुथित नं अधिक दु । बृंगद्योयात स्नान याकेगु न्हवं गुथि, तुतः ब्वनीगु नामसंगीति गुथि, बृंगद्योया रथ सालेत रथ दयेकेगु विभिन्न गुथि, लसो गुथि, प्यन्हुबिचाः गुथि आदि दुगु जुल ।

थये हे येंया जनबाहाःद्यो, चोबाहाःया लोकनाथ, नालाया करुणामयया नं न्हवं गुथिलिसें मेमेगु नं गुथि दु ।

स्वयम्भू उत्पत्ति जुजुगु कतिपुन्ही, सीधःया काशीस्वयम्भू स्थापित सीधःपुन्ही, स्वयम्भू व विहार पतिकं ब्रूःया हलिमलि दयेकाः ब्वयेगु सकिमनापुन्ही, मिं छव्येकाः दुरुकि प्रसाद कायेगु मिलापुन्ही, स्वयम्भू व थाय्थासय् बहिद्यो ब्वयेगु गुपुन्ही, अक्षय तृतीया व पञ्चदानबलय् स्वयम्भूइ वयाः विभिन्न गुथि न्यायेकः वइ ।

शहरं पिने खुसिया सिथय् विभिन्न पीठ/उपपीठ दु । थन च्वपिं लुति अजिमा, कंग अजिमा, लुमधि अजिमापिनिगु द्योखः जात्रा, पचलि भैरवया जात्रा नं गुथिद्वारा हे न्यायेकीगु खः । थये हे फुसिंख्यो, नरः, किपु, तोखा, वादे, खोना, जल, सक्व, फां पि आदि थासय् नं पर्व पर्वय् गुथिया पाखें जात्रा न्यायेकइ । ख्वपया

बिस्केत जात्रा, थिमिया बालकुमारी जात्रा, बोदेया मे प्वाः खनीगु नं थुजागु हे जात्रा पर्व खः ।

गुलाबले बहीद्यो ब्वयेगु यँद्याःबले इन्द्राजुद्यो व हाथुद्यो ब्वयेगु, समे बिइगु, हाथु हायेकेगु, योसिं थनेगु, मचातय् मलःजा नकेगु, मोहनिबलय् पायाः आदि जात्रा नं गुथिद्वारा हे सम्पादन जुइगु खः ।

चैत्य, विहार, सतः, फलेचा दयेकाः दैय्दैसं न्यायेकइगु बुसाधं पंचरक्षा, प्रजापारमिता आदि पाथ्याकेगु सफूगु, अष्टमी, पुन्ही, गातिलाया धलंगु आदि नं गुथिया आयस्तां हे न्यायेका वयाच्चंगु दु ।

वज्राचार्यपिनि २४ पीठय् जप ध्यान पूजा याःवनीगु पूर्वसेवा, पीठसेवा, महर्जनतय् स्वयम्भू, बृंगद्यो वा पीठय् वनाः लय् लय् पतिं न्यायेकइगु पुन्हीसिवा, चःहेसिवा, मिजंत, मिसात वा मचातय् यंलाबले पीठय् वनाः लच्छि यंकं पुज्याः वनीगु यंलासिवा, स्वदै, दच्छि वा लच्छितक न्यायेकइगु आवधिक गुथि खः ।

वर्ष वर्ष पतिकं न्यायेकइगु तःधं तिथि वा सोह्रश्राद्ध आदि नं गुथि दु । थुजागु श्राद्ध यायेगु गुथि सन्तान मदुपिसं आयस्ता वइगु बुं तयाः श्राद्ध गुथि दयेकाथकूगु खनेदु ।

थुकथं गन गन नेवाःत दु, अन अन च्वंगु जात्रा, गुथि, पर्वया ल्याः कयां साध्य मजू । दृष्टान्तया रूपय् थन छुं भतिचा जक न्हयथनागु जुल ।

विहार गुथि

प्रत्येक बौद्ध विहार अर्थात् बाहा, बहिलिइ सर्वसंघ दइ । थव सर्वसंघ हे छगु गुथि खः । मूल विहारय् बदे छुइ, कचा बाहालय् व बहिलिइ वंदे छुइ मखु । वंदे छुइ धुंकाः वज्राचार्य वा शाक्य वा सर्वसंघय् दुथ्याइ । विहारया संघय् गुथिया आपालं गुण दुसां गुथि पाः फयेम्बाः । थुकिया अन्तर्गत दुगु मेमेगु गुथिइ जक पाः फयेमाः । येंया विक्रमशील महाविहार, मैत्रीपुर महाविहार, यलया हिरण्यवर्ण महाविहार आदि थौंकन्हय् दयाच्चंगु आपालं गुथि दुगु विहार खः ।

चैत्य गुथि

थाय् थासय् दयेकातःगु धर्मधातु चैत्य, वज्रधातु चैत्यया पुन्ही, अष्टमीबले दच्छिया छको वर्षवन्धन पूजा यानाः न्यायेकावयाच्चंगुयात चीबाहाः गुथि धाइ ।

थुजागु गुथिइ चैत्यया न्ह्योने यज्ञ यायेगु, मत छ्वयेकेगु पञ्चरक्षा आदि पाठ यायेगु व थुकिया लिसें मेमेगु घानातःगु ज्या याइ । चीबाहाः व थुकिया लागाय् स्यन धाःसा थुकियागु हे आयस्तां भिंकेगु याइ ।

तुतःगू

ने.सं. ७९० स कान्तिपुर, वटुटोलया श्री धर्मचक्र महाविहार (तःधंबाहाः) या गुणचन्द्र शाक्यं श्री स्वयम्भू महाचैत्यप्रति गुंला जोछि नसंचा इलय् बाद्यवादन सहित तुतः ब्वनेगु गुथि दोहलपिउगु जुल । थुकिइ पूजा सामाग्री व बाद्य सामाग्री थये उल्लेख यानातःगु दु ।

पूजा सामाग्री

चित सिन्ध (ह्याउँ, म्हासु सिन्हः), के (किगःजाकि) स्वान, धुन, जजम (जजंका), पञ्चगन्ध, पञ्चामृत, धूप, दीप, धर्मनिश्राव जुछि (निसलाःब्वछभु) ।

बाद्य सामाग्री

धाक ग्वः २ (धाः निगः), तवर ग्वछि (तवर छगः) भूकस्यार जुनछि (भुस्याः छजु), बभुटि जुननि (बभूचा निजु), तार जुछि (ताः छजु) करपिरी (कैपाः १) ।

आमई खुन्हु महादीप छ्वयेके, समाप्ति खुन्हु स्वयम्भूया अग्रस यज्ञ यानाः शान्तिपुरीस पूजा, भोजन । थुकिया निमित्त तोडरयौखा बूँ रोपनी ३, सरयता सिम्रसि बूँ रोपनी ३ ।^{५०}

पाठगू

ने.सं. १००० स असन त्यौड टोलया द्रव्यरत्न तुलाधरं थः दिवंगत अबुजु रेखरत्नया नामं दुर्गति परिशोधन कामना यासे दैय्दसं श्री स्वयम्भू भगवानया न्ह्योने धर्मश्री प्रज्ञापारमिता लक्षावती पञ्चविंशति सहस्रिका धर्मग्रन्थ पाठ याकेगु व श्री आर्यावलोकितेश्वर करुणामययात खर्च हनेगु गुथि तयाबिउगु जुल ।^{५१}

लुँमोह छाये गुथि :

सकिमनापुन्ही व सिंपुन्ही खुनु लुँमोहं (असर्फि) श्री शान्तिपुरीयात छायेगु

५०. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास मण्डल, स्वयम्भू यें,

प्रथम संस्करण, १०९८ । पृष्ठ २०९

५१. ऐजन । पृष्ठ ३०४

गुथि श्री ५ रणबहादुर शाहं तयाथकूगु जुल । थ्व गुथिया परम्परा थौतक चले जुयाच्चंगु दनि । थुकियात हे ब्वलंकेगु कथं याना श्री ५ गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाहं शान्तिपुरीस महापूजा गुथि निमित्त सिजःपौ तयाथकूगु दु ।^{५२}

नासःपूजा गुथि :

गुंला लच्छियंक श्रृंगेभरी नेकू पुयाः स्वयम्भू प्रदक्षिणा यानाः व क्वय् गःचाः हुलाः प्राप्त जूगु दक्षिणा संकलन यानागु आयस्तां मुंकाःलि श्रीपञ्चमी खुन्हु फय्खाद्यःया थाय् नृत्येश्वर (नासःद्यः) पूजा यानाः गुथि न्यायेकइ ।^{५३}

घाँय पुइ गुथि :

गथांमुगः चःहे छन्हु निन्हु न्ह्यवः स्वयम्भू, शान्तिपुरीइ, पुलां स्यंगु व मञ्जुश्रीया थाय् घाँय पुइगु, सुग्घर सफा यायेगु ज्या जुइ । थ्व ज्या मोहनीया चालं खुनु नं याइ । थुकिया अलगग गुथि दु ।^{५४}

पुलुं भुने गुथि :

भलभल अष्टमी खुनु स्वयम्भू महाचैत्यया चकुलिं च्वय् त्रयोदश चक्रावलि छचालं पुलुं भुनेगु ज्या जुइ । थ्व पुलुं भुनागु स्वला तक तयाः कूछिभोय् खुनु पुलु लिकाइ थुकिया लागि अलगग गुथि दु ।^{५५}

माकः नके गुथि :

स्वयम्भूइ च्वपिं माकःतय्त सुयय् सुयय् कःनि ह्वलाः नकीगु गुथि दु ।

न्हवं गुथि :

ने.सं. ६७८ (ई. १५५८) या छगू ताडपत्रय् श्रीमत् श्री श्री बुगं न्हवना श्रीमत् श्री श्री चोबाहारया स्नानया लागि ललितपुरया राजभारोने जग्गा गुथिइ तयाबिउगु खँ उल्लेख जुयाच्चंगु दु ।^{५६}

दिशिपूजा :

आषाढ कृष्णपक्षया दशमी व पौष कृष्णपक्षया दशमी खुनु दच्छिया निको

५२. ऐजन । पृष्ठ ७४२

५३. ऐजन । पृष्ठ ७४३

५४. ऐजन । पृष्ठ ७४३

५५. ऐजन । पृष्ठ ७४४

५६. डा. जगदीशचन्द्र रेग्मी, पशुपतिकुमार द्विवेदी - द्वारिकामान नेमकुल, आदिनाथ

अनुसन्धान निधि, २०४६ पृष्ठ ६

नक्वादिशि व दिशिपूजा धकाः थःथःगु आगम्य गुथियारत सकलें मिले जुयाः सिन्दुर पूजा आदि यानाः गुथि न्यायेकइ । थ्व दिशिपूजा गुभाजु, बरे व उदासतय् जक न्यायेकेगु चलन दु । गुथि मदुपिनि थःपिनि हे भोछिसिया जूसां आगम्य पूजा याइ । थ्व दिशिपूजा स्वयम्भू महापुराण कथं महामञ्जुश्रीनं खगानना देवीया दर्शन लाःगु दिनयात कयाः न्यायेकातःगु खः ।

महाबू गुथि :

यँया क्वाबाहाः, इवाबाहाः, तक्षबाहाः, इतुंबाहाः, मूबाहाः, मखंबाहाः, तेबाहाः व सिकंमूबाहालय् देशोपद्रव शान्त जुइमा, इलय् वर्षा जुइमा, साम्हा बांलायेमा धयागु उद्देश्यं महाबलि पूजा यानावयाच्चंगु खः । थुजागु पूजाय् विहारया थकालि हे मूलाचार्य जुयाः पूजा याये माःगु, थुजागु पूजाय् चर्या तृत्य याये माःगु जुयाः थौंकन्ह्य् थ्व चर्यान्त्य सःपिं थकालिपिं मदयावंगु व चर्यागीत हालेसःपिं नं मदयावंगुलिं तःगुमछि हे बाहालय् थुजागु महाबूगुथि मन्याये धुकल । भूवालबहालया महाबलि विधिया सफलइ “सुवर्णपनारी महानगरे श्री रत्नकेतु महाविहारया महाबलि विधि कर्म धकाः आरम्भ यानाः इति रत्नकेतु महाविहारया महाबलि विधान समाप्तः । शुभ सम्बत १४३ मिति वैशाख कृष्ण पञ्चमी शुन सम्पूर्ण याना जुरो । लिखितेयं रत्नकेतु महाविहारवस्थित श्रीवज्राचार्य श्री चक्रपाणिना” धकाः च्वया धयातःगु दु ।

यँद्याः गुथि :

यँद्याःबले थाय् थासय् इन्द्राजुद्यो ब्वयाः व आजुद्यो ब्वयाः हाथु हायेकाः समे इनावयाच्चंगु आपालं गुथि म्हायतसैं बालि तयेमहःगु व गुथिया जग्गा गुथियारतसैं मियाः नःगुलिं आयस्ता मदुगुलिं न्यायेके मफुगु खनेदु । इन्द्राजुद्योयात गुलिसिनं यमाद्यो धकाः नं धाइ ।

सेवामूलक गुथि :

धर्मशास्त्रं सदाचार सत्कर्म स्यनेगुया लिसैं त्यागपूर्ण जीवनद्वारा प्राणीमात्रया सेवा यायेगु स्यनी । थः बुउगु, ब्वलंगु, म्वानाच्चनागु समाजया सेवा यायेगु प्रत्येक मानवया कर्तव्य खः । मनु जुयाः मयासैं मगाःगु कर्तव्य बोध जुयाः मनूतसैं सामूहिक रूपं समाजया सेवा याइ । सेवामूलक गुथि थये सेवा यायेगु उद्देश्य कयाः दयेकातःगु पुचः खः ।

लः मनूतयगु जीवनय् मदयेक मगाःगु तत्व खः । अन्नदान थें जलदानयात नं उलि हे पुण्य प्राप्त जुइगु दान खः धयातःगु दु । उकिं उबलेया दानशील व्यक्तिपिसं जःन्हं थनेगु, तुं बुंगाः, पुखू म्हुइकेगु, खुसिइ सिँयागु कुईकुई ताँ छुइगु, ल्वहँहिति तयेगु यानाः सेवा यानावन । थ्व तुं, बुंगा, हिति न्ह्याबलें चालु जुइमा धकाः थुकिया मर्मत संभार यायेगु गुथि दयेकावन । सिथिनखः बलेया सिथिगुथि तुं, बुंगाः, हिति सफा यायेगु थुजागु हे गुथि खः ।

तुं, हिति सफा यायेगु गुथि- ज्यापु जातयापिनि थःथःगु त्वाःया तुं व हिति सफा यायेगु समेत गुथि दयेकातःगु दु । न्हापां थःथःगु गुथिं यायेमाःगु तुं इयेगु व हिति सफा यायेगु ज्या याइ । थ्व सिधलकि माक्व दस्तुर कयाः मेमेगु तुं, हिति सफा याःवनेगु याइ । थये प्राप्त जगु दस्तुरया रकम व गुथिइ मगाक्व ल्हापं ल्हानाः भोय नयेगु याइ । थौंकन्ह्य् पाइप हिति व त्यूबबेलया हितिया प्रचलन अप्वः जुयावःगुलिं तुं, हिति सफा याइगु गुथि अथें तनावन ।

जन्म जूम्ह मनु मसितें मगाः सितकि छँय् तयातये मजिल । थये सिइपिं मनूत सी थनेगु लागी दयेकातःगु सनांगु, बिचाःगू व सीगूयात सेवामूलक गुथि धायेफु । न्हापा नेवाःतयगु लागी थ्व सनांगू व बिचाःगु मदयेक हे मगाःगु गुथि खः । देगुपूजा मवंपिं नेवाःत दइ, तर सीगू मदुपिं नेवाःत दइमखु । तर थ्व सीगू, बिचाःगू धयागु नं थाय् व जात स्वयाः आपालं पाः थन जिं थमं सिउगु बिचाःगू सनांगू, सीगूया विषययागु जक छुं भचा खँ ल्हाये ।

सनांगू :

सुं सिइया सीम्हया लिउलिउ वयागु गुणयात लुमंकाः सी उइगु दिप (श्मशान) तक वनाः मिं तःगु स्वयाः सीम्हसित स्वर्गवास लायेमा धकाः कामना यायेगुयात सनां वनेगु धाइ । सनां वनीपिसं तपुलि पुइमखु, लाकां न्ह्याइमखु, थःथः खँ ल्हाइमखु । सनां वनेत सीम्ह मनूया थःथिति, जःलाखःला, इष्टमित्र आदि न्ह्यागु जातयापिं वसां जिउ । तर सनांगुथिइ थःगु हे स्वजातयापिं मनूत जक दइ । थःगु बाहाः, बही व त्वाःया अलग्ग थःथःगु जातया सनांगू दयेकातःगु दइ ।

थ्व सनांगुथि थःपिनि गुथियारतय् परिवार सुं सित धयागु सः वयेवं सनांगुथि पाःलाःम्हं मेपिं गुथियारत सकसितं धाःवनी, गुथियारत जम्मा जुइ, थये जम्मा जूमवःम्ह गुथियारयात हाकु सफलइ बं छाइ । सिथं यंकेत माःमाःगु ज्वलं न्याः

वनी । सी गुथिया गोंतसें कूताः दयेकइ व माः माःगु व्यवस्था याइ । सी उइपिं ज्यापु जातया गोंतय् अलग हे सीगू दइ, सनांगूया गुथियारतसें सीम्ह क्वबुयाः दिपतक यंकइ । थये पालंपाः सी उइत थैजिकथनिसें नांधलः च्वयातइ । थःगु पालय् थमं थमं सी क्वबुइमाः । सी क्वबिइ मलात धाःसा बं छाइ । सनां वनेत मवःपिन्त नं बं तइ । सिथं यंकाः सति खुन्हु व कंस खुन्हु सुथय् सीगु छैय् बिचाः वनी । सनांगूया मुख्य ज्या सी क्वबियायंकेगु खः ।

बिचाःगू :

सुं मनु सिनाः सिथं यंकूया कन्हय् खुन्हु सीगु छैय् सान्त्वना बिउवनेगुयात बिचाः वनेगु धाइ । सिथं यंकाः सनां वनेबले थें हे सीम्हसिया थःथिति, जःलाखःला, इष्टमित्रत न्ह्यागु जातयाम्ह नं बिचाः वयेजिउ । सीम्हसिया छैक्वय् थये बिचाः वःपिं फेतुइत सुकू लायातइ । थःगु हे जातयापिं जक मुनाः थये बिचाः वनेगु बिचाःगू नं दु । बिचाःगू खलःत सीसा बिचाः वनेगु व थ्व बिचाःगू खलःया थःथिति सिइसा अन नं बिचाः वनेगु थ्व बिचाःगूया ज्या खः ।

बिचाःगू खलःतय् म्हायाम्चा, भिनामचा व ससःखलःतय् सुं परिवार सित धाःसा थःगु गुथिया खलःत मुनाः बिचाः वनेगु याइ । थये बिचाः वनेबले व गुथिया गुरुज्यात नं ब्वनायंकइ । गुरुजुं सीगु छैय् १०८ धाः दुर्गतिपरिशोधन पाठ याइ । पाठ सिधल कि सकलें लिहाँ वइ । बिचाः मवःपिन्त बं तइ । थौंकन्हय् थये थःथितिपिन्थाय् बिचाःगू खलःत ब्वनायंकगे चलन मदयाः वनाच्चंगु दु ।

सीगू :

सीम्हयात सिथं यंकाः सी उइगु गुथियात सीगू धाइ । सीगू निथी दु : छगू गुथियारत सीबले सिथं यंकाः सी उइगु व मेगु गुभाजु, बरे, उदास, श्रेष्ठपिनि थाय् सी उइपिं गोंतयगु सीगुथि । गोंत ज्यापु जातयापिं खः ।

सीगुथिया ज्या सिथं यंकगे व सी उइगु खः । सिथं यंकेत कूताः दयेकेगु, सिं, सु, भाजं क्वबिया यंकगे नं थ्व हे गुथिया ज्या खः । सनांगू दुपिनि सनांगुथियापिंसं सी क्वबिइ, मदुपिनि सीगुथि हे सी क्वबिइ । उदास, ज्यापु, नौ, कौ, गथु, छिपा, साय्मि, खुसः, नाय्तय् थःथःगु जातया सीगू दु । थौंकन्हय् अन्तरजातीय विवाह यानातःपिनि थःपिनि अलग सीगू दयेकाः दाह संस्कारया व्यवस्था चले यानावयाच्चंगु दु ।

गुलिं सीगू छगू हे बाहाः, बही व त्वाःयापिं जक मुनाः दयेकातःगु दुसा गुलिं सीगू मेमेगु बाहाः, बही व त्वाःयापिं मुनाः नं दयेकातःगु दु । यँयागु गुभाजु बरेतयगु गुगुं सीगुथिइ यल व ख्वपयापिन्त नं दुथ्याकातःगु दु । न्हापा गुभाजु, बरे व उदास स्वंगू जातिपिं नं दुथ्याःगु सीगु दुगु खः । थौंकन्हय् थये स्वंगुलिं जातयापिं दुथ्याःगु सीगू खने मन्त ।

सीगूया मुख्य उद्देश्य सी उइगु खः । तर गुगुं सीगू अप्पो ल्हापं तयाः तःन्हु व तःजिकथं न्यायेकेमाःगु सीगू दु । थुजागु सीगु निन्हु स्वन्हुतक न्याइ व सलंसः तका ल्हापं ल्हायेमाःगु जुइ । गुलिं सीगू समयानुसार माछि जक खर्च यानाः भोय् छछाः नयाः सिधेकेगु नं यानावयाच्चंगु दु ।

सीगूया आयस्ता गुलि गुलिस्थां जक बालि दुहां वइगु बुं दु । आपाःसिया सीगूथिइ बुं मदु । थये बुं मदुगु सीगूथिया आयस्ता सीम्हयात म्हुतुइ तयाछ्वइगु लुं, कँयखोला व दक्षिणा, पचीम्हिचाय् च्वंगु दांया ब्याज खः । थ्व खर्च यानाः नं मगात धाःसा म्हुतिम्हुति ल्हापं ल्हानाः भव्य न्यायेकेमाः । पाःलाः दानाः खर्च यायेमाः । चीधंगु सीगूथिइ छम्हस्थां पाः फइ तर खलःत यक्व दुगु सीगूथिइ निम्ह स्वम्ह जानाः पाः फइ ।

न्हापा सनांगू व सीगू नेवाःतयगु लागी मदयेक मगाःगु गुथि खः । देगुपुजा मदुपिंनं सीगुथिइ दुहां वनाच्चनी । थये सीगुथिइ दुहां मवसे च्वपिनि सुं सित धाःसा दस्तूर पुलाः सीगुथिइ दुहां वनाः जक उमि सी थनेगु याइ । थुबले आपत् विपतय् तःधंगु समस्या वइ । थौंकन्हय् व समय हिलावंगुलिं उजागु समस्या मदये धुंकल । अस्पतालय् वा थःगु छैय् सिइगु लाशयात शव वाहनय् तयाः पशुपति आर्यघाटय् यंकल धाःसा अन दस्तूर कयाः सी उनाबिइपिं ब्रम्हूत दु । उमिसं दाह संस्कार यानाबिइ । थौंकन्हय् सिं, सु, भाजं, सीम्ह क्वबिया वने म्हाःपिं ल्याय्म्हत दयावःबले सीगूया आवश्यकता मदुगु नं तायेका हयाच्चंगु दु ।

मेमेगु गुथि :

न्हापा न्यत तुंछें साहुपिनि छगू गुथि दु जामाच्चय् लः त्वंकेगु । ४/५ म्ह भल्यातय् लः क्वबिइका यंकाः ल्हुतिपुन्हीया जामाच्चया मेलाबले थाय् थासय् च्वनाः यात्रुतय् लः त्वंकेगु याःसा मेगु तःधंगु गुथि अन्तर्गत थ्व छगू कचा गुथि खः ।

गुथिं दां त्याये बिइगु :

आपा: थें गुथिइ गुथिया नियम च्वयात:गु सफू, दां त्याये बियात:गु तमसुक, बालि दुकायेगु कन्थ च्वयात:गु सफू व गुथिया बेला बखतय् जूगु घटनाया तिपोट च्वयात:गु तिकापू, बुँयागु पोता रसीद व गुथिइ जगेदा मुनागु दां तयेगु पचीम्हिचा दइ । थव पचीम्हिचाय् च्वंगु दां कम जक ब्याज कायेगु याना: गुथियारतय् तयाय् बिइगु चलन दु । गुथिया दां त्यानाकायेत साहुतय्थाय् दां त्यानाकाये थें भंभूत व जोखिम मजुइगु जुया: थुकिं गुथियारतय् मर्का तरे यानाबियाच्चंगु दु । ब्याज वइगुलिं गुथियात नं फाइदा हे दु । न्हापा बैक मदुबले गुथिया पचीम्हिचां बैकया ज्या बियाच्चंगु ख: ।

मंका:ज्या :

बुँज्या याइपिनि ज्या आपा: दइ । सिन्हाज्या, छें दनेगु आदि ज्या जुइबले ज्यायात मा:पिं मनूतय्गु ल्या: स्वया: चीधंगु वा त:धंगु गुथिया मंका:ज्या थनेफु । मंका:ज्या थन कि गुथियारत मवसे मगा:, मवलकि बं पुले माली । मंका:ज्या व:पिन्त प्वा: जायेक नकेवं गा:, ज्याला बियाच्चनेम्वा: । सिनाज्याबले छम्ह मिज्या पलेसा निम्ह मिसात मंका:ज्या पलेसा छ्वयाह:सां गनं गनं जिउ यानात:गु दु । थुकिं ज्यामि मा: जुइगु व ज्याला बिइगु भंभूत जुइमखु । ब्याहा, जंको आदि तत:धंगु भोजय् सीगू सनांगू थें जा:गु गुथियात धाल धा:सा सकलें जाना: लहीका जुइगु आदि ज्या यानाबिइ ।

जातीय गुथि :

नेवा: बौद्धतय् वर्गीकरण यायेबले थौंकन्ह्य् प्रचलित जुयाच्चकथं थीथी जात खनेदइ । खला हिन्दूधर्मया ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य, शूद्र थेंजा:गु ४ वर्णया थव जात मखु । जुजु जयस्थिति मल्लं विभाजन यानावंगु जात नं थव मखु । थौंकन्ह्य् नेवा:तय्गु पिलुयाच्चंगु जात कथं जक थन नां न्हयछुकागु ख: । ज्या कथं जातया नां तयात:गु खनेदु । पूजापाठ याइपिं वज्राचार्य (गुभाजु), लुँज्या याइपिं शाक्य (शाक्यभिक्षु, शाक्यवंश, बुद्धाचार्य), व्यापार व्यवसाय याइपिं उदास (तुलाधर, कंसाकार, ताम्राकार, स्थापित, श्रेष्ठाचार्य, शिखराकार, शिलाकार, सिन्दुराकार), बुँज्या याइपिं (महर्जन, डंगोल, सिं, सुवाल, मुल्मि), नापित (सैं खाकीपिं), चित्र च्वइपिं चित्रकार, स्वांमाला दयेकइपिं मालाकार, रंग छिइगु ज्या याइपिं रंजितकार, जाकिया ज्या याइपिं तण्डुकार, चिकंया ज्या

याइपिं मानन्धर, खड्गया ज्या याइपिं खड्गी आदि व थवहीया प्रधान व र्थेहितिया श्रेष्ठ नं नेवा: बौद्धत ख: । थुमि थ:थ:गु जातया थ:थ:गु गुथि दु । छगू जातया गुथिइ मेगु जातयापिं वनेमा:गु कम हे जक गुथि दइ । तर द्यो पूजा याइम्ह गुरुजु, क्वबिइगु ज्या याइम्ह महर्जन धा:सा गुथियार मखुसां च्वय् धयागु मेमेगु जातया गुथिइ थ्यानाच्चनी ।

देगुपूजा :

देगुपूजा बौद्ध नेवा:तय् जक मखु, बौद्ध मखुपिं नेवा:तय् नं दु । देगुपूजायात देवाली धाइ । सकव्या खड्गयोगिनी, उग्रतारा बौद्ध नेवा:तय् व बर्महुतय् नं दिगुद्यो ख: । थव देगुपूजा नेवा:तय्गु स्वया: मेपिसं स्यनाका:गु ख:ला वा मेपिनिगु स्वया: नेवा:तसैं स्यनाका:गु ख: वाला माला स्वयेमानिगु खँ ख: । गुलिखे नेवा:तय् महाद्यो व नारांद्यो दिगुद्यो दु । अथे हे श्रेष्ठतय् स्वयम्भू भगवानद्यो दिगुद्यो दु । सकसिनं सिउ शाह, राणा व थापात नेपा: गालय् लिपा जक व:पिं ख: । उमि दिगुद्यो नं नेपा:गालय् दु ।

देगुपूजा गुथिइ प्राय: छगू हे वंशयापिं जक गुथियार जुइ । तर यँया क्वाबाहालय् बहाछि फुक्कस्यां छगू हे देगुपूजा जुइ । थुमि फुक्कस्यां छगू हे जक वंश मखु । उकिं फरक फरक कव: वा वंशयापिनि नं छगू हे देगुपूजा जूगु खनेदु । देगुपूजा गुथि जूगुलिं अन्तरजातीय विवाहपाखें दुपिं सन्तानतय् दुथ्याका मत: । देगुपूजाया गुथियार जुइत काय्मचा जूसा देगुपूजाबलय् दुतेमा: । म्हाय्मचा जूसा भौमचा याना: ब्याहा याये धुनेवं वयात नं देगुपूजाबले दुतेगु याइ । देगुपूजाय् मिजं मिसा सकलें थ्या:, तर पा: फयेत जक छुतिं छँखांछियां पा: फइ । वैशाखय् मू देगुपूजा जुइ, भाद्र वा आश्विनय् नच्छा देगुपूजा जुइ । देगुपूजा छन्हुनिसैं न्यान्हतक न्यायकेमा:पिं दु । गुलिं गुलिं देगुपूजाय् जक बुँयागु आयस्ता दइ, आपा: थें देगुपूजाय् दइमखु । देगुपूजाया गुथियारयात फुकी धाइ । दाजु किजापिं ब्याग: जुल कि फुकी जूवनी । देगुपूजा न्यायेकेगु थाय्थात दिगूख्य: धाइ । थन ल्वहंयाम्ह द्यो स्वनात:गु दइ । देगुपूजाया दिगुद्यो थन हे यंका देगुपूजा न्याकेगु याइ ।

नेवा:तय् बुसानिसैं सिइबलेतक हवनेमा:गु गुथि देगुपूजा ख: । मचा बुया: मचाबू व्यंके व मचाजंकोबले गुभाजु, बरे व उदायतय् गुरुजुयात पूजा विधि विधानकथं पूजा याकेमा: । फुकीत सकसितं भोय् नकेमा:, त:ज:खल: जुल धा:सा छँखां निम्हसित जक नका: नं गा:, बियाछ्वइबले सगंभू भोय् व ब्याहा

याइबले गव्यकाः भोय् नकेमाः, गव्यका भोय् मनयेकं व भौमचा फुकीजय् दुथ्याइमखु । ज्याजंकोबले व सीया घःसु, लत्या, स्वला, खुला, दकिलाबले तक फुकीत सकलें थ्याकेमाः । मेमेगु गुथि स्वयाः बिस्कं पहःगु गुथि देगुपूजा खः । गुलि गुलिस्थां देगुपूजाय् श्राद्ध यायेगु नं तयातःगु दु । थुकिया पाखें देगुपूजायात आयस्ता नं दुहां वयाच्चनी । नेवाःतय्गु संस्कृति देगुपूजालिसें तसकं सत्तिइ ।

जातीय गुथित मध्यय् वज्राचार्यतय् देआचाःगू सायमितय् न्हय्सः साय्मि, शाक्यतय् बरेगु धयागू दु । ज्यापुतय् ३२ गू त्वाः धयागु दु ।

पुईं आचाःगू :

यें देया वज्राचार्यतय् थेंनेया पुईं आचाःगू व दथुत्वाःया पुईं आचाःगू धकाः निगू पुईं आचाःगू दु । वंदे छुइधुनेवं थ्व गुथिइ दुथ्याइ । आचालसा कथं पाः फयेगु क्रम जुइ ।

थाय्पागू :

थःनेया बाहाः, बहीया वज्राचार्य व शाक्य थाय्पापिं मुनाः दयेकातःगु गुथिया नां थाय्पाः गुथि खः । थ्व गुथिया विशेषता विहारया चक्रेश्वर जुलकि जक गुथियार जुइ ।

देआचाःगू :

येंदेया फुक्क वज्राचार्यपिं दुथ्याःगु थ्व छगू तःधंगु गुथि खः । थुकिइ ४ गू पुईं १८ गू विहारया वज्राचार्यपिं दुथ्याः । वंदे छुइ धुनेवं थ्व गुथिया संघय् दुथ्याइ । फाल्गुनकृष्ण अष्टमी व नवमी खुन्हु निन्हु थ्व गुथि न्याइ । थःने पुईं व दथु पुईंया पाःलाःतसैं स्वयम्भूया पाः फइ । लाय्कू पुईं व क्वःने पुईंया पाःलाःतसैं छैं थाय्पा पाः फयेगु याइ । जन्मय् छको लाःवइगु थ्व गुथिपाः ७०/८० वर्ष पुले धुकाः जक लाःवइ । थ्व गुथिपाः फयेत भोय् नके स्वाः । यथाश्रद्धा पिण्डपात्र व समय दान बिउसा गाः । मचा-बुधा, तःमि चीमि धकाः भेदभाव मतःसैं सकल वज्राचार्यपिं सम्मिलित जुयेमाःगु थ्व गुथिया विशेषता खः । वज्राचार्यतय् आचार्यगुथि यलय् व खवपय् नं दु । थःगु गच्छे अनुसार वंदेछुइधुक्व गुभाजुत सःताः गुभाजु भव्य नकूसा नं ज्यू ।

कसाःगू :

जनबाहाः, केलत्वाःयापिं कसाकारतय् प्यंगू आगंया कवः दुथ्याःगु तःधंगु गुथि कसाःगू खः ।

थी थी गुथि :

येंदेया नकःमितय् तःधंगु गुथि श्रीपञ्चमी गुथि खः । थुबले नकःमित सकलें छथाय् मुनी । गथुप्याखं मालाकारतय् तःधंगु व सांस्कृतिक गुथि खः । सकल मानन्धरत मुनाः स्वयम्भूइ तःधं गुथि न्यायेकिइ । थौकन्ह्य् थःथःगु जातय् जागरण वयाच्चंगुलिं दयाच्चंगु गुथिं जक वर्तमान समययात ल्वःगु आवश्यकता पूर्ति मजुइगु वाः चायेकाः वज्राचार्य संरक्षण गुथि, वज्राचार्य समन्वय परिषद्, दथु पुईं आचार्य गुथि, संस्कृति संरक्षण समिति, उदाय समाज, ज्यापु महागुथि, मानन्धर समाज, चित्रकार (पुं) समाज, तण्डुकार समाज, खड्गी समाज थें जाःगु न्हून्हुगु किमिमयागु गुथि दयावल । थुपिं गुथित थःगु समाजया उत्थान यायेगु उद्देश्य ज्वनाः न्यावनाच्चंगु दु । नेवाः देय् दबूपाखें नेवाःतय्गु १८ गू जातया थःथःगु जातया प्रोफाइल च्वके ब्यूगु दु ।

मनोरञ्जनात्मक गुथि :

मनूया जीवन न्हिन्हिं मदिकक ज्या जक यानाच्चनेत व दुःखसियाः स्वानाच्चनेत जक मखु । स्वानाच्चनेतले संगीत व कलाया माध्यमं मनयात शान्ति व आनन्द नं दयेकाच्चनेमाः । नेवाःतय्सं मनोरञ्जन जक यायेगु धकाः छुं गुथि दयेकातःगु मदु । तथापि मनोरञ्जनया ल्यः चक्कंकेत छुं छुं गुथि दयेकातःगु दु । नासःपुजा वा नासःगुथि नासःद्यो पुज्यानाः भोय् नयेगु गुथि जक खः थें च्वं । थुलि हे जक खत धाःसा थ्व धार्मिक गुथि जुल । नासःद्यो नृत्यनाथया आराधना यानाः पुज्याइगु छायाःसा गीत, संगीत, नृत्य, वाद्यया ज्ञान दयेकेत खः । मे हालाः, सुखया अनुभूति मयाःपिं मे न्यनाः आनन्दिन मज्जिं सुं नं दइमखु । थ्व मेयात ताल सुर बिइत वाद्यया नं आवश्यक जुल । नृत्य नं माल । थ्व नासःपुजां हे नेवाःतय्त कलाप्रिय व कलाकार दयेकातःगु खः । नेपाल संस्कृति भःभः दयेकातःगु खः ।

आवधिक गुथि :

छुं गुथि छुं समय तक न्यायेकाः सिधेकाछ्वइगु गुथि नं दु । वज्राचार्य व

शाक्यतय् २४ वा ६४ पीठय् वनाः पूजा जप ध्यान याः वनीगु पूर्व सेवा, ज्यापुतय् पुन्ही पतिकं स्वयम्भूइ, अष्टमी पतिकं करुणामयया थाय्, चःहे पतिकं पीठय् पूजा यानाः सेवा याः वनीगु सिवाभोय् ३ दँ ५ दँ तक न्यायेकाः सिधयेकाछ्वइगु गुथि खः । श्व गुथिया विशेषता श्व गुथिइ चाःमचाः तयाः माक्व खर्च यानाः जिम्मा काइम्ह छम्ह कजी दइ । वयागु हे निर्देशनय् श्व गुथि संचालन जुइ । सम्यक् महादान गुथि थी थी जात जातीयापि जानाः १२ दँय् छक्वः न्यायेकइ । थुकी १०८ द्योपिं व राष्ट्रया नायः जुजुयात तक नं स्वयम्भू क्वय् भुइछ्यलय् बिज्याकेमाः । जुजुयात समेत थ्याके माःगु श्व तःधंगु गुथि खः ।

कचा गुथि :

छगू तःधंगु गुथिया दुने चिचीधंगु गुथित दत धाःसा वयात कचा गुथि धाइ । वज्राचार्यतय् दे आचाःगू छगू तःधंगु गुथि खः । थुकिइ तःगूमछि चिचीधंगु गुथित दु गथे आदिइ बिइगु आदिगु, देछा तइगु धिसिंआजुगू, बजि तइगु बजिगू, च्या त्वंकइगु च्यागू आदि । थये हे सम्यक् दान गुथिइ उदासतय् लप्ते लायेगु, घासा तयेगु, जा तः वनेगु थी थी गुथि दु ।

ततःधंगु गुथिइ गुथिया साबिक ज्याया अतिरिक्त न्हूगु हे मेगु छुं ज्या यायेमाल धाःसा गुथिया गुथियारत मध्ये ज्याया प्रकृति स्वयाः छम्ह गुथियारया संयोजकत्वय् मेपिं प्यम्ह वा माक्व मनू बियाः ज्या पूर्वकेगु भाला बिइ । थुजाःगु कचापुचःया अवधि नियत ज्या सिमधःतलेयात जक जुइ ।

४. गुथिया संरचना

छम्ह मनुखं बांलाक ज्या यायेत वयागु छय्, ल्हाः, तितिं छु गुगु ज्या यायेमाःगु खः, व यायेमाः । थये हे छगू गुथि सुचारुरूपं गुथिया नियत ज्या पूर्वकेत गुथियारतसें थःथःगु भालाया ज्या सुथालाक यायेमाः । प्रायशः गुथिइ छँबां छम्ह, गुथिइ छँया न्ह्याम्ह मिजं नं गुथिया गुथियार जुइफु । गुथिया गुथियार संख्या स्वयाः थुगु हे रूपं कार्य विभाजन जुइ । गुगुं गुथिइ गुथियारत कम जक दुसा गुगुं गुथिइ गुथियारत निदोलं मयाक दुगु नं दु । गुथि संचालनया मुख्य नायः थकालि खः । गुगुं गुथिइ नायःया ज्या याइम्हसित कजी धाइ । थकालि ज्येष्ठता अनुसारया पद खःसा कजी ज्या अनुसारया पद खः ।

गुथि संचालनया ज्या नियमअनुसार थकालिया निर्देशनय् जुइ । उकिं थकालियाके गुथि सम्बन्धी फुक ज्ञान दयेकेगु व नियन्त्रण यायेगु गुण दयेकेगु आवश्यक जुइ । थकालिया अनुपस्थितिइ नोकों थकालिया ज्या सम्पादन याइ ।

गुथि पाः फइम्ह पाःलाकं गुथियात माःगु फुक सरसामान जोरजाम यानातइ । वइगु दँय् पाः फइम्हयात भरी वा भनी धाइ । श्वयात जाति विशेषकथं मेमेगु नं धायेफु । गुथिया फुक व्यवस्था यायेगु ज्या भरीयागु खः । अथे हे दुतवःगु पितवंगु दांयागु फुक ल्याःचाः च्वयेगु नं भरीया हे ज्या जुइ । वइगु वर्षय् पाः फइम्ह गुथियारं फुक व्यवस्था यायेमाःगु जुल । भरीयात गुहालि याइम्हयात च्योभरी धकाः धाइ । गुथिपाः फये धुंकुम्हयात सुलिं धाइ । श्वया पाखें नं माःगु ज्या जुइ । ल्हासाय् भरीयात छ्यांजे धाइ ।

गुथिया संख्या स्वयाः थँजिकथं न्याम्हयात न्याम्ह थकालि धाइ । थये हे च्याम्ह थकालि, भिनिम्ह थकालि धयागु नं दु । गुगुं थुथिइ साक्षीया रूपय् सःते माःपिं नं दु ।

गुरुजु तयाः पुज्याये माःगु गुथिइ गुरुजुयात नं अनिवार्य रूपं सःतेगु याइ । कु कुबिइत म्हय् वा भल्यायात सःतइ । बाजं थायेत भुजं, काहा पुइपिं व मुहालि पुयेत त्वाःजं सःतेमाःगु गुथि नं दु ।

गुथि धइगु गुथियारत मुनाः सामूहिक रूपं ज्या यायेमाःगु संस्था जुउगुलिं फुक गुथियारतय् नं गुथिइ उलि हे अधिकार दइ । गुथिया भाग तयेबलय् सकलसितं बराबर भाग तइ । गुम्हं गुथियार उपस्थित मजुल धाःसा नं वयात नं भाग तइ । आपाः थें गुथिइ थँजिकथं भोलिक पाःफया यंकेगु याःसां गुगुं गुथिइ

कवः लिनाः पाः फयेगु याइ ।

देगुपूजा कुलायनी गुथि खः । फुकीत सःताः मचाबू ब्यंके धुनेवं व मचा देगुपूजाय् दुथ्याइ । जंको यानाः जा नके धुनेवं वयात देगुलिइ दुतिइ । भौमचा ब्याहा याना ह्येवं देगुपूजाबले वयात नं दिगुलिइ दुतइ व भौमचा देगुपूजाय् थ्याःम्ह जुल । थःछँयागु देगुपूजाय् बिया छवये धुनेवं म्हायामचा थ्याइ मखुत । देगुपूजाय् मचात व भौमचात नं थ्याःसां पाः फयेबलय् छँबां छम्हस्यां जक पाःफयेगु याइ । गुगुं छँय् मिसात जक जुल धाःसा वयात नं पाः बिइमखु ।

सीगू व मेमेगु नं आपालं गुथिइ छँया हामा छम्ह जक थ्याइ । हामा दत्तले पलेसा वने मजिउ । सीगू थें जाःगु गुथिइ सिथं यंकेबले व गुथि न्यायेकेबले नं इलय् थ्यंकेमाः, मखुसा बं तइ । सी कुबिइ आदि पालय् नं मवल धाःसा अभ्र अप्वः बं तइ । न्ह्याबलें हे मवसे बं जक पुलाच्चन धाःसा थुजाःपिंत गुथिं हे पितिने नं फु ।

आचाःगू थें जाःगु गुथिइ मिजंमचा चूडाकर्म यानाः आचाः लुइ धुनेवं गुथिइ दुथ्याइ । थन थँजि कथं मखुकि गुथिइ दुहां वःकथं क्रम मिले याइ । थुगु हे किसिमं गुथि पाःफयेगु याइ ।

ज्येष्ठता क्रमानुसार बाहाःया दकले थँजिम्ह थाकुलि जुइ । यँय् थाकुलियात थाय्पा धाइ व यलय् आजु धाइ । बाहाः बाहाःयापिं थाय्पात मुनाः न्यायेकेगु गुथियात थाय्पा गुथि धाइ ।

कवः लिनाः वनेगु गुथिइ थःथःगु कवः लिनाः पालंपाः वनी । यँया जनबाहाःद्योया द्योपाः फयेगु थये हे कवः लिनाः वनीगु जुउगुलिं गुलिस्यां ससतिक पाः वइ व गुलिस्यां तापाक पाः वइ । थजागु मेमेगु नं गुथि दु ।

नेपालय् न्ह्यानाच्चंगु गुथिया संरचनाया खँ न्हायेबले थी थी गुथिया थी थी कथंया संरचना खनेदु ।

५. गुथिया अनुशासन

विश्वया चन्द्र, सूर्य, धरती फुकं नियमानुसार न्ह्यानाच्चंगु दु । मनूतसैं थःपिनिगु जीवन माथं बंक न्ह्याकेत समयानुसार ल्येक नियम नीति कानून दयेकाः न्ह्याःवनाच्चंगु दु । गुथिया नियम च्वयातःगुयात पद्धति व पिकापू धाइ । गुथि संचालनय् थःथःगु गुथिया प्रकृतिअनुसार नियम दयेकातःगु दु । गुथिया प्रत्येक गुथियारतसैं निर्दिष्ट नियम पालन यायेमाः । यदि सुनानं नियम पालन मयासैं भंग यात धाःसा वयात जरिमाना स्वरूप बं कायेगु चलन दु । गुम्हं गुथियारं तःधंगु हे अनुशासन भंग यात धाःसा अथे अनुशासन भंग याःम्ह गुथियारयात गुथिं हे पितिनेगुतक नं गुथियात अधिकार दुगु जुल । थंछु आचार्य गुथिइ इलय् मवःगुलिं बं पुइकुगु खँ थये च्वयातःगु दु- संवत् ८०९ मुनिजुया पारन दशवलजु भरिर पार भदि थने मराडाव दं २ ज्याडा ।

गुथिया नायः थकालि वा न्याम्ह थकालि जुउगुलिं थकालिपिनिगु अनुशासनय् च्वनेगु गुथियारत सकसिगुं कर्तव्य खः । थकालिपिं नापलाइबले सम्मानपूर्वक भागि यायेगु, थकालिपिनिगु वचन उल्लंघन मयायेगु, च्वनेबले क्रमानुसार च्वनेगु, धन मान दुम्ह धकाः ज्या मयासे मच्चनेगु आदि सकल गुथियारपिसं थःगु कर्तव्य भाःपाः यायेमाःगु नियम खः ।

ज्याया भुवलय् ज्या यायां वा मयासैं द्वंवन, स्यंवन धाःसा आवंलि थये याये मजिल धकाः गुथिया खलकछिं जानाः न्हूगु नियम दयेकाः पिकापुथिइ च्वयातयेगु याइ, व थव नियम पालन नं याना यंकइ ।

सुनानं छुं नं किसिमयागु गुथि दयेकाः व गुथि न्यायेकेत आयस्ता वइगु बुँ आदि दत्त तये धुनकि थव हानं लित काये मजिल । थव देवस्व जुल । देशया जुजु प्रजा सुनानं देवस्व हरण याये मजिउ । देवस्व हरण याःपिन्त सरकारया पाखें दण्ड बिइगु विधान मदु । उकिं दत्तया जग्गा हरण याये मजिउ धयागु राजाज्ञा व ख्याचो बियातःगु जुल । थानकोट, आदिनारायणया वसन्तदेवया अभिलेखय् थये धयातःगु दु -

“स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुधराम्
स विष्ठायां कृमि भूत्वा नरकेषु प्रपद्यते ।”^{५७}

५७. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, त्रि.वि.वि. द्वितीय संस्करण, २०५३। पृष्ठ ९५

अर्थ- थमं वा करपिसं तयाथकूगु जग्गा सुनां हरण याइ व मन् खिइ दाःम्ह
तुं जुयाः नरकय् लाःवनी ।

गुथिइ तयेधुंकुगु दत्त सुनानं लोभ यानाः नइ धयागु भयं दानपतिं थये धकाः
दानपत्र तयाथकूगु खनेदु । केल, तःखाछेया पञ्जदां गुथिया तालपत्रया दानपत्रय्
चव्यातःगु वाक्य थये दु -

“श्व दत्त लोप मटेव कदाचित् लोपालिपि याड सं काले गोहथ्या ब्रह्महथ्या,
तिरिहथ्या, बालहथ्या, गुरुहथ्या एते पातक लाक जुरो । लोप मयास्यं अनिग्रह
उतोत्र जुरो । श्रेयोस्तु । संवत् ६८७ कार्तिक मास्य शुक्लपक्षे पूर्णमास्यां
तिथौ । शुभम् ।”

शिलापत्र दानपत्र आदिइ थये चव्यातःगुलिं व न्हापा न्हापाया गुथिया
गुथियारतय्के धर्म चेतना दुगुलिं गुथिइ बुं वस्तु वास्तु छुं हिनामिना मजुउ ।
यौकन्ह्य् धर्मय् आस्था व विश्वास म्हेति जुया वंगुलिं गुथिया अनुशासनय् हीनता
वःगु खनेदत ।

६. स्वनिगः दुनेया गुथि : वर्तमान अवस्था

श्व संसारय् छुं न चीज सदा स्थिर जुयाः एकरूपं मच्चं । परिवर्तन
प्रकृतिया नियम खः । स्वनिगः दुने ततःधंगु प्राकृतिक प्रकोप व राजनैतिक
परिवर्तन बल । गुकिया फलस्वरूप नेपाःगाःया धार्मिक व सामाजिक क्षेत्रय्
थथ्याःक्वथ्याः जुल । वि.सं. १९९० या महाभूकम्पं नेपाल उपत्यकाया मनूत
चवनीगु छेलिसें विहार, देगः, सतः, फलचा आदि दुन, स्यन । थये दुंगु स्यंगु
वास्तुकलाया मर्मत व संभार यायेत तःधंगु धनराशिया आवश्यक जुल । मनूतय्
थःथःगु छुं न दुंगुलिं थुबलय् मनूतय् आर्थिक अवस्था सुनाच्चंगुलिं न्हापां थःपिनिगु
छुं धस्वाके धुकाः जक देव, मन्दिर, विहार, गुथिया छुं भिंके फत । थुकिया
लागि ताहाकःगु ई पिइमाल । धाथ्ये धायेमाल धाःसा नेपाःगालय् न्ह्यानाच्चंगु
गुथिगनय् थुबलय् सिइकदयेक परिवर्तन वःगु जुल । न्हापा न्हापा यानाच्चं थें व
हे तूजं यानाच्चने फइमखुत धकाः खर्च म्हेचायेका यंकूलिसे यायेमाःगु ज्या नं
न्हापा न्हापा स्वयाः धमाधम पाः जुयावन ।

२००७ सालं प्रजातन्त्र वसेलि जनतायाके बन्धन मद्दुगु तायेकाः जनताया
धार्मिक भावना व सामाजिक व्यवहारय् हिउपाः वःगु खनेदत । न्हू ल्याय्म्हतय्के
गुथिप्रति आकर्षण मचायेक पाः जुजुं वःगु खनेदत । मेखे मिजंमचा व मिसामचा
सकसिनं समानरूपं शिक्षा कायेगु अवसर दत । थःगु धर्म, संस्कृति, भाषाप्रति
ममता माया दइगु शिक्षा मबिउसे केबल कोरा शिक्षा जक बिउगुलिं ल्याय्म्ह
ल्यासेतय्के थःगु धर्म, संस्कृति व भाषाप्रति वितृष्णा जायावल । नेपालीत
विश्वया मेमेगु देशय् चाःहिउ वने दत, अनया चहलपहल खन । पश्चिमी सभ्यतां
गुलि आकर्षित यात उलि हे थःगु धर्म व संस्कृति पुलांगु, श्वाथःगु थें तायावल ।
थये जुयाः न्हापांनिसें दयाच्चंगु गुथि बुन्हाबुन्हितय्गु लागी जक खः थें च्वन ।
गुथिइ वनाः न्हापा थें ज्या न्ह्याकेगु, ई व धन सितिकं फुकेगु खः धकाः न्हू
ल्याय्म्ह ल्यासेपिं मनूतय् मनय् च्वन । उमित थःगु धर्म संस्कृति व भाषाया महत्त्व
व ममता बारे बांलाक ध्वाथुइका बिइमफुत । ध्वाथुइकेत हे स्वःसां नं उमिगु
न्हायपनय् दुहां मवन । हाःपिं हालाच्चन, थःगु संस्कृतिपाखें विमुख जुउपिं जुयांच्चन ।
श्व क्रम आःतक नं भन् भन् तीव्रगतिं न्ह्याः वयाच्चन । वर्तमान समयय् गुथिया
ज्या ला न्ह्यानाच्चन, तर करंवरं जक न्ह्यानाच्चन । थन नेपालय् गुलिखे गुथि
आःतक नं साबिक बमोजिम न्ह्यानाच्चंगु दनि धाःसा गुलिखे गुथि धितिधिति

चवंगु अवस्थाय लानाचवन । अभ्गुलिखे गुथि ला गुथियारत मुने मफुगुलिं व न्हापा थें आयस्ता दुहां मवःगुलिं गुथि चलय् यायेमफयाः दिनावन ।

गुथिया मूल आयस्रोत हे दातातय्सं तयातःगु बूँ खः । गुलिं गुलिं गुथिइ जक छेंया बाः वइगु वा दांया ब्याज दुत वइगु दु । २००७ साल वसेलि न्हगु सरकार वल । “जसको जोत उसको पोत” अर्थात् “सुनां बुँज्यात बूँ वयागु हे खत” धयागु तायेकाः म्ह्यतय्सं ब्रितायागु बालि जक मखु गुथि न्यायेकेमाःगु बुँया कुत नं तयेमहल । गुथियागु बूँ छम्हसिगु अधिकारयागु जक मजुउगुलिं बालि म्हयेगु ज्याय् नं फ्यासुपहः वल । तरताकेता मदयावन । गुथिया बालि म्हयनं हे पचेयानाः नयाबिल । थये नल धकाः वयात दण्ड जरिमाना छुं यायेफुगु मखु । म्ह्यतय् थःपिनिगु संगठन व संघ दुगुलिं उमिके चवंगु बूँ थ्वयाः मेपिन्त याके बिइफुगु नं मखु । थये जुयाः बालिया भरय् जक न्यायेके माःगु गुथि पाःलाः घापं च्वनाः न्यायेके फुगु मखुत । अथें हे गुथि मन्यानावन । गुथि संस्थानं नं थःगु लगतय् दर्ता मजुउगु गुथि मन्याःगुलिइ वास्ता याःगु मखुत ।

२०४६ सालया निकोगु प्रजातन्त्र लिपा वःगु राजनीतिक पार्टीत न्ह्याथे यानाः नं थःगु पार्टी सरकारय् वनेगु, सरकारय् च्वनाः न्ह्याथे यानाः नं टिकय् जुयाच्वनेगु, सरकारय् वने मफुतले मभिंगु भिंगु न्ह्यागु ज्याखँया नं विरोध यायेगु जक यानाच्वंगुलिं प्रजातन्त्रलिपा जनतां राष्ट्रया आर्थिक व सामाजिक क्षेत्रय् उन्नति व विकास जुइ धकाः गगु अकांक्षा याःगु खः व छुं नं जुइमफुत । छखे राजनीतिक नेतात थःगु स्वार्थय् जक ब्वां वनाच्वन धाःसा मेखे जनतां जिउगु मजिउगु न्ह्यागु ज्या यानाः तःमि जुइगु, ततःखागु बिल्डिङ्ग दयेकेगु, मोटर गयाजुइगु, मोजमज्जा यायेगु, भौतिक सुख सुविधाय् जक ब्वां वनाच्वन । परम्परानिसें न्यायेका वयाच्वंगु गुथि तोते मजिउ, गुथि न्यायेकेमाः, गुथि भीगु गौरव खः धयागु भावना धमाधम पाः जुया वनाच्वन ।

छखे अधिग्रहण यानाः गुथिया जग्गा सरकारं दुकायाच्वन धाःसा मेखे थी थी जिल्लाया मनूत राजधानी काठमाडौं वयाः नेवाःतय्के चवंगु ब्रिता व गुथिया बूँ थःगु ल्हाःतय् लाकाच्वन । धाक्व धाक्व दां पुला बूँ न्याइपिं दुबले देवस्व नयेमत्यो, आजु तापाआजुपिनिगु दत्त न्हंकेमत्यो, अधर्म अकृत्य यायेमत्यो धयागु भावना तनाः सुनां सुयागु नामय् गुथिया जग्गा दर्ता जुयाच्वंगु दु वं हे गुथिया जग्गा मियाः नयाबिल । बौद्ध नेवाःत अड्डा अदालतय् वनाः मुद्दामामिलाय् सने

न्ह्याःपिं मखु । उकिं गुथिया जग्गा नःपिसं नयाबिल । थये जग्गा नःपिन्त सामाजिक बहिष्कार यायेगु चलन नं दुगु मखु । आयस्ताया स्रोत गुथिया जग्गा हे मदुबले उजागु गुथि चलय् जुइगु मखुत । थये जुयाः नेवाः गुथियारतय् थःथः ल्वापु जुयाच्वन धाःसा, सुया ल्हाःतय् कानूनी रूपं मान्यता दुगु भ्वं दु, सुनां अड्डायापिं मनूत ल्हाःतय् कायेफु इपिंहे त्याइगु जुयाः गुथिया छें व बूँ नेवाःतय्गु ल्हाःतिं मेपिनिगु ल्हाःतय् लाः वनाच्वन । थः दाजुकिजा फुकीतय् लथ्यानाः करपिन्त पोसे यायेगु ज्या जुयाच्वन ।

थुकथं गुथिया जग्गा मिइगु जक ज्या जुउगु मखु कि थौकन्ह्य विहार, सतः, फलचाया पुलांगु स्वरूप स्पंकाः ततःखागु छें दनाहयाच्वन । ल्वहँहिंति, तुं ल्हानाः उकिया छोने लँ, छें दयेकाः वयाच्वन । देगः, आगंया छो तनीगु, छोया तिसा व पुरातात्विक वस्तुत नं तनीगु जुयाच्वन । थुकियात नं सम्बन्धित गुथियारतसें पनेमफु, न त सरकारं हे ज्वनेफु । न्ह्यात्ये यानाः कमाय याःगु जुइमा, कमाय यायेफुपिनि हे जक इज्जत थाहां वयाच्वन । जायज नाजायज न्ह्यागु किसिमं आर्जन याःसा नं जिउगु जुयाच्वन । थुकथं खने दयेक व खने मदयेक नं परम्परानिसें न्ह्यानावयाच्वंगु गुथि व्यवस्थाय् तःधंगु आघात लाः वयाच्वन ।

तर, गुलिं गुलिं मनूतय् नियत ठीक मजुउ, मभिं धायेवं सकलें मनूत थये मभिंपिं मखु । थः बाज्या तापाबाज्यापिसं हिचःति हायेकाः स्वनाथकूगु गुथि धर्म-संस्कृतिया लागी देशया गौरव प्रतिष्ठाया लागी ल्यंकातयेमाः धाइपिं नं गुलिं गुलिं दु । युजाःपिं थःगु धर्म-संस्कृति प्रेमी व उत्साही गुथियारतय्पाखें गुथि व गुथि सम्बन्धित पुरातात्विक वस्तुत ल्यनाच्वनी धयागु विश्वास भीके दु । करपिसं थये यात अथे यात, थये मयाः अथे मयाः धकाः जक हालाच्वनेगु पाय्छि मखु । थःथःपिं हे न्ह्यचिलाः गुथिया संरक्षण व संबर्द्धनया ज्या यायेफत धाःसा परम्परागत गुथि ल्यनाच्वनी व संस्कृतिया धारा न्ह्यानाच्वनी । गुथि नेवाःतय्गु जक गौरव मखु नेपाल राष्ट्रयागु हे गौरव प्रतिष्ठा खः धयागु सत्ययात भीसं प्रचार यायेमाः व गुथि व्यवस्था ल्यंकातय्पाखे सरकारयागु ध्यान दृष्टि नं वंके बिइमाः ।

६. गुठी संस्थानया स्थापना व वर्तमान गुथि व्यवस्थाय थुकिया भूमिका

नेपालय लिच्छवि, मल्ल व शाहकालय जुजु व जुजुया खलःपिसं थःपिसं हे देगः दनेगु, घाट दयेकेगु, सदावर्त तयेगु यानाः गुथि स्थापना यानावंगुलिं गुथि व्यवस्था लोप जुया मवनेमा, निरन्तर न्ह्यानावनेमा धकाः सरकारया पाखें गुथि संरक्षणया ज्या जुयाच्चंगु खः ।

शाहकाल वसेलि देशया प्रशासन संचालन यायेत नियम कानून दयेकेगु ज्या जुल । गुथि सम्बन्धी काम कारवाही स्वयेगु निमित्त गुठी कचहरी, गुठी बन्दोवस्त अड्डा स्थापित जुल । थुकिया अन्तर्गत गुठी खर्च, गुठी तहविल, गुठी लगत अड्डा नं स्थापित जुल । थुकिया मुख्य ज्या निजी गुथिपाखे स्वयेगु मखुसे श्री ५ या सरकार अन्तर्गतया गुथि अर्थात् राजगुठीतयगु सुव्यवस्थित संचालनया निमित्त आवश्यक जूगु ज्याखें यायेगु खः ।

वि.सं. १९५४ यागु मुलुकी सवालय थये च्यातःगु दु - “गुठी जति राध्याको छ सो आफ्नो हक छोडी देव प्रीति गन्याको ठहर्छ सो हक छोड्याको हुनाले सनदमा लेखिया बमोजिमको काम आफ्ना हकवाला सन्तानले चलाउन पाउँछ जमा बेचन बन्दक राषन पाउदैन बाकी शेष मात्र हकवालाले बन्दक राख्न पाउछ । अरू गुथियारले राषन हुँदैन ।

मुलुकी सवाल १९५४, गुठीको ४ दफा

२००७ सालया प्रजातन्त्रलिपाया मुलुकी ऐनय नं “रीत पुन्याई राखेको धर्म कीर्ति विगान र हर्न हुँदैन” धकाः ध्यातःगु जुल ।

- मुलुकी ऐन २०१९ (सातौं संशोधन)

वि.सं. २०२१ सालय गुठी संस्थानया स्थापना जुल । गुठी संस्थान ऐन २०३३ स गुथिया परिभाषा थये बियातःगु दु । - “गुठी भन्नाले कुनै मठ वा कुनै देव देवीको पर्व, पूजा वा जात्रा चलाउन वा कुनै “धार्मिक” वा परोपकारी कामका लागि कुनै मन्दिर, देवस्थल, धर्मशाला, पाटी-पौवा, इनार-पोखरी, तलाउ, धारा-पियाउ, बाटो, घाट, पुल, चौतारा, गौचर, बाग-बगैँचा, जंगल, पुस्तकालय, पाठशाला, औषधालय, चिकित्सालय, घर-इमारत वा संस्था बनाउन, चलाउन वा त्यसको संरक्षण गर्न कुनै दाताले आफ्नो चल अचल सम्पत्ति वा आयस्ता

आजने अरू कुनै सम्पत्ति वा रकममा आफ्नो हक छाडी राखेको गुठीलाई सम्भन्नु पर्छ ।”

उपर्युक्त परिभाषाय चैत्य, स्तूप, विहार, गुम्बाया उल्लेख मदु, उकिं थव परिभाषा अनुसार हिन्दूधर्मपाखें कःधानातःगु गुथियात जक कयातःगु खनेदु । अथे खःसान “देवदेवीको पर्व, पूजा वा जात्रा चलाउन” धकाः ध्यातःगुलिं थुकिया दुने बौद्ध देवदेवी व उमिगु पर्व, पूजा जात्रायात नं दुथ्याकातःगु जुल । मुख्यनं थव गुठी संस्थानया ज्या राजगुठीया संयोजन, रेखदेख, संचालन सम्बन्धी ज्या यायेगु खः ।

थव गुठी संस्थानं स्वयम्भू, मच्छिन्द्रनाथ (जनबाहाः द्यो, चोबाहाः द्यो) मुख्यपिं बौद्ध देवता जक राजगुठीया लगतय दुथ्याकातःगु जुल । थुपिं द्योपिलिसे सम्बन्ध दुगु चिचीधंगु गुथि व निजी गुथि नं राजगुथिइ दुथ्याकातःगु मदु । थव गुथि संस्थानं राजगुठी लगतय दुथ्याःगु गुठीया संयोजन, रेखदेख व संचालन सम्बन्धी ज्या न्ह्याकाच्चंगु जुल ।

गुठी संस्थान ऐन २०३३ स थये ध्यातःगु दु - “कुनै निजी गुठीको दाता समेत सबै वा अधिकांश गुथियारहरूले त्यस्तो निजी गुठीको हक दायित्व संस्थानले व्यहोर्ने गरी बन्दोवस्त र संचालन संस्थानबाट नै हुन लिखित अनुरोध गरेमा संस्थानले त्यस्तो गुठीको हक दायित्व लिई बन्दोवस्त र संचालन गर्न सक्नेछ” थये धकाः च्यातःगुलिं निजी गुथिया गुथियारत थःपिनिगु हक दायित्व त्वःताः थःपिसं चले यानाच्चनागु गुथि गुठी संस्थानयात लःल्हाना बिइत तयार जुउगु खनेमदु ।

राजगुथिइ दर्ता जुयाच्चंगु गुथि जक गुठी संस्थानं माक्व आयस्ता बियाः गुथियारतयपाखें यानाच्चंगु खः । तर थौकन्हय शिथिलता वःगु न्यने खनेदु । काठमाडौं तेबहाःया शंकटा पाल्हाःद्योया गुथि गुठी संस्थानया गुथि लगतय दर्ता जुउगु गुथि खः । थव गुथि दुकायेमाःगु कुतया बारे थन छुं खँ न्हयब्वये, “श्री शंकटा गुठीको लागि प्राप्त १९०४, १९६४ र १९६५ सालको लालमोहरको नक्कल थान ३ प्राप्त भएको छ । सोही अनुसार ३८ रोपनी जग्गा मध्ये १९०४

५९. जुद्धरत्न वज्राचार्य - श्री शंकटा राजकीर्ति महाविहार (टेवहाल) को संक्षिप्त परिचय, पृष्ठ १५/१६

साल माघ सुदी रोजका लालमोहर बमोजिम २८, १९०५ को बाली दिने सट्टा रोपनी २१ ती मध्ये बेपत्ता १० रोपनी भनी २०५३/३/१० मा प्राप्त फोटो कपी बमोजिम उल्लेख भएको देखिन्छ ।^{१०}

चव्य उद्धृत खं छु सिइदत धा:सा लालमोहर जुयाच्चंगु बुँ नं बेपत्ता जुइयोगु जुयाच्चन ।

गुथि जग्गाया म्हुयतसैं जग्गा थ:गु हे नामय लालपूर्जा का:गु बारे थथे धयात:गु दु, “पहिले मोहीहरू सबैले शंकटाको पूजारीहरूलाई वर्षेनि कुत बुझाई आएकोमा पछि सरकारको लालपूर्जा पाउने व्यवस्था भएपछि शंकटाका पूजारीहरूलाई साबिक बमोजिम कसैले पनि बाली बुझाउन न्याएको छैन ।”^{१०}

गुठी संस्थान न्हापा गुलि थेक किटे याना: बियात:गु ख: त:दैं लिपातक नं उलि हे जक दस्तुर बियाच्चंगु दु । गुकिया छगू दसु थथे दु - “गुठी संस्थानबाट श्री शंकटाको नित्य पूजा गर्न मासिक रु. ३०/- को व्यवस्था भएको छ । जो हालको बजार भाउ अनुसार अति न्यून देखिन्छ ।”^{११}

गुठी संस्थान थ:गु अधीनय दुगु गुथि साबिक बमोजिम न्ह्याका हे च्वंगु दु । तर निजी गुथियात नं समयानुसार त्वामदयेक न्ह्याकायंकेंगु पाखे गुठी संस्थानया दृष्टि थ्यंगु खनेमदु । थौंकन्ह्य विविध कारणं याना: निजी गुथि लोप जुयावनीगु स्थिति वयाच्चंबले गुथि संरक्षणया अभिभारा कयाच्चंगु गुठी संस्थानं निजी गुथि विषयय नं अनुसन्धान आदि याका: मजिमगा:गु व्यवस्था यानाबिइ मा:गु खनेदु । मखु धयागु जुउसा थौंकन्ह्य गुगु गतिं गुथिया जग्गा व गुथि लोप जुया वनाच्चंगु दु व हे गति न्ह्यानाच्चन धा:सा नेपालया विशिष्ट संस्कृति ब्वया: न्हाय तयाच्चंगु गुथित स्वयेखने मदयेक तनावनी मखु धका: मधायेमफु ।

८. नेवा: बौद्ध संस्कृतिया संरक्षण व संवर्द्धनय गुथिया स्थान

नेपालयात पुण्यभूमि धयातल । थन बुद्धधर्म व हिन्दूधर्मया नं उलि हे प्रचलन दु । हिन्दू जुजुपिसं नं बुद्धधर्म माने यानावयाच्चंपिं बौद्धतयत मा:गु सुविधा व प्रबन्ध बियाच्चंगु दु । नेपालया हिन्दू धर्मावलम्बीपाखें गुलि नं मठ मन्दिर दयेकेगु सदावर्त तयेगु ज्या जुल, जुजु व प्रशासनया चव्य च्वंगु ओहदाय च्वंपिनिगु खलकं या:गु जुल । तर बुद्धधर्म सम्बन्धी चैत्य, स्थूर, देग:, विहार, ल्हंहिति, फलचा आदि दयेकेगु ज्या जुल उपिं फुक्क राजखलकं मखुसे साधारण बौद्ध जनतां धर्म चित्तोत्पत्ति जुया: दयेकूगु ख: । अपवाद स्वरूप यलय शिवदेव संस्कारित विहार थें जा:गु विहार जुजुपिसं छुं विशेष कारणवश दयेकाबिउगु दु ।

स्वयम्भू, काशीस्वयम्भू जीणोंद्वार या:गु, स्वयम्भूया हारीतिया लुँपौ, यँया जनबाहा:द्योया लुँपौ, सालीगु रथया ख:, थथे हे बंगद्योया रथया ख: आ:तिनि त:गु ख:, बौद्ध उपासक उपासिकापाखें त:गु ख: । नेवा: बौद्धतसैं पर्व पर्वय यानावयाच्चंगु पूजा, न्यायेकावयाच्चंगु जात्रा, ब्वयावयाच्चंगु कला संस्कृति विभिन्न गुथिपाखें जुयाच्चंगु ख: । गुथि दया: थनया विहार ल्यानाच्चन, देवस्थलय च्वंपिं द्योपिं स्थिर जुयाच्चन, जनतायात विभिन्न किसिमया सेवा उपलब्ध जुयाच्चन । यदि थन उजागु गुथि मन्त धा:सा नेपाल राष्ट्र सांस्कृतिक क्षेत्रय न्हाय धस्वाका च्वनेगु सम्भव दइमखु ।

गुथिया माध्यमं हे तुत: ब्वनेगु, चचा हालेगु, शास्त्रीय नृत्य यायेगु, दापा, धिमे, गुंलाबाजं, धा: थायेगु, द्योपिनिगु चित्र च्वयेगु व थुजागु ऐतिहासिक व पुरातात्विक महत्व दुगु कला संस्कृतिया संरक्षण जुयाच्चन । थुकियात सकसिनं सहयोग याना: ल्यंकातयेगु बौद्ध नेवा:तयगु ज्या जक मखु कर्तव्य हे ख: ।

थनिं बास: दैं न्ह्योया नेपाल व लिपाया नेपाल उत्थें मखुत थौंकन्ह्य शिक्षितपिं अप्व: दयावल, तर न्हू शिक्षित ल्यायम्हतयके थ:गु धर्म, संस्कृतिया गुलि ममता व भाया दयेमा:गु ख: उलि दुगु खनेमन्त । उमित पश्चिमी सभ्यतां

क्वचित् । पश्चिमी कला संस्कृति ययेकेगु यानाहल । छेथे थये जुयाच्चन धयां मेखे गुथिया आयस्ता वडगु बुँ, छँ धमाधम तनावन । उकिं नेवाः बौद्ध संस्कृतिया संरक्षण व सम्बर्द्धन यायेगु लागी गुथियात ग्वाकेमाल । तंकाच्चने मजिल धयागु विचार भी सकसिकें दयेकेमाःगु जुल । विरामीयात इलय हे डाक्टर वैद्य क्यनाः वासः यात धाःसा रोग याकनं लायेकाः स्वस्थ जुइफइ । रोग जुयाच्चन धकाः सिइक सिइक नं अथे च्वच्चन धाःसा व रोग लायेकां लायेके थाकुइ । थये हे नेपालया गौरव जुयाच्चंगु कला व संस्कृतियात म्वाकातइगु गुथियात संरक्षण व संवर्द्धन यायेमाःगु ई भीगु न्ह्योने वयाच्चन । आसे मधासे थुखेपाखे भीपिं न्हयज्यायेमाःगु जुल ।

८. वर्तमानकाल व गुथिया भविष्य

सिइदयेक लिच्छवि कालनिसें धार्मिक भावना व परोपकारया कामना यानाः गुथिया स्थापना जुयावयाच्चंगु खः । मल्लकालय् व शाहकालय् नं न्हून्हुगु गुथि दयेकुं दयेकुं बल । २००७ सालनिसें थये न्हूगु गुथि स्वनेगु ज्याय् शिथिलता वःगु खनेदत । आः वयाः गुथियात हे गथे यानाः ल्यंकातयेगु धयागु समस्या वयेधुंकल ।

भौतिक ज्ञान जक बिइगु शिक्षां यानाः थःगु धर्म व संस्कृतियात रूढी, अन्धविश्वासी व क्वपुलांगु धकाः ल्याय्म्ह ल्यासेतय्सं धायेगु यानाहल । नेवाः बौद्ध समाजय् गुथिया छु गुगु महत्व दु धयागु मसियावन । गुथिया जग्गा मदयावन, दुगु जग्गाया नं कूत साम्हा दुहां मबल, सरकारया पाखें गुगुं किसिमं प्रोत्साहन व संरक्षण खनेमन्त । थुजागु घडिइ थःपिं हे वाः चायेकाः मदसैं मगात, मसिउपिन्त मकसैं मगात, ल्हाः प्वः चिनाच्चनेगु ई मन्त । मखु धयागु जुउसा गुथितय्गु भविष्य उलि बांलाःगु खनेमदइगु जुल ।

मनू धायेवं फुक मनू भिपिं जुइमखु, अथे हे गुथित नं फुक भिंगु बांलाःगु व ल्यंकातयेमाःगु धाये फइमखु । गुजागु गुथि परन्तुतक ल्यंकातयेमाः, गुजागु गुथि दिनावंसां ल्याः मदु थुकिया विश्लेषण यानाः निष्कर्षय् वयेगु हथाय् जुल ।

विद्यार्थीतय् ब्वँब्वं लिमलाः, ब्वनेगाःपिनि ल्हाःमहुतु चूलाकेत पसलय् च्वनेमाः, कार्यालयय् वनेमाः अथवा छुं गुगुं व्यवसाय यायेमाः । न्हापा थें भकारिइ लिधनाः नयेत आः दुगु मखयेधुंकल । थौंकन्हय् भीगु आवश्यकता नं न्हापाया अपेक्षा तसकं अप्वः जुइधुंकल । क्वातुक फेतुनाः मतापं सासः ल्हायेगु हे ई मदया वःबले न्हापा थें माःगु म्वाःगु गुथिइ सुथनिसें बहनीतक ई बियाच्चनेगु फुसंद मन्त । उकिं भीसं मजिमगाःगु गुथिजक ल्यंकाः मदुसां जिउगु, मदुसा भीगु कला संस्कृतिइ छुं हानि नोक्सानी मजुइगु गुथित पाःयाना छ्वःसां पाइमखुत ।

गुथिया छगू मभिंगु पक्ष भव्य नयाः सिंसिं धायेकाः जुइगु व तोह मदु तोह तयाः ल्वायेगु खः । गुथिपाः जक फफं भ्वाथःगु छँ भिंके मफइगु, काय् म्हायाय्यात आखः ब्वंके मफइगु, ल्याय्म्ह ल्यासेपिं काय् म्हायाय्पिन्त ब्याहा याना बिइ मफइगु नं गुथिया मेगु पक्ष खः । थुजागु हे गुथि भ्वजं नेवाःत स्पंगु खः । “नेवार बिग्रन्छ भोजले” धाःगुयात मखुगु खँ धकाः धाये मछिं । गुथिपाः फयाः कंगाल जुइकाच्चनेगु

हिसि दुगु खँ मखु । यदि संघ संस्थाया बैठक च्वनीबले जलपान जक यानाः सिधयेके जिउसा चिचीधंगु गुथिइ भव्य हे नयाच्चनेगु भ्रंभ्रट मयासे जलपान जक सिधयेकाछ्वेगु बेस जुइ ।

वामा जक ल्यंकाः घाँय्मा पुयाछवये थें धार्मिक, सांस्कृतिक व सेवा भाव जाःगु गुथि जक ल्यंकाः मदुसां जिउगु गुथिया आयस्ता भिंगु ज्याय् छ्यल धाःसा मजिमगाःगु गुथिया आयु ताहाकयेक ल्यनाच्चनी । गुथिपाः फयाः गरीब जुल धायेके मालीमखु । भिंगु गुथिं भीत भिंगु हे थासय् न्ह्याकेयंकी । थःथःपिं दुथ्याःगु भिंगु गुथि छु खः, मदुसां ज्यूगु गुथि छु खः धकाः ल्ययेगु क्षमता विवेकशील प्राणी भी, भीके हे दु ।

गुथि बहुजन हिताय बहुजन सुखाय जक मखु, गुथिया गुथियार फुकसिगु हित जुयाः गुथिं पिने च्वपिनिगु नं हितसुख जुइगु जुइमाल । थये जुल धाःसा गुथिया भविष्य खिउँसे च्वनी मखु, भ्रःभ्रः धायेक थिनाच्चनी ।

सहायक ग्रन्थसूची

१. डोरबहादुर विष्ट - सबै जातको फुलबारी, साभ्ना प्रकाशन, काठमाडौं, नेपाल, तेस्रो संस्करण २०३४ ।
२. जगदीश चन्द्र रेग्मी - नेपालको वैधानिक परम्परा, पा.बि.के. त्रि.वि.वि., काठमाडौं २०३६ ।
३. प्रेमकुमार खत्री - नेपाली समाज र संस्कृति, पा.बि.के. त्रि.वि.वि., काठमाडौं, २०३६ ।
४. बद्रीरत्न वज्राचार्य - स्वयम्भू महापुराण, सानुमाया तुलाधर, खिचापुखु, थें १९०३ ।
५. बालचन्द्र शर्मा - नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा, नरेन्द्र यन्त्रालय ६४, दुग्ध विनायक, बनारस-१, प्रथम संस्करण, २००८ ।
६. रत्नकाजी विजयरत्न वज्राचार्य - नेपाःदेया विहारया ताःचा, पचली भैरव प्रेस, मुसुंबहाः बरेननी, २०२९ ।
७. भाषा वंशावलीकार - भाषा वंशावली, भाग २, श्री ५ को सरकार, शिक्षा मन्त्रालय, पुरातत्व विभाग, प्रथम संस्करण २०२३ ।
८. चित्तरञ्जन नेपाली - नेपालका प्रमुख ऐतिहासिक मोडहरू, रूपरेखा विशेषांक, वर्ष १८, पौष २०३४ ।
९. सूर्यविक्रम ज्ञवाली - नेपाल संक्षिप्त कोष, नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, प्रथम संस्करण, २०४० ।
१०. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालको अभिलेख, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, त्रि.वि.वि., द्वितीय, संस्करण, २०५३ ।
११. चित्तधर "हृदय" - नेपाल भाषा साहित्यया जातः, नेपालभाषा परिषद्, प्रथम संस्करण, १०९१ ।
१२. जगदीशचन्द्र रेग्मी - लिच्छवि संस्कृति, रत्न पुस्तक भण्डार, काठमाडौं, नेपाल, प्रथम संस्करण, २०३६ ।
१३. धनवज्र र टेकबहादुर - दोलखाको ऐतिहासिक रूपरेखा, नेपाल

- एशियाली अध्ययन संस्थान, त्रि.वि.वि.,
कीर्तिपुर, २०३१ ।
१४. चित्तधर "हृदय" - गुथि, नेपाल ऋतुपौ, कान्तिपुर, न्यत तुंछें,
१०७२ ।
१५. प्रा.डा. वज्रराज शाक्य - नेवा: बौद्ध संस्कृतिइ गुथि, गोष्ठिया प्रतिवेदन,
लोटस रिसर्च सेन्टर, २०५३ ।
१६. हेमराज शाक्य - श्री स्वयम्भू महाचैत्य, स्वयम्भू विकास
मण्डल, प्रथम संस्करण, १०९८ ।
१७. हरिराम जोशी - अमृत पत्रिका - श्री ५ महेन्द्र जन्मोत्सवांक ।
१८. पशुपतिकुमार द्विवेदी,
डा. जगदीशचन्द्र रेग्मी - श्री आदिनाथ, आदिनाथ अनुसन्धान निधि,
२०४६ ।
१९. जनकलाल शर्मा - हाम्रो समाज, एक अध्ययन, २०३९, साभ्ता
प्रकाशन, काठमाडौं ।
२०. जुद्धरत्न वज्राचार्य - श्री संकटा राजकीर्ति महाविहार (टेबहाल)को
संक्षिप्त परिचय, सुनकेशरी वज्राचार्य,
का.म.न.पा. वडा नं. २२, टेबहाल, १९९७ ।
२१. डा. गोविन्द टण्डन - नेपालमा गुथि व्यवस्था, नेपाल अध्ययन समूह,
बत्तीसपुतली, काठमाडौं, २०५२ ।
२२. दामोदर पौड्याल - समाज र राष्ट्रको उत्थानमा गुथिको
भूमिका, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान,
कमलादी, काठमाडौं २०४४ ।
२३. धनवज्र वज्राचार्य - लिच्छवि कालमा धार्मिक संघ, पूर्णिमा
वर्ष ४, अंक २, पुर्णाङ्क १४ ।
२४. रञ्जना वज्राचार्य - बौद्धमार्गी नेवारी समाजमा गुठीको परम्परा,
गरिमा, वर्ष ७ अंक १० साभ्ता प्रकाशन ।
२५. D.R. Regmi - Ancient Nepal, rd, ed. Calcutta
Firma, K.W. Mukhopadhyay, 1969.
२६. Dor Bahadur Bista - People of Nepal, rd. ed.
Kathmandu, Ratna Pustak Bhandar.